

**UNIVERSITATEA PEDAGOGICĂ DE STAT
„ION CREANGĂ” DIN CHIȘINĂU**

Cu titlu de manuscris

CZU: 94(478)"1944/1961":316.3(043.3)

DOLGHI ADRIAN

**VIAȚA COTIDIANĂ ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ
ÎN CONTEXTUL TRANSFORMĂRILOR POLITICE,
SOCIALE ȘI ECONOMICE (1944-1961)**

Specialitatea: 611.02 – ISTORIA ROMÂNILOR (pe perioade)

Rezumatul tezei de doctor habilitat în istorie

Chișinău, 2026

Teza a fost elaborată în cadrul Catedrei Istorie și Științe Sociale și Școlii Doctorale „Istorie. Patrimoniul Cultural. Modernitate” a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău în baza proiectului de cercetări științifice din cadrul Programului de postdoctorat (2024-2025) „24.00208.0807.09/PD II „Viața cotidiană în RSS Moldovenească în contextul transformărilor politice, sociale și economice (1944-1961)”

Componența **Comisiei de susținere publică** (aprobată prin Hotărârea Senatului UPS „Ion Creangă” din Chișinău nr. 9 din 26 martie 2026):

Președinte: MUSTEAȚĂ Sergiu, doctor habilitat, profesor universitar, UPSC

Secretar științific: FELEA Alina, doctor habilitat, conferențiar cercetător, cercetător științific principal, Institutul de Istorie, USM

Recenzent: ENCIU Nicolae, doctor habilitat, profesor universitar, cercetător științific principal, Institutul de Istorie, USM

Recenzent: ONIȘORU Gheorghe, doctor, profesor universitar, Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România

Recenzent: GUMENĂI Ion, doctor habilitat, profesor universitar, USM

Recenzent: ROTARU Liliana, doctor habilitat, conferențiar universitar, USM

Consultant științific: PETRENCU Anatol, doctor habilitat, profesor universitar, USM

Susținerea va avea loc pe data de 12 mai 2026, începând cu orele 15.00, în ședința publică a Comisiei de susținere publică din cadrul Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” (Chișinău, str. Ion Creangă, nr. 1, bl. 1, sala 303).

Teza de doctor habilitat și rezumatul pot fi consultate la Biblioteca Științifică a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” (Chișinău, str. Ion Creangă, nr. 1, bl. 5), la Biblioteca Națională a Republicii Moldova (Chișinău, str. 31 August 1989 nr. 78A), pe pagina web a UPS „Ion Creangă”, pe pagina web a ANACEC.

Rezumatul tezei de doctor habilitat în istorie a fost expediat la 9 aprilie 2026.

Secretar științific al Comisiei de susținere publică:

Alina FELEA, doctor habilitat, conferențiar cercetător _____

Consultant științific:

Anatol PETRENCU, doctor habilitat, profesor universitar _____

Autor:

Adrian DOLGHI, doctor în istorie _____

© Dolghi, Adrian, 2026

CUPRINS

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII	4
CONȚINUTUL TEZEI	10
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	53
BIBLIOGRAFIE.....	60
LISTA PUBLICAȚIILOR AUTORULUI LA TEMA TEZEI	66
ADNOTARE.....	71

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța cercetării vieții cotidiene în RSS Moldovenească în contextul transformărilor politice, sociale și economice din perioada 1944-1961 este determinată de necesitatea stringentă de a înțelege moștenirea sovietică, care continuă să exercite o influență semnificativă asupra societății din Republica Moldova. Nostalgia pentru perioada sovietică, prezentă în anumite segmente sociale, este alimentată nu doar de stările de criză cu care se confruntă societatea, provocând nemulțumiri, ci și de o memorie selectivă și mitizantă, în cadrul căreia lipsurile trecutului sunt minimizezate, iar percepția asupra ordinii, „siguranței” și „solidarității” este exagerată. Nostalgia pentru trecutul totalitar se manifestă deosebit de simțitor, fiind și capitalizată politic, în cadrul alegerilor din Republica Moldova, partidele de extremă stângă și/sau pro ruse utilizând aceste narative în cadrul campaniilor electorale, obținând scoruri electorale importante: la alegerile parlamentare din anul 2021, Blocul Comuniștilor și Socialiștilor a obținut 27,17% din voturi, Partidul „Sor” – 5,74 %, în total 32,91 % (Alegeri, 2021); la alegerile parlamentare din anul 2025, Blocul „Patriotic al socialiștilor, comuniștilor, Inima și Viitorul Moldovei” a obținut 24,20% , Blocul „Alternativa” – 7.96 %, în total 32,16 % (Alegeri, 2025).

În acest context, cercetarea științifică a vieții cotidiene devine esențială pentru demitizarea acestei imagini perfecte a trecutului sovietic, oferind o perspectivă echilibrată, documentată și critică asupra realităților sociale din perioada sovietică. Prin reconstituirea riguroasă a experiențelor concrete din anii 1944-1961, este posibilă construirea unei memorii colective fundamentate pe date factologice și documentare, depășind astfel percepțiile deformate de timp, propagandă sau idealizări. Studiarea practicilor, rutinelor și mecanismelor de adaptare din acea perioadă facilitează o înțelegere mai nuanțată a originii problemelor actuale și a persistenței unor comportamente sociale care se dovedesc adesea contraproductive pentru dezvoltarea democratică. Regimul comunist sovietic nu a operat doar prin represiune directă, ci a instituit un sistem de valori, norme și comportamente pe care le-a infiltrat în viața de zi cu zi și le-a transmis din generație în generație. Cercetarea vieții cotidiene din perioada sovietică ajută la identificarea modului în care aceste ideologii au fost internalizate: loialitatea față de stat, neîncrederea față de inițiativa individuală, pasivitatea socială sau idealizarea „ordinii” impuse de partidul unic sunt trăsături care supraviețuiesc sub diferite forme și astăzi. Analiza acestora din perspectiva experiențelor zilnice va oferi posibilitatea de a înțelege cauzele perpetuării mentalităților totalitare, care sunt bariere în calea democrației autentice.

Cercetarea are atât o valoare documentară și academică, cât și răspunde unor preocupări stringente privind memoria, identitatea și vulnerabilitatea societăților posttotalitare în fața reactivării modelelor autoritare. Revenirea tendințelor autoritare în regiune, accentuate de evenimentele recente precum invazia Ucrainei de către Rusia și consolidarea regimurilor nedemocratice, demonstrează lipsa unui anticorp societal eficient la derapajele de tip dictatorial. Studiarea vieții cotidiene sub regim comunist va permite identificarea mecanismelor de supunere, adaptare și acceptare tacită a abuzurilor de stat, precum și la recunoașterea semnelor timpurii ale autoritarismului: controlul asupra vieții private, manipularea informației, cultivarea

unui „dușman extern”, distorsionarea memoriei istorice. Conștientizarea acestor mecanisme este vitală pentru prevenirea recurenței lor, mai ales în contextul noului climat de nesiguranță generat de amenințarea războiului. În situația pericolului real al revenirii retoricii și practicilor totalitare, cercetarea științifică a vieții cotidiene în RSS Moldovenească contribuie la construirea unei memorii colective critice, demitizând trecutul și deplasând accentul de la nostalgii nefondate la înțelegerea profundă a traumei colective.

Într-un regim care urmărea remodelarea identității și dizolvarea sferei private în favoarea „omului nou sovietic”, studiul vieții private – familie, sărbători, timp liber – devine crucial pentru a înțelege cum viața privată a supraviețuit într-un context în care partidul intervenea profund în viața personală a cetățeanului. Analiza perioadei 1944-1961 relevă nu doar efectele politicilor de stat, precum colectivizarea, deportările sau industrializarea, ci și modul concret în care acestea au fost interiorizate, adaptate sau contestate la nivel familial, comunitar și individual. Dincolo de retorica oficială, realitatea cotidiană a implicat adaptare, compromis, dar și o remarcabilă capacitate de reziliență și inventivitate.

Studiul vieții cotidiene devine o necesitate nu doar academică, ci și esențială pentru reconstrucția memoriei colective, înțelegerea critică a moștenirii sovietice și interpretarea nuanțată a fenomenelor sociale și culturale contemporane. Astfel, cercetarea vieții cotidiene nu doar completează istoria politică a RSSM, ci o umanizează și o apropie de realitatea trăită de milioane de oameni. Ea relevă continuitățile și rupturile dintre lumea tradițională, sistemul comunist și tranziția postsovietică, oferind instrumente conceptuale pentru reflectarea critică asupra trecutului, dar și pentru depășirea nostalgiei nefondate și a miturilor totalitare.

Încadrarea temei în preocupările istoriografice internaționale, naționale și zonale. Cercetarea vieții cotidiene în RSS Moldovenească se înscrie astăzi printre cele mai dinamice și relevante direcții ale istoriografiei europene și locale. Începând cu anii '30 ai sec. XX, de la primele studii ale fondatorilor *Școlii Analelor*, numeroși istorici și centre de cercetare și-au dedicat studiile subiectului vieții cotidiene. În țările Uniunii Europene, dar și din spațiul postsovietic, studierea vieții cotidiene în diverse epoci istorice reprezintă o preocupare constantă a numeroși cercetători. Viața cotidiană în România socialistă de asemenea a constituit subiectul unor studii și articole. În Republica Moldova, cercetarea subiectului vieții cotidiene este la o fază incipientă, iar cu privire la viața cotidiană în RSSM nu sunt lucrări de sinteză până în prezent. Înțelegerea acestei dimensiuni a trecutului este importantă nu doar pentru a reconstitui existența zilnică a oamenilor de rând, ci și pentru a descifra mecanismele profunde prin care regimul comunist și-a exercitat controlul asupra societății, modelând mentalități, comportamente și identități colective. După instaurarea regimului sovietic, comunitatea locală a trecut prin transformări sociale, economice și culturale radicale: colectivizarea, industrializarea forțată, represiuni și schimbări de statut social, propaganda ideologică și cenzura în domeniile culturii, științei și educației, care au avut consecințe directe asupra vieții de zi cu zi, de la modul în care oamenii își procurau hrana și își organizau locuința, la felul în care munceau, comunicau și marceau sărbătorile. Studiul vieții cotidiene între 1944 și

1961 rămâne, așadar, un demers actual și necesar atât pentru comunitatea academică, cât și pentru întreaga societate din Republica Moldova aflată încă în căutarea echilibrului între memorie, identitate și transformări recente. Integrarea dimensiunii copilăriei în acest cadru analitic permite reconstituirea experiențelor concrete ale generațiilor formate sub regimul sovietic și înțelegerea mecanismelor de transmitere intergenerațională a valorilor, comportamentelor și mentalităților ce continuă să marcheze societatea contemporană din Republica Moldova.

Motivația alegerii subiectului. Alegerea subiectului este determinată de actualitatea acestuia și polemicile în contradictoriu în societate, interpretările mitizante și neștiințifice, politic tendențioase despre diferite aspecte ale vieții de zi cu zi în RSSM în lipsa unei lucrări monografice de sinteză care să elucideze viața cotidiană multilateral și în complex. Formarea în societatea contemporană a unor opinii eronate despre societățile totalitare în ansamblu are impact negativ asupra dezvoltării democratice a Republicii Moldova. Acest fapt determină necesitatea cercetării multiaspectuale a societății și regimului comunist din RSSM.

Scopul cercetării este elucidarea complexă, interdisciplinară a vieții cotidiene a populației RSS Moldovenești în contextul realităților politice, sociale și economice din anii 1944–1961, prin investigarea impactului regimului totalitar comunist asupra multiplelor dimensiuni ale existenței de zi cu zi – materiale, sociale, culturale și private.

Pentru realizarea scopului au fost formulate obiectivele generale:

- ✓ Cercetarea structurilor vieții cotidiene în RSSM în anii 1944–1961.
- ✓ Analiza și valorificarea istoriografiei vieții cotidiene în RSSM.
- ✓ Cercetarea procesului de sovietizare a vieții cotidiene din Moldova Sovietică.
- ✓ Elucidarea aspectelor sociale ale vieții cotidiene în mediul rural și urban.
- ✓ Investigarea impactului factorilor politici și ideologici asupra familiei și vieții cotidiene.
- ✓ Analiza situației copiilor și identificarea factorilor care au influențat viața cotidiană a tinerei generații în contextul politico-ideologic și social postbelic.

Ipoteza cercetării pornește de la premisa că proiectul totalitar sovietic implementat în RSS Moldovenească în anii 1944–1961 (politicile totalitare de sovietizare, represiune, constrângeri economice și administrative, îndoctrinare și ritualizare ideologică, și intruziune în sfera privată) a determinat transformarea sistemică, dar diferențiată, a structurilor și dimensiunilor vieții cotidiene (materiale, sociale, simbolice, private și generaționale), astfel încât gradul de interiorizare al normelor ideologice sovietice a variat în funcție de mediul social – rural sau urban, de poziția ocupată în ierarhia socială și de accesul la resurse și privilegii, fiind mediat, în același timp, de strategii individuale și colective de adaptare, negociere și rezistență culturală.

Sinteza metodologiei de cercetare și justificarea metodelor de cercetare alese. În cercetarea temei utilizăm un complex de metode, având metoda istorică ca instrument principal, care dezvăluie esența procesului istoric. Aceasta implică utilizarea adecvată a surselor istorice variate și a istoriografiei. *Metoda istorică,*

împreună cu cea *sistemică*, oferă posibilitatea de a efectua reconstrucția istorică a vieții cotidiene în societatea sovietică.

Analiza și sinteza datelor statistice, a evenimentelor și proceselor a permis reliefaarea rezultatelor referitoare la nivelul de trai, mutațiile sociale, impactul evenimentelor asupra modului de viață etc., explicația și generalizarea a permis identificarea și elucidarea fenomenelor specifice cotidianului sovietic în baza datelor regionale, dar răspândite în întregul spațiu cercetat.

Deosebit de importante în elucidarea subiectului sunt metoda cercetării interdisciplinare, fundamentată pe *concepțiile teoretice ale Școlii Analelor* referitor la studierea vieții cotidiene, ce contribuie la identificarea problemelor-cheie și a structurilor cotidianului, oferă exemple de cercetări interdisciplinare și aplicare a metodelor. Lucien Febvre, Marc Bloch, Fernand Braudel și Jacques Le Goff au pledat pentru o „istorie totală”, care să încorporeze nu doar instituțiile, ci și gesturile zilnice, percepțiile despre lume, relațiile sociale pe parcursul timpului și în mediul material. Această direcție a fost preluată și extinsă de Philippe Ariès și Georges Duby, care au deschis noi orizonturi în studiul vieții private, al copilăriei, intimității și familiei. Aplicarea conceptelor și metodologiei *Școlii Analelor* la spațiul sovietic, în cazul nostru RSS Moldovenească, facilitează posibilitatea de a investiga specificul unei societăți organizate într-un sistem totalitar ce pătrundea toate straturile existenței, inclusiv timpul liber, alimentația, îmbrăcămintea, viața familială și chiar modul de gândire. Concepțiile teoretice ale lui Philippe Ariès și Margaret Mead au fost aplicate la cercetarea fenomenului copilăriei sovietice. Concepțiile lui Mircea Eliade despre mit, sacru și profan au fost aplicate la cercetarea impactului propagandei, miturilor sovietice, sărbătorilor și ceremoniilor asupra vieții cotidiene a populației, și modul cum acestea au influențat profund mentalul și identitatea. Pentru a cerceta viața cotidiană în RSSM, recurgem la *teoria construirii sociale a realității* prezentată în lucrarea „Construirea socială a realității” de către P.L. Berger și T. Luckmann. Această teorie, fundamentală în sociologia cunoașterii, ajută la înțelegerea modului în care realitatea este construită social și cum copilăria sovietică s-a transformat într-un fenomen social sub influența complexă a rețelei de instituții formale și neformale. De asemenea, această teorie contribuie la explicarea modului cum viața cotidiană a diferitelor grupuri sociale din diverse medii a fost modelată sub influența factorilor propagandistici, social-economici și politici.

Metoda Istoriei orale reprezintă un instrument prețios pentru cercetarea vieții cotidiene prin valorificarea memoriei oamenilor prin interviuarea participanților sau martorilor oculari la evenimentele trecutului în scopul reconstrucției istorice. Deosebirea principală a interviurilor *Metodei istoriei orale* de interviurile sau chestionarele etnologice este că informațiile furnizate de intervievați sunt raportate la evenimentele, procesele și realitățile istorice ale perioadei istorice concrete. Aceste interviuri au capacitatea de a relata cunoștințe ce nu se referă doar la aspectele culturale materiale sau spirituale, dar care oferă o perspectivă detaliată asupra experienței istorice. Metoda conține aspecte și particularități teoretice de care trebuie să se țină cont.

Utilizarea *metodelor antropologiei vizuale*, în cazul subiectului propus fiind posibilă valorificarea fotografiei în calitate de izvor istoric, a fost esențială pentru a ilustra evoluția vestimentației, locuinței, a unor aspecte ce țin de participarea la sărbători, evenimente, activități sociale, economice, politice. Aceste imagini oferă un context vizual al vieții și au contribuit la documentarea unor aspecte care nu au fost relateate de documentele istorice.

Segmentul cronologic și geografic. *Cadrul geografic al cercetării* cuprinde teritoriul RSSM constituită în anul 1940 în urma anexării Basarabiei de către Uniunea Sovietică prin unirea a 6 județe din teritoriul Basarabiei (Bălți, Tighina, Chișinău, Cahul, Orhei, Soroca) și alte 6 raioane, din 14, din componența RASSM (Tiraspol, Grigoriopol, Dubăsari, Camenca, Râbnîța și Slobozia). Teritoriul menționat corespunde celui actual al Republicii Moldova.

Limitele cronologice ale cercetării sunt cuprinse între anii 1944 și 1961. Limita inferioară este determinată de reinstaurarea puterii sovietice în Basarabia, iar limita cronologică superioară reprezintă data adoptării celui de-al III-lea program al PCUS în anul 1961, care a declarat că etapa construcției socialismului a fost încheiată și că se trecea la etapa construcției comunismului. Acest program a avut o influență importantă asupra vieții sociale și a vieții cotidiene a cetățenilor sovietici, inclusiv a celor din RSSM.

Noutatea și originalitatea lucrării constă în faptul că tema „Viața cotidiană în RSS Moldovenească (1944-1961)” a fost cercetată interdisciplinar și multiaspectual pentru prima dată. Lucrarea prin obiectivele realizate și subiectele elucidate a tratat și argumentat științific 3 direcții noi de cercetare științifică: *Istoria vieții cotidiene în RSS Moldovenească, Antropologia istorică a „sovieticității” în Republica Moldova și Istoria copilăriei din RSS Moldovenească*. Subiectul vieții cotidiene în RSS Moldovenească a fost abordat anterior fragmentar doar în câteva articole științifice, însă nu a existat un studiu de sinteză sau o lucrare monografică la acest subiect până la cercetarea de față. Cea mai mare parte a subiectelor abordate în cadrul acestui proiect reprezintă o noutate pentru Republica Moldova: structurile cotidianului sovietic în RSSM, ideologia oficială și ceremonialul sovietic în viața cotidiană, copilăria în sistemul educațional, ideologic și instituțional, alimentația în mediul rural și cea publică; aprovizionarea cu produse alimentare și industriale prin sistemul de cartele, fenomenul speculei, aspectele sociale ale muncii în colhoz, la fabrici și uzine, fenomenul întrecerilor socialiste ș.a.

Noutatea științifică constă, de asemenea, în valorificarea și includerea în circuitul științific a unui volum important de documente inedite din fondurile ANA, AAȘM, MNEIN, Muzeul de Istorie și Etnografie „N. Bulat” din Soroca, Arhiva internă a IPC, fiind elucidate în baza lor diferite aspecte ale vieții cotidiene în RSSM. Mărturiile culese prin metoda istoriei orale de la persoane care au trăit și activat în anii 1944-1961, reprezentanți ai diferitelor ocupații (colhoznici, muncitori, intelectuali, funcționari, elevi, octombrei, pionieri, comsomoliști) reprezintă, la fel, o noutate, acestea oferind o perspectivă vie, irepetabilă asupra experiențelor personale și contextului social.

Rezultatele științifice obținute și valoarea aplicativă a cercetărilor.

Cercetarea a demonstrat că viața cotidiană în RSSM din anii 1944-1961 nu a fost studiată anterior ca problemă distinctă, iar lucrarea a abordat pentru prima dată acest subiect într-o manieră interdisciplinară și multiaspectuală inițiind noi direcții științifice: *istoria vieții cotidiene din RSSM, antropologia istorică a sovieticității în Republica Moldova și studiul copilăriei sovietice din RSSM.*

Investigația a relevat că reinstaurarea puterii sovietice în 1944 a fost însoțită de un climat de teroare generalizată, jafuri sistematice și violență împotriva populației civile. Politica fiscală represivă și rechiziționarea forțată a cerealelor au cauzat foametea din 1946-1947, iar sistemul de cartele a agravat dramatic situația alimentară a populației. Cercetarea a demonstrat că sărăcia n-a fost o consecință a disfuncționalităților sistemului, ci un instrument deliberat de control social, menținând populația în dependență față de stat pentru resurse vitale minimale.

Studiul a elucidat pentru prima dată istoria copilăriei sovietice ca direcție distinctă de cercetare, demonstrând că școlarizarea forțată din 1944-1945 a reprezentat un an de cotitură pentru tânăra generație, supusă dresajului ideologic prin programe ideologizate și implicarea în organizațiile comuniste. Analiza sistemului de orfelinate a relevat că extinderea rețelei acestora în perioada postbelică s-a datorat crizei umanitare provocate chiar de stat prin foametea organizată și represiuni. Verificările din 1952-1957 au documentat disfuncționalități grave și persistente, inclusiv exploatarea economică a copiilor sub pretextul educației prin muncă.

Investigația a demonstrat contradicția fundamentală dintre retorica oficială și realitatea materială, ceea ce a constituit esența experienței sovietice moldovenești. În timp ce propaganda promova construcția socialismului, populația se confrunta cu subnutriție cronică în perioada imediat postbelică, sărăcie generalizată și condiții de trai precare. Colhoznicii, reprezentând 2/3 din populație, au fost sistematic dezavantajați prin mecanisme instituționalizate: lipsa salarizării regulate până în 1966, restricții la deplasare și acces limitat la bunuri de consum.

Cercetarea a evidențiat că mobilitatea forței de muncă a constituit un instrument deliberat de inginerie demografică, recrutarea tinerilor moldoveni pentru lucru în alte republici simultan cu importul masiv de muncitori servind scopul de diluare demografică și deprofesionalizare a populației autohtone. Studiul a relevat că discriminarea de gen și cea etnică în structurile industriale au fost frecvente, iar stahanovismul a reprezentat o tehnologie de manipulare psihosocială, transformând munca în spectacol ideologic.

Analiza transformărilor în domeniul asigurării populației cu spațiu de locuit a demonstrat că accesul la locuințe decente funcționa ca instrument de stratificare socială, nomenclatura beneficiind de apartamente în regim privilegiat. Sovietizarea habitatului rural a implicat reconfigurarea radicală a peisajului prin impunerea proiectelor tip, dar analiza fotografiilor de epocă și a rapoartelor etnografice a demonstrat că această modernizare forțată nu a anulat complet cultura tradițională, ci a generat o dinamică complexă de adaptare și rezistență.

Investigația proceselor de transformare a vieții private și familiale a relevat amploarea mecanismelor prin care regimul totalitar a pătruns în structurile intime

ale existenței umane. Persistența ridicată a religiozității și numărul impresionant de botezuri, cununii și înmormântări religioase au demonstrat că familia a funcționat ca bastion al conservării valorilor tradiționale și spațiu de rezistență pasivă. Sistemul de verificare a trecutului și practica delațiunii au transformat îndoiala reciprocă și suspiciunea în fundamente ale relațiilor sociale, iar invazia propagandei în spațiul domestic prin radiodifuzoarele cu fir a reprezentat o formă extremă de penetrare a spațiului privat. Cercetarea a demonstrat că procesul de sovietizare nu a fost niciodată liniar, ci o dinamică conflictuală de adaptare, rezistență și negociere între diferiți actori sociali și între imperativele ideologice ale regimului și realitățile economice și culturale ale societății moldovenești postbelice.

Aprobarea rezultatelor științifice. Rezultatele cercetării expuse în 3 monografii la tema cercetării, o culegere de documente cu studiu științific, de asemenea rezultatele au fost publicate în 28 de articole în reviste științifice (9 articole în reviste indexate în SCOPUS, 19 articole în reviste, culegeri științifice, materialele conferințelor naționale și internaționale), 29 teze și rezumate ale comunicărilor prezentate la conferințe științifice din țară și de peste hotare, într-un șir de teme din 4 manuale școlare. Rezultatele cercetării au fost prezentate sub formă de comunicări, inclusiv în ședințe plene, la peste 40 de conferințe naționale și internaționale organizate de universități și instituții de cercetare din Republica Moldova și România.

Structura și volumul tezei. Teza cuprinde 341 pagini text de bază (până la bibliografie) și, din punct de vedere structural, este constituită din: introducere; 6 capitole, divizate în subcapitole; concluzii generale și recomandări; bibliografie; CV-ul autorului și Declarația pe propria răspundere. Lucrarea mai conține *Adnotări în română, engleză și rusă*.

Cuvinte-cheie: RSS Moldovenească, viață cotidiană, regim comunist, sovietizare, colectivizare, industrializare, vestimentație, locuință, alimentație, copilărie sovietică, educație comunistă, identitate sovietică, om sovietic, cartele alimentare, politică fiscală sovietică, colhoz, orfelinat, grădiniță, școală, sărbători sovietice, mituri totalitare.

CONȚINUTUL TEZEI

În *Introducere* sunt prezentate actualitatea și importanța temei abordate, reperele cronologice, cadrul geografic, metodologia cercetării științifice, încadrarea temei în cercetările internaționale, regionale și naționale, scopurile și obiectivele tezei, ipoteza, motivația alegerii subiectului, noutatea științifică a rezultatelor obținute și importanța teoretică a tezei.

În **Capitolul 1 – Fundamentarea teoretică, istoriografică și sursele cercetării vieții cotidiene din RSS Moldovenească** – este elaborat și argumentat cadrul teoretic și metodologic al cercetării vieții cotidiene în RSS Moldovenească, este analizată istoriografia problemei și sunt prezentate sursele cercetării.

Fundamentarea teoretică a cercetării vieții cotidiene în RSSM pornește de la moștenirea *Școlii Analelor* și continuă cu abordările istoriografice recente din direcția științifică *antropologia istorică a sovieticității*. Principalii teoreticieni ai

Școlii Analelor ale căror lucrări au fost valorificate sunt Lucien Febvre, Marc Bloch, Fernand Braudel, Jacques Le Goff, Philippe Ariès și Georges Duby. L. Febvre a argumentat că studiul istoriei trebuie să depășească evenimentele majore și personalitățile celebre, concentrându-se asupra vieții de zi cu zi a oamenilor obișnuiți, explorând influența mediului natural asupra comportamentelor umane și demonstrând cum condițiile geografice și economice determină structurile sociale și culturale (Febvre, 1946). M. Bloch a subliniat importanța vieții cotidiene pentru înțelegerea structurilor sociale și culturale, analizând cum relațiile de dependență dintre clasele sociale au modelat interacțiunile cotidiene și practica agricolă (Bloch, 1996; Bloch, 1998). F. Braudel a conceptualizat istoria ca succesiune de perioade îndelungate, incluzând componenta cotidiană, definind cotidianul ca sferă a vieții umane caracterizată prin stabilitate și repetitivitate, incluzând structuri materiale, ritualuri sociale și economie de bază (Braudel, 1984, pp. 11-16). J. Le Goff, promotor al istoriei mentalităților, a analizat modul în care gândirea și percepțiile oamenilor influențează comportamentele cotidiene, explorând cum mentalitățile medievale, credințele religioase și normele culturale au modelat viața cotidiană (Le Goff, 1970). Seria *Istoria vieții private*, coordonată de Ph. Ariès și G. Duby, publicată între 1985 și 1997 în 10 volume, abordează evoluția vieții private în Occident de la Antichitate până în secolul XX, descriind viața cotidiană ca domeniu de cercetare centrat pe experiențele zilnice și structurile care le influențează, viața privată fiind considerată dimensiune distinctă ce contrastează cu viața publică (Ariès, Duby, 1994-1997). Henri Lefebvre a explorat conceptul de viață cotidiană, înțelegând-o ca spațiu complex de interacțiuni sociale, economice și culturale, introducând conceptul de spațiu social pentru înțelegerea modelării cotidianului de contextul geografic și istoric (Lefebvre, 1971).

Mircea Eliade a abordat cotidianul dintr-o perspectivă interdisciplinară, îmbinând istoria, religia, mitologia și filosofia pentru a explora sensul existenței umane și interconexiunea dintre experiențele cotidiene și dimensiunea sacră a vieții. În *Istoria credințelor și ideilor religioase*, Eliade consideră cotidianul un spațiu în care sacralitatea poate fi descoperită, susținând că omul modern, deși trăiește într-o lume dominată de raționalism, nu poate ignora nevoia de transcendență (Eliade, 2000, p. 11). Opera lui Eliade devine relevantă pentru înțelegerea societăților comuniste prin analiza miturilor, ideologiilor și tradițiilor inventate, deoarece regimurile totalitare au încercat să controleze percepția realității prin construcția unor narațiuni alternative, înlocuind sensurile religioase ale sacralității cu cele ideologice (Eliade, 1990, pp. 139-151). Desacralizarea impusă de regimurile comuniste a fost aparentă și a luat alte forme, deoarece sacrul este un element în structura conștiinței, iar desacralizarea caracteristică societăților contemporane reprezintă mai degrabă o camuflare a sacrului în profan (Eliade, 2017, p. 29).

Antropologia istorică a sovieticității ca direcție de cercetare a fost argumentată de către V. Tișkov în comunicarea *Antropologia transformărilor din Rusia* prezentată la cea de-a III-a ediție a Congresului Etnografilor și Antropologilor din Rusia în anul 1999 (Тишков, 2000, pp. 319). Direcția științifică a *etnologiei sovieticității* s-a dezvoltat preponderent în cadrul Institutului de Etnologie și Antropologie al AȘ din

Rusia, M. Guboglo elaborând studii importante de argumentare teoretică (Губогло, 2017, p. 13). Cercetătoarea E. Zubkova a dedicat investigațiilor asupra societății sovietice o serie de studii, monografia sa *Societatea sovietică postbelică* oferind o radiografie a vieții sociale a omului sovietic (Зубкова, 1999). Termenul *sovieticitate* este utilizat frecvent începând cu anii '90 ai sec. XX. În limba rusă *советскость*, iar în limba engleză *sovietness* (Orlov, 2022, pp. 597–607). Timothy Johnston definește *sovieticitatea* ca identitate sovietică oficială, promovată activ de stat prin presă, filme, muzică și propagandă, care articulează poziția URSS în relațiile diplomatice și culturale față de lumea exterioară, fiind o identitate supranațională, accesibilă tuturor cetățenilor sovietici, construită în contrast cu Occidentul (Johnston, 2011).

Considerăm *sovieticitatea* un fenomen social, cultural și identitar complex produs de regimul totalitar din URSS, care desemnează universul sociocultural sovietic specific de valori, norme comportamentale, practici cotidiene, ritualuri și simboluri prin care statul totalitar a încercat să remodeleze identitatea colectivă și individuală a indivizilor, transformând satisfacerea nevoilor firești ale omului (familie, realizare personală, solidaritate) în forme și expresii supuse imperativelor ideologice comuniste. Termenul este folosit pentru prima dată în literatura științifică din Republica Moldova, referindu-ne la cercetarea vieții cotidiene în RSSM.

Etnologia sovieticității are ca obiect de studiu fenomenul social, cultural și identitar sovietic precum și transformarea dirijată a culturii tradiționale materiale și spirituale într-o nouă cultură materială și spirituală, constituită în calitate de nouă tradiție revoluționară. Transformarea culturii tradiționale prin „modernizarea”/sovietizarea ei și prin politica de constituire a unei noi culturi specifice a reprezentat o componentă importantă a politicii de formare a omului sovietic și de construire a comunismului. În regiunile unde ingineria socială s-a intersectat cu construcția unor identități etnice noi, procesele de adaptare la realitățile construite de sistem au obținut anumite particularități generate de negare a tradiției culturale, devenind nu numai fenomene contrare tradiției revoluționare, dar și evoluând în substrat cultural ce ar fi determinat mișcări naționale centrifuge în statul sovietic. Din cauza predominării surselor istorice în cercetarea *sovieticității*, considerăm mai corespunzător termenul de *antropologie istorică a sovieticității*, care include istoria vieții cotidiene din RSSM ca direcție de cercetare (Vezi: Dolghi, 2025a, pp. 42-50).

Istoria copilăriei constituie o parte din *Istoria vieții cotidiene*, deoarece copilăria este o etapă importantă a vieții care pune bazele întregii existențe și este strâns legată de aspectele sociale, culturale și familiale ce definesc viața de zi cu zi. Cei care au în calitate de obiect de studiu copilăria societăților contemporane cu ei, utilizează preponderent metode etnologice de înregistrare a materialului empiric prin utilizarea chestionarelor, interviurilor, observațiilor directe așa cum a făcut M. Mead în lucrările sale (Mead, 1928, 1930, 1955). Însă cei care își propun drept obiectiv studierea fenomenului copilăriei într-o epocă istorică mai mult sau mai puțin îndepărtată de perioada vieții sale aplică metoda istorică, cercetarea arhivelor și surselor care ilustrează cultura copilăriei perioadei corespunzătoare. Ambele abordări nu se exclud reciproc, doar se completează pe alocuri. Pentru cercetarea copilăriei din RSSM, considerăm mai relevantă lucrarea lui Ph. Ariès *Copilăria și*

viața familială sub vechiul regim (Ariès, 1960), deoarece ne referim la o societate din trecut, pe care o cercetăm preponderent în baza surselor istorice. Cu toate acestea, copilăria sovietică poate fi elucidată prin combinarea celor 2 abordări menționate, ținând cont de faptul că purtători și/sau cunoscători ai „culturii sovietice” ne sunt contemporani și asupra lor putem aplica metodele etnologice.

Utilizarea *teoriei construirii sociale a realității* în cercetarea vieții cotidiene contribuie la o înțelegere a proceselor sociale din RSSM și cercetarea vieții cotidiene sub aspect social. Peter L. Berger și Thomas Luckmann, în lucrarea *Construirea socială a realității*, argumentează că socializarea primară joacă un rol esențial în formarea percepției individului asupra realității cotidiene, interiorizând norme și valori care devin parte integrantă a identității (Berger, Luckmann, 2008, pp. 181). *Teoria construirii sociale a realității* oferă un cadru analitic pentru înțelegerea transformărilor care au marcat viața cotidiană în RSSM, implementarea politicilor comuniste redefinind normele sociale și valorile culturale, promovând conceptul de om nou socialist prin educație, mass-media și activități comunitare.

Valorificând viziunile teoretice și istoriografice asupra vieții cotidiene, definim că *Viața cotidiană* reprezintă totalitatea structurilor materiale, social-economice, culturale, private și identitare ale existenței umane de zi cu zi – ansamblul activităților, practicilor, interacțiunilor și experiențelor prin care indivizii și comunitățile își construiesc, reproduc și negociază existența în cadrul unor constrângeri politice, economice și ideologice determinate. Viața cotidiană include *dimensiunea materială*, care cuprinde condițiile concrete ale vieții – locuința, alimentația, vestimentația, accesul la bunuri și infrastructura consumului cotidian; *dimensiunea social-economică*, definită de cultura muncii, practicile productive, formele de organizare colectivă și economiile informale; *dimensiunea privată*, în care se înscriu familia, ciclurile biologice și sociale ale individului (naștere, căsătorie, deces), timpul liber și practicile festive; *dimensiunea socializării și formării identitare*, operaționalizată prin instituții educaționale, organizații colective și mecanisme de transmitere a normelor; și *dimensiunea ideologico-identitară*, prin care sistemele de valori, simbolurile, ritualurile și normele comportamentale modelează conștiința și identitatea individuală și de grup.

Istoriografia sovietică cu privire la viața cotidiană în URSS a abordat problema fragmentar și tendențios, accentul principal punându-l pe munca conștientă depusă de către muncitorii sovietici pentru construcția viitorului luminos, construcția orașelor și uzinelor, fericirea de a participa la acest proces (Сенявский, 1973, Дьячков, 1968, Гордон, Клопов, 1974, Маейр, 1977). Pentru istoriografia anilor '60 și '70 ai sec. XX a fost caracteristică respectarea șablonelor istoriografice despre construcția comunismului, problemele vieții cotidiene fiind legate de lupta contra reminiscentelor vechi în viața cotidiană, încălcarea principiilor socialismului și mediul capitalist (Поляков, Писаренко, 1978). În a doua jumătate a anilor '70 și anii '80 ai sec. XX, cercetătorii au concluzionat că nivelul de trai și de asigurare materială a populației era în dependență directă de politica internă și externă promovată de organele de conducere ale URSS.

Istoriografia sovietică din RSSM dedicată vieții cotidiene a funcționat ca instrument de legitimare ideologică, nu ca reconstituire obiectivă a realității sociale. Lucrările elaborate în această perioadă au urmat tiparele impuse de directivele PCM, elogiind rolul partidului comunist în toate sferele vieții sociale și economice.

Pe tema bunăstării și nivelului de trai, P. Petric (1974) argumenta că prosperitatea poporului s-a întemeiat pe principiile leniniste ale muncii, iar I. Bodiul (1967) și A. Țulimov (1961) prezentau creșterea nivelului de trai la sate și orașe exclusiv ca merit al partidului. Colectivizarea agriculturii era tratată de Bodiul și Gr. Entelis (1969) drept proces revoluționar progresist, iar A. Zavtur (1972) analiza transformările structurii sociale urbane și rurale prin aceeași prismă apologetică. Volumul colectiv coordonat de D. Ursul, A. Roșca, V. Corbu, A. Zavtur și Gr. Entelis (1984) proclama constituirea unui „mod de viață sovietic superior”, prezentând socialismul drept culminație firească a evoluției istorice. Omisiunile erau la fel de semnificative ca și afirmațiile. F. Doroganici (1970) susținea că povara fiscală a colectivizării a apăsător doar asupra „chiaburilor”, trecând sub tăcere faptul că munca în colhoz nu a fost remunerată până în 1965. M. Sîtnic (1976) descria „ajutorul frățesc” acordat de URSS în anii 1945–1946 fără a aminti foametea care a decimat populația RSSM, iar deportările și „lichidarea culăcimii” erau justificate prin „întețirea luptei de clasă”.

În privința industrializării, L. Repida (1980) și V. Barbulat (1969) descriau formarea clasei muncitoare sovietice ignorând condițiile reale de viață și caracterul forțat al procesului. Întrecerile socialiste erau prezentate de E. Kosionova (1982) și I. Burlacu (1980, 1982) ca motor al progresului economic, iar A. Konstantinov (1966) lauda infrastructura Chișinăului în termeni exclusiv laudativi, plasând responsabilitatea pentru orice dificultăți asupra „ocupației românești” și efectelor războiului. Aceste lucrări constituie astăzi documente ale ideologiei, nu ale istoriei – surse pentru înțelegerea mecanismelor de manipulare a memoriei colective.

Istoriografia rusă postsovietică a continuat cercetarea problemei vieții cotidiene în URSS, detașându-se de tiparele marxist-leniniste și ideologice sovietice care proslăveau creșterea bunăstării populației și construcția socialismului. Importantă în acest sens este lucrarea E. Zubkova *Societatea sovietică postbelică*, care reflectă numeroase aspecte ale vieții cotidiene în Uniunea Sovietică privind condițiile de muncă, supraviețuirea în condițiile dificile postbelice, foametea și mortalitatea (Зубкова, 1999). Volumul *Politica socială sovietică din anii 1920-1930: ideologie și viața de zi cu zi*, editat de P. Romanov și E. Iarskaia-Smirnova, se înscrie într-o tendință nouă a istoriografiei ruse postsovietice, care plasează în centrul atenției istoria socială și studiul cotidianității, marcând o ruptură metodologică de abordările tradiționale (Романов, Ярская-Смирнова, 2007). Cartea lui M. Fedcenko *Viața cotidiană a omului sovietic (1945-1991)* oferă o analiză detaliată și documentată a vieții cotidiene a oamenilor simpli din URSS în anii 1945-1991 (Федченко, 2009).

În lucrarea *Cotidianul sovietic: norme și anormalitate*, N. Lebina a elucidat transformarea politicii bolșevicilor în domeniul alimentației și locuințelor, modei și timpului liber, religiozității și sexualității, de asemenea schimbarea atitudinii față de devierile tradiționale: beția, suicidul, prostituția (Лебина, 2015). Studiul *Pasagerii trenului de salam* constă în eseuri care descriu un șir de aspecte ale vieții cotidiene

a orașeanului sovietic: alimentație, divertisment, alegerea îmbrăcăminte, viața intimă, la încheierea căsătoriei, ritualurile funerare etc. (Лебина, 2019). Cartea lui L. Belovinski *Viața cotidiană a omului din epoca sovietică* analizează viața cotidiană în Uniunea Sovietică punând accent pe aspectele esențiale ale existenței, cum ar fi munca, traiul, odihna și educația copiilor (Беловинский, 2017, pp. 5-8).

Istoriografia occidentală cu privire la viața cotidiană în Uniunea Sovietică include lucrări importante care abordează conceptul de viață cotidiană evidențiind cum viața de zi cu zi a fost afectată de regimul totalitar și de condițiile economice fluctuante. Monografia lui K. Eaton *Daily life in the Soviet Union* oferă o analiză detaliată a activităților obișnuite și a interacțiunilor sociale ale indivizilor în cadrul unei societăți, incluzând aspectele mundane, cum ar fi munca, educația și recreerea, dar și modul în care politica de stat influența aceste activități (Eaton, 2004). Sh. Fitzpatrick, în lucrarea *Stalinismul de fiecare zi*, explorează conceptul de viață cotidiană în Uniunea Sovietică a anilor '30 ai sec. XX, concentrându-se pe modul în care oamenii obișnuși au trăit și s-au adaptat în contextul unui regim totalitar, evidențiind interacțiunile dintre viața personală și politicile statului (Fitzpatrick, 2016, pp. 14-16). T. Johnston în *Identitate sovietică, zvonuri și viața de zi cu zi sub Stalin 1939–1953* analizează viața cotidiană în URSS în perioada stalinistă târzie prin prisma tacticilor subtile de supraviețuire ale cetățenilor obișnuși, explorând strategiile prin surse diverse precum zvonuri orale, glume, coafuri, gusturi muzicale și campanii politice (Johnston, 2011).

Istoriografia din România cu privire la viața cotidiană în societățile comuniste include volumul coordonat de A. Neculau, *Viața cotidiană în comunism*, care este important în studierea vieții cotidiene din punct de vedere teoretic și metodologic, referindu-se la aspecte ale vieții cotidiene din România în perioada comunistă, dar care elucidează aspecte asemănătoare cu cele din spațiul sovietic din perioada postbelică (Neculau, 2004, p.11). Lucrarea lui V. Vasile, *Viața cotidiană a românilor între anii 1941-1965*, oferă o incursiune în complexitatea vieții de zi cu zi a românilor, urmărind să descifreze structurile cotidiene care, deși aparent banale, conturează esența existenței unei epoci (Vasile, 2014). Lucrarea *Între rural și urban* de M. Mureșan oferă o analiză detaliată a vieții cotidiene în perioada comunistă, concentrându-se pe zona Gherla ca studiu de caz, examinând efectele colectivizării și industrializării asupra comunităților rurale și urbane (Mureșan, 2021).

În *istoriografia din Republica Moldova*, viața cotidiană din RSSM a fost abordată tangențial în lucrări care au alte subiecte de cercetare. Profesorul B. Vizer, în lucrarea *Economia și starea socială a populației din Moldova*, a analizat evoluția social-economică a Moldovei Sovietice cu impact direct asupra nivelului și condițiilor de trai, iar lipsirea de proprietate a producătorului având consecințe fatale asupra fiecărei membrilor societății (Vizer, 2012, p. 251). În lucrarea lui V. Țaranov, *Aspecte ale dezvoltării social economice a Moldovei*, este analizată dezvoltarea social-economică a țării, foametea din anii 1946-1947, colectivizarea și deportările (Царанов, 2011). Lucrarea lui V. Pasat, *RSS Moldovenească în epoca stalinistă*, detaliază procesul de sovietizare a satelor moldovenești, inclusiv colectivizarea agriculturii, discutând despre modul în care acest proces a dus la distrugerea

structurilor tradiționale ale comunităților rurale și la formarea unor noi relații sociale bazate pe modelul socialist (Pasat, 2011, pp. 5, 12, 295-371, 626-632). În lucrarea *Biserica Ortodoxă și puterea sovietică în RSS Moldovenească (1940-1991)*, V. Pasat elucidează modul în care viața cotidiană a populației RSSM a fost influențată de politicile religioase și de represiune ale statului sovietic (Pasat, 2019).

Lucrarea *Politica culturală în RSS Moldovenească*, publicată de V. Ursu, deși are alt obiect de studiu, elucidează unele aspecte ce reflectă impactul politicii culturale sovietice asupra vieții cotidiene în RSSM (Ursu, 2013, pp. 170-185). În lucrarea lui Al. Memei, *Teroarea comunistă în RASSM (1924-1940) și RSSM (1944-1947)*, sunt descrise multiple aspecte dramatice ale vieții cotidiene, cercetarea relevând o societate profund traumatizată, supusă unor transformări violente, unde viața cotidiană era dominată de supraviețuire, frică și speranța unor schimbări (Memei, 2014). Lucrarea *Dușmanul de clasă: Represiuni politice, violență și rezistență în R(A)SS Moldovenească, 1924-1956* de Ig. Cașu oferă o analiză detaliată a represiunilor politice și al impactului acestora asupra populației (Cașu, 2015).

Culegerea de studii *Epidemiile și măsurile de contracarare a acestora în RSS Moldovenească*, coordonată de I. Șișcanu, oferă o incursiune în strategiile de gestionare a crizelor epidemiologice și sociale din perioada postbelică a RSSM, evidențiind lecțiile oferite de istorie pentru înțelegerea și combaterea crizelor contemporane (Șișcanu, 2021). Importante în înțelegerea realităților sociale și cotidiene sunt și lucrările: *Rezistența anticomunistă în RSS Moldovenească* (Șevcenco, 2022), *Inginerie națională și socială în învățământul superior din RSS Moldovenească* (Rotaru, 2025).

Cercetările etnologice și interdisciplinare ale vieții cotidiene în RSSM includ lucrări ale etnologilor din RSSM care au elucidat diferite aspecte ale culturii materiale și spirituale din perioada sovietică, abordând modificările ca fiind firești în procesul de evoluție a societății spre o nouă formațiune, societatea comunistă. Printre lucrările mai importante este cea a lui V. Zelenciuc și L. Loskutova *Noile sărbători, datini și ritualuri* (Zelenciuc, Loskutova, 1986). Alături de lucrări științifice de valoare elaborate de etnografii din RSSM, în istoriografie au rămas și cele încadrate în curentul loial puterii sovietice, unde sunt argumentate științific politicile identitare promovate de sovietici. O privire generală asupra vieții cotidiene din RSSM, în ultimele două decenii de existență, este realizată de către L. Prisac și N. Grădinaru în articolul *Dimensiuni ale cotidianului sovietic în RSSM*, punându-se accent pe descrierea și analiza manifestărilor ceremoniale din perioada sovietică în cadrul obiceiurilor de familie (Prisac, Grădinaru 2019, pp. 703-723). Alți cercetători au investigat diverse teme ce vizează impactul politicilor promovate în RSSM asupra tradițiilor, festivităților, și vieții cotidiene, publicând lucrări cu referire la subiecte cum sunt sovietizarea vieții cotidiene în RSSM, activitatea organizațiilor de copii, valorile copilăriei sovietice, înregistrarea căsătoriilor și nașterilor copiilor în RSSM, rolul materialelor didactice în formarea identității sovietice, viața cotidiană în RSSM prin prisma fotografiei în calitate de document istoric (Șișcanu, E., 2009, p. 409-421, Reșetnic, 2020, p. 177-184, Dolghi, 2022, p. 515).

Studiile referitoare la copilăria sovietică au cunoscut o dezvoltare importantă după 1991, apărând numeroase lucrări care reliefează diferite aspecte ale copilăriei sovietice semnate de cercetători din spațiul ex-sovietic și din Occident. Relevant pentru cercetarea copilăriei sovietice este studiul *Childhood training* al cercetătorului englez Geoffrey Gorer, care punctează un șir de probleme ale copilăriei în primele decenii ale puterii sovietice în Rusia (Gorer 2001). Sheila Fitzpatrick, în lucrarea *Stalinismul de fiecare zi*, abordează mai multe aspecte ale vieții copiilor, subiectele referindu-se la copiii neglijați, copiii fără adăpost, delincvenții juvenili, relațiile dintre copii și părinți, copilăria reproșată, responsabilitatea copiilor în fața legii pentru faptele părinților. Catriona Kelly dedică un șir de lucrări copilăriei sovietice, în care abordează viața cotidiană a copiilor în mediul școlar, unele aspecte ale relațiilor de gen (Келли 2003а; Келли 2003b; Келли 2004). Cartea cercetătoarei A. Salnikova *Copilăria din Rusia în secolul XX* reprezintă o abordare sintetică, ce cuprinde aspecte ale istoriei și relațiilor de gen, ale valorilor sociale și simbolismului, autoarea cercetând documente oficiale și neoficiale, texte ale copiilor îmbibate cu *sovieticitate* (Сальникова, 2007).

Cercetătoarea L. Dumănescu în cartea *Țară, țară, vrem ostași! Despre copilărie, în comunism* tratează viața cotidiană a copiilor în România Socialistă din două direcții complementare: reconstrucția cadrului ideologic-instituțional al copilăriei și surprinderea trăirilor concrete prin memorii și istorie orală (Dumănescu, 2015). T. Smirnova, în lucrarea *Copiii țării Sovietelor: de la politica de stat la realitățile vieții cotidiene*, abordează probleme importante ale copilăriei sovietice din anii 1918–1941, analizând conformitatea politicii statului sovietic de protecție a maternității și a copiilor cu realitățile vremii (Смирнова, 2015). Studiul *Copilăria în Moldova Sovietică: (1924–1961): O investigație istorico-antropologică a copilăriei de la periferia imperiului* reprezintă o reconstrucție a copilăriei afectate de sovietizare din RASSM și RSSM în anii 1924–1961, fiind cercetat copilul sovietic și copilăria din perspectivă istorico-antropologică în contextul realităților social-economice, politice și culturale (Dolghi, 2022).

La baza cercetării vieții cotidiene în RSS Moldovenească în anii 1944-1961 au fost puse o gamă vastă și variată de surse: *documente inedite de arhivă, documente publicate, culegeri de date statistice și sociologice, presa timpului, lucrările cu caracter memorialistic, cercetările de istorie orală, izvoare vizuale inedite din arhive, muzee și colectate din teren, obiecte ale culturii materiale păstrate în muzeele naționale, raionale și locale din Republica Moldova.*

Fondurile F. A-7, A-12, A-278, F. A-31, A-49, F. A-51, R-2848, R-2854, R-2857, R-2991, R-2993, 3033, R-3087 ale Agenției Naționale a Arhivelor cuprinde un bogat set de documente ce reflectă viața cotidiană în RSSM în diverse localități și medii sociale incluzând acte oficiale, plângeri, rapoarte, scrisori etc. oferind o perspectivă complexă asupra condițiilor sociale, economice și administrative. *Fondurile Arhivei Academiei de Științe a Moldovei și cele ale Arhivei interne ale IPC* includ un volum semnificativ de documente și rapoarte rezultate din expedițiile etnografice de teren realizate de etnografi în perioada postbelică, conținând informații detaliate despre cultura materială și cea spirituală, viața rurală, funcționarea colhozurilor, precum și

despre noile sărbători sovietice. Un șir de documente și fotografii păstrate în *arhivele Muzeului National de Etnografie și Istorie Naturală, Muzeului de Istorie și Etnografie din orașul Soroca* au întregit tabloul asupra subiectelor cercetate.

De o importanță enormă sunt *culegerile de documente* care ilustrează politica statului sovietic în domeniile economiei naționale, vieții sociale, educației, în domeniul organizațiilor de copii și tineret (Государственно-правовые акты МССР, 1963; Декреты Советской власти, 1957; КПСС в резолюциях, 1953; *Cultura Moldaviei*, 1975; *Cultura Moldaviei*, 1976; *Cultura Moldaviei*, 1984; Хронологическое собрание законов Молдавской ССР, 1960). *Culegerile de documente* publicate în anii de după proclamarea independenței Republicii Moldova reprezintă surse importante pentru cercetarea diferitor aspecte ale vieții cotidiene. Volumele *Ortodoxismul în Moldova: Puterea, Biserica, credincioșii* conține documente care ilustrează aspecte ale vieții cotidiene în RSSM, politica față de Biserică, relația societății cu Biserica, religiozitatea populației (Pacat, 2009; Pacat, 2010). Volumul *Scrisori către Stalin sau spovedaniile celor ocupați* conține scrisori adresate lui Stalin de țărani care și-au descris starea socială, prolele cotidiene etc. (Țăranu, M., 2014). Volumul de documente *Foamea în Moldova sovietică* reprezintă o sursă istorică esențială pentru înțelegerea unuia dintre cele mai dramatice episoade din istoria contemporană a Basarabiei (Țăranu, A., 2017). Documentele incluse în volumul *Purgatoriul sovietic în Basarabia: Directive, ordine și indicații ale NKGB-MGB, 1944-1946* reflectă o viață cotidiană dominată de controlul politic și de frica permanentă (Malacenco, Rotaru, 2022). *Culegerea Viața cotidiană în RSS Moldovenească: (1944-1961)* conține 193 de documente selectate din fondurile ANA ce prezintă viața cotidiană (Dolghi, 2024). *Culegerile de date statistice și sociologice* în cercetarea vieții cotidiene în RSS Moldovenească sunt instrumente care structurează și validează reconstrucția istorică. Cele mai relevante culegeri statistice utilizate sunt *RSS Moldovenească în cifre* (Молдавская ССР в цифрах, 1974), *Economia națională a RSSM* (Народное хозяйство МССР, 1956, 1957, 1961, 1965, 1975, 1978).

Memoriile sunt o categorie importantă de surse ce oferă posibilitatea cunoașterii unor aspecte ne reflectate în documente. Memoriile lui I. Bodiul se referă la aspecte concrete ale vieții rurale și urbane, inclusiv dificultățile legate de sărăcie, efectele colectivizării, rezistența țăranilor, educația și cultura sovietică în RSSM (Бодюл, 2001). Memoriile lui M. Snegur oferă o perspectivă personală asupra unor aspecte care au definit traiul populației, mai ales în mediul rural, elucidând viața satului (Snegur, 2007). Memoriile lui B. Vasilev oferă detalii triste despre copilăria și viața cotidiană în RSSM (Vasilev, 2012). *Cercetările de istorie orală* reprezintă diverse metode și structuri ale interviului, care au obiectivul să dezvăluie aspecte obiective ale proceselor istorice, dar și atitudini subiective față de ele. *Cartea Foamei* conține informații despre aspecte ale vieții societății basarabene, inclusiv a copiilor, în timpul foamei (Turea, 2008). Seria de volume *Arhivele Memoriei* cuprinde interviuri și mărturii care aduc în prim-plan experiențele personale ale victimelor represiunilor politice (Arhivele memoriei, 2016, 2019).

Presă periodică din RSSM în perioada 1944-1961 oferă o imagine complexă și nuanțată a vieții cotidiene din RSSM, surprinzând propaganda ideologică, dificultățile oamenilor, efectele foametei, represiunile și condițiile de muncă. Revista *Femeia Moldovei* conține materiale numeroase despre activitatea femeilor în diverse organizații și întreprinderi, despre implicarea obștească, familii și educația copiilor. *Moldova Socialistă* și *Советская Молдавия* au servit drept sursă importantă pentru înțelegerea evenimentelor locale și naționale. Revista *Scânteia Leninistă* a fost destinată pionierilor și reflectă activitățile zilnice ale acestora în perioada studiată, impactul ideologic asupra tinerii generații.

Izvoarele vizuale inedite din arhive, muzee și colectate din teren constituie un instrument esențial în cercetare, având un rol semnificativ în documentarea și vizualizarea realității. Fotografii utilizate în cercetarea vieții cotidiene se clasifică în două categorii: fotografiile oficiale aflate în arhive și muzee și fotografiile din arhivele personale și familiale (Dolghi, 2025). *Universul obiectelor materiale* constituie o sursă pentru cercetarea vieții cotidiene în RSSM. Cultura materială a cotidianului sovietic din RSSM în perioada 1944–1961 reprezintă un izvor esențial pentru reconstituirea vieții de zi cu zi, piesele de muzeu reflectând rupturile sociale, lipsurile materiale și adaptarea populației la un sistem controlat centralizat.

În Capitolul 2 – *Viața cotidiană în contextul sovietizării societății* – este cercetat impactul complex al procesului de sovietizare asupra vieții de zi cu zi a populației, incluzând aspectele: realitățile cotidiene în procesul reinstaurării puterii sovietice, consecințele politicii fiscale; raționalizarea aprovizionării cu produse alimentare și mărfuri de larg consum prin sistemul de cartele și procesul de colectivizare.

Sovietizarea a avut anumite caracteristici, fiind implementată prin diverse mecanisme și prin agenți. Sovietizarea vieții cotidiene s-a desfășurat prin multiple mecanisme determinante: implementarea legislației sovietice pe teritoriul RSSM, instituirea PC(b) din Moldova și atragerea populației în structurile sale, crearea administrației de tip sovietic, înlocuirea învățământului cu cel de tip sovietic, instituirea economiei de comandă prin naționalizarea întreprinderilor, colectivizarea întreprinderilor agricole, represiunile și deportările ca instrument de formare, precum și propaganda construcției comunismului conform șabloanelor ideologice.

Nomenclatura (funcționarii de stat și de partid) a avut un rol esențial în procesul de sovietizare a societății din RSSM, reprezentând un instrument decisiv în instaurarea și consolidarea puterii sovietice. Documentele demonstrează că sovietizarea RSSM s-a realizat preponderent prin intermediul populației alogene, a „specialiștilor” și funcționarilor de partid și stat originari din alte republici unionale, politică menită să slăbească rezistența potențială a populației locale și să asigure implementarea necondiționată a directivelor de la centru. În 1944, după restabilirea puterii sovietice, 4418 demnitari și specialiști s-au întors în republică din evacuare, iar Secția Cadre a CC al PC(b) din Uniunea Sovietică a trimis la dispoziția PC(b) al Moldovei 558 de persoane până la 1 februarie 1945 (Pasat, 2019, p. 104). PC(b)M a cunoscut o expansiune rapidă, numărul membrilor crescând de la 5.649 la 1 ianuarie 1945 la 17.207 la 1 ianuarie 1947, preponderent prin transferul de cadre comuniste din URSS. Sub aspect etnic, structura PC(b)M la 1 iulie 1948 reflecta o disproporție

profundă: rușii reprezentau 55,4% din membrii de partid și 47,1% din candidați, ucrainenii constituiau 22,1% respectiv 21,4%, în timp ce moldovenii, deși pe teritoriul lor, constituiau doar 7,1% din membrii de partid și 13,0% din membrii supleanți (Memei, 2014, p. 697-698). Datele statistice de la 1 iulie 1948 arată că moldovenii reprezentau doar 32,9% din totalul funcționarilor din nomenclatura locală, deși constituiau 68,8% din populația RSSM în 1941 (ANA, F. A-51, inv. 7, d. 256, f. 3-67). Această discrepanță reflecta neîncrederea autorităților sovietice față de populația băștinașă, considerată suspectă deoarece „s-a aflat 22 de ani sub ocupația germano-română”, și politica deliberată de marginalizare a populației autohtone din structurile de putere. Funcționarii proveniți din alte regiuni ale URSS nu cunoșteau limba, cultura și tradițiile populației băștinașe, iar în contextul deficitului acut de cadre specializate ajungeau în funcții persoane nepotrivite, fără pregătire adecvată, care manifestau comportamente degradante și abuzive.

Impactul imediat al reinstaurării puterii sovietice asupra vieții și condițiilor de trai ale populației RSSM a fost unul dramatic. Intrarea Armatei Roșii în Basarabia și reinstaurarea puterii sovietice au avut consecințe dramatice imediate pentru populația civilă. În prima jumătate a anului 1944, Basarabia a fost traversată de armate și subdiviziuni militare ale Frontului 2 Ucrainean, iar trupele militare își rezolvau necesitățile de produse alimentare și mărfuri industriale pe seama populației civile, săvârșind numeroase abuzuri, jafuri, confiscări ilegale și distrugeri de proprietăți. În județul Soroca, în mai 1944, trupe sovietice, inclusiv ofițeri ai NKVD și NKGB, au comis numeroase abuzuri asupra populației locale, confiscând bunuri personale, fără a lăsa recipise sau fără a respecta vreun proces formal (ANA, F. A-51, inv. 2, d. 40, f. 7-11).

În anul 1944, NKVD și NKGB au desfășurat o activitate represivă intensă împotriva populației românești din RSSM, cu scopul consolidării controlului sovietic și eliminării oricărei forme de opoziție. Directivele NKGB din mai 1944 prevedeau recrutarea agenților „cu atenție” și „după o verificare detaliată”, arestarea „elementelor antisovietice” suspectate de terorism și sabotaj, precum și confiscarea oricărei literaturi „antisovietice” (Malacenco, Rotaru, 2022, p. 40-43, 47-49, 53-54). Pe lângă violențele directe, populația a fost supusă strămutărilor forțate: în contextul operațiunii Iași-Chișinău din vara anului 1944, autoritățile sovietice au inițiat un amplu proces de strămutare a peste 256.000 de locuitori din raioanele centrale ale RSSM în raioanele de nord ale RSSM, proces în urma căruia între 40% și 60% din bunurile lor li s-au confiscat sau furat (Șevcenco, 2022, p.10). În localitățile RSSM aflate în apropierea traseelor de deplasare a unităților Armatei Roșii au avut loc numeroase cazuri de prădare, jefuire și huliganism. Documentele atestă furturi sistematice de produse alimentare, animale, vin și acte de violență săvârșite de ostașii sovietici, inclusiv cazuri când a fost deschis focul asupra populației civile (ANA, F. A-51, inv. 2, d. 40, f. 31-39). Comisia CC al PC(b) al Moldovei care a investigat în august 1944 jafurile și distrugerile comise de militarii Frontului 2 Ucrainean în satele evacuate din județele Bălți și Orhei a constatat că în satul Lucăceni, raionul Sculeni, aproximativ 90% din casele de locuit au fost vandalizate, geamurile și pervazurile scoase, ușile și podelele sparte, iar bunurile lăsate de țărani au fost furate (ANA, F.

A-51, inv. 2, d. 40, f. 47-52). Școlile și bisericile nu au fost cruțate, în satele Horești și Bocșa bisericile fiind jefuite și profanate de militari, icoanele smulse de pe pereți, altarul pângărit, iar groznițele deschise. Comisia a concluzionat că serviciul de comandanți al Frontului 2 Ucrainean a eșuat în protejarea proprietății țăranilor.

Supraviețuirea, adaptarea și rezistența populației rurale afectată de politica fiscală au constituit aspecte ale vieții cotidiene din RSSM. Populația din RSSM, în anii postbelici, a fost supusă sistemului de impozitare sovietic, locuitorii fiind puși în situația să achite impozite exagerate în natură și în bani, modalitățile de confiscare bazându-se pe constrângere și rechiziționare forțată (Țăranu, M., 2018, p. 91-97). La 17 aprilie 1944, CCP al RSSM a adoptat Hotărârea nr. 7 „Cu privire la predarea obligatorie la stat a grâului, porumbului, florii-soarelui și soiilor în raioanele și județele eliberate ale RSSM din roada anului 1943”, stabilind norme diferențiate în funcție de suprafața gospodăriei (ANA, F. R-2848 inv. 11 d. 19, f. 41-43). Documentul obliga fiecare „curte colhoznică” și fiecare gospodărie țărănească individuală să predea statului carne și ouă, indiferent dacă aveau sau nu vite și păsări, lapte dacă aveau vacă, lână dacă aveau oi și capre, cu termene de livrare eșalonate pe parcursul sezonului agricol (ANA, F. R-2848 inv. 11 d. 19, f. 49-53). Colhoznicii, țăranii și alți cetățeni care nu îndeplineau obligațiile de predare în termenii stabiliți erau trași la răspundere conform Hotărârii CCP al URSS nr. 1882 din 34 noiembrie 1942, care prevedea aplicarea unei amenzi de până la dublul valorii produselor nepredate și confiscarea în natură a părții obligației neachitate (Постановление, 1942).

Procesul de rechiziționare era organizat de autoritățile locale prin intermediul biroului republican al ZAGOTZERNO și al împuterniciților raionali, fiind marcat de deficiențe mari în organizare, cazuri de delapidare și gestionare ineficientă (ANA, F. A-12, inv. 1, d. 172, f. 7-19). Metodele de colectare se desfășurau prin intimidare, percheziții și arestări ale țăranilor. De exemplu, în satele Cunică și Ursoaia au fost semnalate abuzuri grave legate de livrarea forțată a cerealelor către stat, țăranii fiind constrânși să cedeze aproape întreaga recoltă, ajungând fără hrană pentru familii (Țăranu, M., 2014, p. 84-85). În raionul Glodeni, împuternicitul raional al Ministerului Colectărilor și propagandistul Comitetului Raional de Partid au recurs la metode coercitive și violente pentru asigurarea îndeplinirii planurilor, incluzând percheziții ilegale, confiscări de bunuri și arestări arbitrare (ANA, F. A-51, inv. 5, d. 152, f. 263-265). Rechiziționarea forțată și ilegală a cerealelor se realiza prin intermediul unor brigăzi speciale alcătuite din reprezentanți ai administrației raionale și activiști locali. Primele cazuri au apărut în perioada 1945 – începutul anului 1946 în județele Chișinău, Orhei și Cahul, fenomenul intensificându-se masiv din vara anului 1946. În județul Bender, prim-secretarul Comitetului Raional Olănești, Șarapov, a organizat în august 1946 raiduri în satele Tudora și Slobozia, unde comsomoliștii au percheziționat gospodăriile și au confiscat chiar și hrana pregătită pentru consum, victimele fiind atât țăranii înstăriți, cât și săracii, inclusiv familiile celor căzuți pe front (Cașu, 2015, pp. 201-202). Aceste abuzuri au provocat rezistența țăranilor, care în unele localități au atacat activiștii implicați, recurgând chiar la arme de foc împotriva brigăzilor de rechiziționare.

Autoritățile RSSM, în vara și toamna anului 1946, nu au prioritarizat salvarea populației de la foamete, ci îndeplinirea cu orice preț a planurilor de colectare a cerealelor. Hotărârea CC al PC(b) din URSS din 30 noiembrie 1946 cu privire la colectările de pâine în RSSM a impus măsuri drastice, determinând autoritățile locale să îndeplinească presiunile asupra responsabililor din sate care, la rândul lor, au intensificat perchezițiile în gospodăriile țăranilor. Ca urmare, numărul gospodăriilor acționate în judecată pentru neachitarea predărilor obligatorii a crescut semnificativ, ajungând la 5.121 în 1946, majoritatea familiilor țăărănești fiind complet private de rezerve alimentare (Țaranu, A., 2016, pp. 117-125). Presiunea fiscală și represivă asupra populației a devenit insuportabilă. În toamna anului 1947, țăranii din satul Gherman, raionul Sculeni, județul Bălți, au trimis o plângere către conducerea PC(b) din Moldova, denunțând abuzurile și violențele funcționarilor locali care, sub influența alcoolului, se deplasau prin sate intimidând și maltratând populația, închizând pe cei care nu puteau preda cotele stabilite în pivnițele Sovietului sătesc unde erau supuși torturilor (ANA, F. A-51, inv. 5, d. 155, f. 50). Activitatea oficiilor ZAGOTZERNO din raionul Cotiujeni în anul 1947 s-a caracterizat prin utilizarea exclusivă a metodelor constrângătoare și violente, satele fiind organizate în sectoare conduse de șefi care se ocupau de rechiziționare, iar țăranii erau convocați în timpul nopții și supuși presiunilor intense pentru a preda cotele de produse agro-alimentare (ANA, F. A-51, inv. 5, d. 181, f. 102-108). În anul 1948, autoritățile sovietice au instituit un sistem rigid de prestații obligatorii, planul prevăzând livrarea de carne, lapte, ouă și alte produse cu cote diferențiate pentru colhozuri și gospodării individuale (ANA, F. R-2848 inv. 11 d. 200, 33-36). Puterea sovietică a desfășurat în anii 1947-1948 un proces abuziv de identificare și impozitare a gospodăriilor agricole, utilizând criteriile arbitrare pentru a le clasifica drept „chiaburești”.

Țăranii își exprimau nemulțumirea față de fiscalitatea excesivă prin scrisori conducerii RSSM și personal lui Stalin, mărturii care demonstrează că povara fiscală nu ținea cont de realitatea economică și capacitatea lor de plată. Ofițerii NKGB interpretau manifestările de nemulțumire ale țăranilor drept sabotaj și opoziție, întreprinzând acțiuni de reprimore a „elementelor dușmănoase” și implicându-se în impunerea populației de a plăti taxele prin metode represive (Malacenco, Rotaru, pp. 112, 412). Procesul de colectivizare s-a desfășurat în ritmuri lente în anii 1944-1948, a avut un caracter de masă în 1949 în urma deportărilor din 6-9 iulie când cota a atins circa 80%, iar către anul 1951 fusese încheiată, astfel predările obligatorii către stat începând cu 1949 se refereau preponderent la colhozuri. După Plenara CC al PCUS din septembrie 1953, normele obligatorii de predare a produselor agricole au fost reduse pentru colhozuri, iar în 1958 livrările obligatorii au fost complet anulate și înlocuite cu achiziții de stat contra plată.

Un rol aparte l-a avut aprovizionarea cu produse alimentare și mărfuri de larg consum prin sistemul de cartele. La 10 mai 1944, CC al PC(b) din URSS a indicat CC al PC(b) al Moldovei să introducă sistemul de cartele în RSSM, în baza căruia locuitorii din orașe și centre raionale cumpărau zilnic pâine și alte produse alimentare: muncitorii erau asigurați cu 500 de grame de pâine pe zi, funcționarii cu 400 grame, persoanele inapte de muncă aflați la întreținere, copiii și mamele cu copii

de până la 8 ani cu 300 grame (Țăranu, M., 2018). Sistemul de alimentație în baza cartelelor alimentare a fost implementat ca măsură de control al distribuției produselor alimentare în contextul penuriei, cartelele fiind utilizate pentru reglementarea accesului la produse de bază precum pâinea, carnea, laptele și alte alimente esențiale, dar și la unele mărfuri industriale de primă necesitate. Cartelele erau eliberate de Biroul orașenesc sau raional de distribuire a cartelelor. Cartelele erau documente ce ofereau dreptul de a cumpăra anumite cantități de produse la prețuri reglementate, denumite „prețuri de rație”, emise doar persoanelor care lucrau în sectorul de stat, excluzând țărani și persoanele fără drepturi politice, ceea ce a exclus peste 80% din populație (Молдавская ССР в цифрах, 1974, p.16). Sistemul era menit să prevină risipa și să asigure o distribuție echitabilă, însă documentele atestă distribuirea inechitabilă sau frauduloasă a cartelelor. În mai 1945, autoritățile sovietice au identificat fraude în repartizarea cartelelor alimentare speciale în cadrul GOSPLAN-ului, determinând adoptarea unei hotărâri care dispunea sancționarea persoanelor responsabile și obligarea conducătorilor de instituții să respecte strict normele de eliberare (ANA, F. R-2857, inv. 1, d. 2, f. 194). Controalele au depistat cazuri când birourile de cartele au majorat neîntemeiat numărul cartelelor alimentare, în lunile martie-septembrie 1946 numărul fiind mărit cu 21054 în sate (ANA, F. A-51, inv. 5, d. 594, f. 25-29).

Membrii nomenclaturii și personalul de conducere beneficiau de cartele alimentare speciale numite „cartele de literă” de Categoria I (Litera „A”), Categoria II (Litera „B”) și Categoria III (Litera „V”), care se deosebeau după cantitatea și calitatea produselor, în gama produselor intrând delicatose ale timpului și produse alimentare deficitare cumpărate la prețuri de stat. Conform dispozițiilor emise de CCP, personalul de conducere avea dreptul la mese calde servite în cantine de tip închis destinate exclusiv lor, membrii nomenclaturii din Categoria I beneficiind de alimentație de 3 ori pe zi, când cei din categoriile inferioare primeau mese calde de 2 ori pe zi (ANA, F. R-2848 inv. 11 d. 30, f. 1). Nomenclatura de vârf beneficia de un pachet de produse care includea carne, pește, grăsimi, zahăr și alte bunuri de consum distribuite în funcție de categorie, pentru cei din Categoria I normele de aprovizionare incluzând 33 kg de carne pe lună, 38,5 kg de pâine și 13 kg de zahăr, în total 19 tipuri de produse (ANA, F. A-51, inv. 4, d. 427, f. 1).

Restricționarea și limitarea accesului la produse alimentare prin sistemul de cartele a agravat situația populației neangajate în organizațiile și instituțiile de stat care, neavând acces la cartele pentru pâine sau alte produse, sufereau de subnutriție și foame. Un anumit rol la declanșarea și agravarea foametei din anii 1946-1947 în RSSM l-a avut faptul că accesul la produsele alimentare distribuite prin cartele era restricționat, fiind destinat doar populației urbane și celor angajate la instituțiile și organizațiile de stat, nefiind destinat populației rurale în ansamblu. Chiar și în instituțiile și întreprinderile unde angajații primeau cartele alimentare, rațiile pentru muncitori erau mici, din care cauză și aceștia sufereau de subnutriție, de exemplu, la Tipografia nr. 1 din Chișinău din 223 de muncitori 60 de persoane erau „slabidistrofici”, care aveau nevoie de alimentație suplimentară și „pâine comercială” (ANA, F. A-12. inv. 1. d. 282, f. 15-20). V. F. Zima consideră că în urma foametei

postbelice din URSS au suferit circa 100 milioane de oameni, iar în total în anii 1946-1948 au murit de foame și maladiile legate de aceasta circa 2 milioane de oameni în întreaga URSS (Зима, 1996, с. 11), în RSSM conform datelor Comisiei pentru condamnarea crimelor comunismului în timpul foametei au murit circa 350 mii de oameni (Raportul analitic al Comisiei, 2010). Anularea sistemului de cartele a fost planificată inițial până la sfârșitul anului 1946, dar a fost amânată. La 14 decembrie 1947 a fost publicată Hotărârea Consiliului de Miniștri al URSS și al CC al PC(b) din întreaga Uniune „Cu privire la punerea în aplicare a reformei monetare și la eliminarea cartelelor pentru produse alimentare și industriale”, conform căreia prețurile pentru majoritatea bunurilor au rămas la același nivel, dar prețurile pentru pâine, făină, cereale și paste făinoase au fost reduse cu 10-12%, în timp ce prețurile laptelui, ceaiului, fructelor, ouălor și ale unor produse industriale au fost majorate (Беловинский, 2015, pp. 312-313). Au fost desfășurate campanii de explicare a hotărârii și atenuate temele în legătură cu anularea cartelelor și reforma monetară, în primele săptămâni și luni deficitul de produse a fost mare, iar vânzătorii au continuat distribuirea lor pe liste (ANA, F. A-51, inv. 5, d. 181, f. 143-145).

Transformarea cotidianului rural în RSSM sub impactul colectivizării a constituit o tentativă amplă de inginerie socială inițiată de Partidul Comunist, acest proces marcând nu doar modificarea structurii economice rurale, ci și începutul terorii de masă caracteristice regimului stalinist cu impact major asupra vieții cotidiene. La 15 august 1940, Prezidiul Sovietului Suprem al Uniunii Sovietice a adoptat Decretul „Cu privire la restabilirea pe teritoriul Basarabiei a valabilității legilor sovietice privind naționalizarea pământului”, declarând întregul fond funciar al Basarabiei proprietate a statului sovietic (Șișcanu, 2019, pp. 567-581). Primele colhozuri din RSSM au fost organizate pe terenurile agricole care aparținuseră anterior coloniștilor germani, iar până la 19 iunie 1941 în satele din cele 6 județe ale Basarabiei funcționau deja 120 de colhozuri în care erau încadrate 16.244 de gospodării, procesul fiind însă întrerupt la 22 iunie 1941. După reocuparea Basarabiei și restabilirea RSSM, colhozurile au fost restabilite doar în teritoriile din stânga Nistrului. La 1 ianuarie 1946 existau 227 de colhozuri ce reuneau 45,3 mii de gospodării, ceea ce reprezenta aproximativ 9% din gospodăriile țărănești ale întregii republici și 56 de sovhozuri. În primăvara anului 1946 au fost restabilite și înființate mai multe colhozuri, iar până la sfârșitul anului 1946 în raioanele de pe malul drept al Nistrului existau 93 de cooperative agricole, dintre care 45 restabilite și 48 create de la zero, reunind 11,8 mii de gospodării țărănești, reprezentând 2,6% din totalul acestora (История народного хозяйства МССР, 1974, p. 257).

Procesul de colectivizare s-a accelerat în toamna anului 1946. Procedura de intrare în colhoz presupunea scrierea unei cereri adresate Cărmuirii colhozului în care se ruga de a-i accepta solicitarea și se enumera averea pe care solicitantul o oferea cooperativei agricole: suprafața terenului arabil, animale de tracțiune, vite, unelte agricole (Muzeul din Soroca, Materiale, 1947, f. 3). Cererile erau examinate în cadrul Adunării generale a colhozului care decidea prin vot dacă primea țăranul în rândul colhoznicilor, cineva din membrii prezidiului putând să critice solicitantul, să-l acuze că era chiabur sau că a folosit munca zilierilor, fapte ce puteau constitui

cauze ale refuzului. Frica a fost factorul hotărâtor care i-a determinat pe țărani să-și dea bunurile și să intre în colhoz, deoarece în paralel cu demararea procesului de colectivizare se efectua o propagandă prin toate mijloacele a luptei de clasă cu exploatare și elementele capitaliste - chiaburii, luptă care presupunea acțiuni represive împotriva persoanelor etichetate și deportarea acestora. Presiunile fiscale, administrative, psihologice și fizice asupra țăranilor pentru a-i forța să intre în colhoz sunt demonstrate prin numeroase mărturii și documente. Un grup de țărani din satul Gherman s-a adresat în toamna anului 1947 cu plângere la CC al PC(b)M denunțând presiunea exercitată asupra țăranilor pentru a adera la colhoz, menționând că funcționarii locali le impuneau o alegere forțată: fie acceptau colectivizarea, fie erau obligați să predea întreaga producție agricolă, fiind ulterior reținuți în beciuri timp de 2-3 zile (ANA, F. A-51, inv. 5, d. 155, f. 50). Printre metodele de forțare se numără etichetarea arbitrară a gospodăriilor țărănești drept „chiaburi”, ceea ce implica pierderea dreptului de înscriere în colhoz, sau excluderea din colhoz dacă deja intrase și impunerea unor impozite uriașe care făceau imposibilă supraviețuirea economică (Țăranu M., 2014, p. 108-109). Documentele conțin numeroase astfel de cazuri ce reflectă o stare generală a lucrurilor în RSSM.

În urma deciziilor luate la cea de-a XVII-a Plenară a CC al PC(b)M din 2-4 noiembrie 1948, s-a intensificat propaganda pentru constituirea colhozurilor, iar până în martie 1949 din artelurile agricole au fost excluse 858 de gospodării considerate chiaburești. Al II-lea Congres al PC(b)M din februarie 1949 a reafirmat politica de restructurare socialistă a agriculturii, recunoscând deficiențele în organizarea colhozurilor și cerând intensificarea propagandei și combaterea mai fermă a rezistenței țărănimii înstărite. La 6 aprilie 1949 a fost adoptată Hotărârea Biroului Politic al CC al PC(b) din URSS privind deportarea din RSSM, iar la 28 iunie 1949 Consiliul de Miniștri a adoptat Hotărârea privind deportarea chiaburilor, foștilor moșieri, marilor comercianți și familiilor acestora. Deportarea a fost realizată în noaptea de 5 spre 6 iulie 1949, fiind „deschiaburite” 11.281 de familii, numărul total al persoanelor strămutate forțat fiind de 35.796, dintre care 11.889 copii, 14.033 femei și 9.864 bărbați. Pe parcursul anului 1949, procentul gospodăriilor ce au intrat în colhoz a crescut de la 19,8% la 80,8% la 1 ianuarie 1950, iar la 1 ianuarie 1951 la 97,5% (История народного хозяйства МССР, 1974, p. 272). Într-un timp foarte scurt, literalmente în doar câteva zile, numărul gospodăriilor colective și al țăranilor cooperați a crescut semnificativ (Pasar, 2011, p. 348). În 1950, procesul de colectivizare în RSSM a fost în linii mari finalizat, agricultura devenind aproape în totalitate colectivizată. La 1 ianuarie 1951, în RSSM funcționau 1.636 de colhozuri care includeau 468.422 de gospodării țărănești, în cadrul acestora fiind integrați aproximativ 228.000 de bărbați apti de muncă, 466.000 de femei și 125.000 de adolescenți. La 1 noiembrie 1951 erau înregistrate oficial 863 de gospodării țărănești individuale necolectivizate în 50 de raioane din dreapta Nistrului, cărora li s-a impus un impozit agricol mărit în medie de 676 de ruble (Pasar V, 2011, p.362). Forțați să se alăture colhozurilor, țăranii manifestau o atitudine neglijentă față de muncă, participarea la lucrul obștesc fiind scăzută în anul 1950 (Vizer, 2012, p.114).

Ritmul rapid al colectivizării în anii 1949-1950 și participarea masivă a țăranilor la colhozuri au fost în mare măsură determinate de frică, reprimările severe aplicate consătenilor descurajându-i pe țăranii moldoveni să opună rezistență și determinându-i să adere în speranța de a-și proteja familiile. Finalizarea colectivizării a însemnat instaurarea unor noi relații social-economice în localitățile rurale, instaurarea proprietății colective, de fapt de stat, asupra pământului și mijloacelor de producție, aceste procese determinând schimbări esențiale în viața cotidiană a populației.

În **Capitolul 3 – Spațiul social cotidian în contextul realităților economice și politice postbelice** – au fost investigate mecanismele prin care regimul sovietic a remodelat spațiul social cotidian, analizând interconexiunile complexe dintre politicile economice totalitare, transformările demografice și impactul acestora asupra vieții de zi cu zi a populației. De asemenea, a fost reconstituită complexitatea experienței cotidiene în RSSM în anii postbelici.

Transformările sociale și demografice în RSSM în perioada studiată relevă 3 etape distincte. Începând cu 2,47 milioane de locuitori în 1940, populația a suferit o scădere dramatică până în 1946, ajungând la 2,18 milioane, reprezentând o pierdere de aproximativ 284.000 de persoane. Această contracție demografică brutală a fost consecința directă a devastărilor celui de-Al Doilea Război Mondial și a foametei din 1946-1947. După 1947, populația a intrat într-o fază de recuperare graduală, atingând 3,04 milioane în 1961, ceea ce reprezintă o creștere de 39% față de minimul postbelic.

Urbanizarea RSSM a fost caracterizată prin două trăsături fundamentale: creșterea absolută constantă a populației urbane și menținerea unui decalaj structural față de media sovietică. Numeric populația urbană s-a dublat, de la 331.500 în 1940 la 724.700 în 1961. Totuși, procentual creșterea a fost mult mai modestă, de la 13% la 24% a populației urbane în 1961, diferența fiind de doar 11% pe parcursul a două decenii. Comparativ cu dinamica unională, unde urbanizarea a avansat de la 32,5% în 1940 la 49,8% în 1961, RSSM a rămas permanent în urma acestei tendințe cu aproximativ 25-26% (Dolghi, 2025a, p. 148). În 1961, în timp ce Uniunea Sovietică se apropia de pragul simbolic al unei societăți majoritare urbane, RSSM rămânea o regiune preponderent rurală, cu 3/4 din populație trăind la sate. Creșterea modestă se explică prin faptul că industrializarea RSSM a fost orientată preponderent spre prelucrarea produselor agricole, iar orașele republicii au absorbit un număr mare de migranți din alte republici, în special din RSFS Rusă și RSS Ucraineană. RSSM a reprezentat în această perioadă o periferie agrară în cadrul economiei sovietice, furnizând produse agricole dar rămânând în afara valului principal de industrializare și urbanizare din alte republici.

Creșterea numărului total de muncitori și funcționari din RSSM de la 95,5 mii în 1940 la 298,3 mii în 1952 a fost determinată de mecanismele economiei planificate, caracterizată prin industrializare accelerată și creșterea aparatului birocratic, redistribuirea forței de muncă și control centralizat. În domeniul construcțiilor s-a înregistrat o creștere a numărului de muncitori, de la 1,2 mii în 1940 la 28,3 mii în 1958. Această creștere a fost generată de necesitatea construirii infrastructurii

industriale și urbane, dar și de marile proiecte de stat impuse de la centru. Utilizarea forței de muncă recrutate forțat sublinia caracterul coercitiv al dezvoltării economiei sovietice. Sectorul administrației de stat și al organizațiilor economice a înregistrat o creștere, numărul funcționarilor crescând până la 20,4 mii în 1952, iar apoi reducându-se la 12,3 mii în 1958. Acest fenomen poate fi interpretat ca o încercare de optimizare a aparatului administrativ după perioada de consolidare instituțională postbelică. Educația și sănătatea au cunoscut o expansiune semnificativă, cu creșteri ale personalului angajat până la 50,8 mii în educație și 32,2 mii în sănătate în 1958.

Conform Recensământului din 1959, majoritatea covârșitoare a populației active era alcătuită din colhoznici, reprezentând 67,5% din total. Muncitorii industriali reprezentau 21,9% din populație, iar funcționarii doar 10,1%. Privind separat mediul urban, imaginea se inversează aproape în totalitate. Muncitorii formau peste jumătate din populația activă urbană, 59,5%, reflectând concentrarea fabricilor, atelierelor și unităților industriale. Funcționarii reprezentau 29,2% din populația urbană, acest procent consemnând rolul central al aparatului birocratic, al instituțiilor educaționale, culturale și al serviciilor în viața urbană. Colhoznicii în mediul urban erau minoritari, doar 10,7%. În mediul rural se regăsea nucleul tradițional al RSSM: colhoznicii reprezentau 83,7% din populația rurală, exprimând nu doar predominanța numerică, ci și dependența economiei locale de munca agricolă colectivă. Muncitorii reprezentau în sate doar 11,2%, iar funcționarii 4,7%, cifre care reflectau lipsa infrastructurii industriale și a instituțiilor administrative extinse în afara orașelor (История народного хозяйства СССР, 1974, p. 63).

RSSM a fost grav afectată de distrugerile cauzate de cel de-Al Doilea Război Mondial. Zonele rurale au fost devastate, iar infrastructura industrială era aproape inexistentă. În această perioadă, economia RSSM a fost reorganizată pe modelul sovietic, însă procesul de reconstrucție a fost lent și insuficient pentru a acoperi nevoile populației. Populația RSSM trăia în condiții de sărăcie extremă, cauzată de politicile economice represive ale regimului sovietic. Violența și jaful trupelor sovietice de ocupație, aplicarea sistemului de cartele de aprovizionare a populației, foametea organizată din anii 1946-1947 au avut drept urmări pauperizarea populației, dificultăți cotidiene în asigurarea traiului de zi cu zi, de satisfacere a necesităților vitale în alimente, haine, locuință și condiții de trai. De-a lungul anilor, nivelul de trai al populației din RSSM în cadrul URSS, deși era într-o relativă creștere treptată, a rămas scăzut, aspect confirmat de documentele statistice, diverse publicații și mărturii ale liderilor de rang înalt. I. Bodiul sublinia această realitate afirmând că „poporul trăia rău, că economia URSS a fost militarizată până la refuz, iar rezolvarea deficitară a problemelor sociale s-a răsfrânt negativ nu doar asupra nivelului de trai al populației, ci și asupra economiei în ansamblu. Acest efect s-a resimțit, mai ales, în republica noastră unde predominau întreprinderile din grupul B, industria ușoară, alimentară, prelucrătoare, agricultura” (Vizer, 2012, p.86; Bodiul, 2001, pp. 183-184, 223). I. Bodiul făcea referire la faptul că în RSSM economia era dominată de sectoare considerate neprioritare în strategia economică a URSS, ceea ce a condus la o subdezvoltare, venituri reduse și, implicit, un nivel de trai scăzut.

În anii 1946-1947, populația din RSSM suferea de o penurie cronică de alimente. În unele sate, oamenii consumau buruieni, coji de cartofi și țărâțe pentru a supraviețui. Pâinea, alimentul de bază, era insuficientă chiar și pentru cei care primeau rații prin sistemul de cartele, iar mulți nu aveau acces nici măcar la acestea. Prețurile la produsele alimentare erau exorbitante, un kilogram de pâine putând ajunge la 80 de ruble (Turea, 2008, p. 241). Locuitorii orașelor și satelor trăiau în condiții mizere. Îmbrăcămintea era uzată și insuficientă, iar încălțăminte adesea lipsea. În orașe, magazinele și piețele nu ofereau decât produse de bază, iar multe dintre acestea erau inaccesibile majorității populației din cauza prețurilor ridicate. Multe familii își vindeau bunurile personale pentru a-și asigura hrana zilnică, iar economia se baza pe troc și schimburi rudimentare (Turea, 2008, p. 247-248). Copiii, bătrânii și intelectualii satelor se aflau printre cei mai afectați de sărăcie. Unii intelectuali ajunseseră să locuiască în condiții insalubre, împărțind camere supraaglomerate și fără resurse minime de trai. Mulți copii erau subnutriți, ceea ce ducea la probleme grave de sănătate și mortalitate infantilă ridicată (Turea, 2008, pp. 432-442, 382-383, 399). Mărturiile transmise liderului sovietic reflectă disperarea oamenilor care nu mai aveau cu ce să-și hrănească familiile, fiind adesea în imposibilitatea de a se achita de obligațiile impuse de stat. Dora Belaia din Chișinău descria, în 1947, o situație dramatică: „Poporul nostru muncitor moare de foame, noi vedem doar ceea ce trece printre degete. La noi toți oamenii muncitori au murit, nici nu mai are cine să semene...” (Țăranu M., 2014, p. 58). În loc să primească ajutor, țăranii erau obligați să-și predea ultimele rezerve către stat, lăsându-și familiile fără hrană. P. Pușcașu din satul Măcărești, raionul Nisporeni, îi scria lui Stalin în 1950 și îl informa că familia și copiii sufereau de foame, iar autoritățile le interziceau să recolteze roada (Țăranu, M., 2014, p. 398-399). Mărturia sublinia absurditatea politicilor agricole sovietice ce împiedicau populația să își procure alimente, în timp ce le erau confiscate cerealele pentru a fi exportate sau distribuite altor regiuni ale URSS. Impozitarea excesivă afecta nu doar pe cei considerați chiaburi, dar și bătrânii, văduvele care nu puteau să achite taxele fără a-și vinde ultimele bunuri.

În perioada 1950-1958, nivelul de trai al populației din RSSM a fost caracterizat de o îmbunătățire treptată relativă, determinată de progresele economice, dar și de inegalități semnificative, sărăcie și dificultăți în asigurarea unui trai decent pentru majoritatea cetățenilor. Producția industrială a înregistrat o creștere considerabilă în această perioadă, volumul producției brute pe cap de locuitor atingând, până în 1958, 133% față de nivelul din 1950 (История народного хозяйства МССР, 1974, pp. 299). Totuși, această creștere nu a fost uniform distribuită, iar colhoznicii au continuat să se confrunte cu condiții de trai precare. În 1958, consumul mediu de făină și pâine pe cap de locuitor era de 198,6 kg pentru muncitorii din industrie, comparativ cu doar 126,8 kg pentru colhoznici. Consumul de lapte și produse lactate era de 268,1 kg pentru muncitorii din industrie, comparativ cu 120,2 kg pentru colhoznici (История народного хозяйства МССР, 1974, p. 358). Aceste date sugerează că, în pofida creșterii generale a producției, colhoznicii nu beneficiau de aceleași condiții de trai ca muncitorii din orașe, subliniind inegalitățile în accesul la resurse alimentare. Veniturile colhoznicilor erau semnificativ mai mici decât cele ale

muncitorilor din industrie. În 1953, venitul anual al unei familii de colhoznici era de 939 ruble, comparativ cu 1.278 ruble pentru muncitori și funcționari (Vizer, 2012, p. 144). Venitul pe cap de locuitor la sate era cu mult sub cel al orașenilor, indicând o disparitate între mediul rural și cel urban. Sistemul de aprovizionare și comerț era deosebit de inefficient în sate. Magazinele cooperative nu reușeau să acopere cererea de bunuri de bază, iar produsele alimentare și mărfurile de uz casnic erau dificil de procurat. În ciuda creșterii numărului de magazine în RSSM, de la 4.053 în 1950 la 5.996 în 1960, lipsurile persistau, iar multe produse erau accesibile doar în orașe. Locuințele colhoznicilor erau, în general, de o calitate inferioară, iar infrastructura rurală rămânea slab dezvoltată.

Cultura muncii socialiste. Viața cotidiană a muncitorilor de la fabrici și uzine în RSSM, în anii postbelici, reflecta realități dificile, dar marcate de eforturi susținute pentru reconstrucție. După distrugerile masive din timpul războiului, în 1944, muncitorii au devenit pilonii principali ai refacerii economice. Orașele Chișinău, Bălți, Tiraspol și Bender găzduiau cele mai multe fabrici și uzine în care se produceau alimente, îmbrăcăminte, încălțăminte și alte bunuri necesare Uniunii Sovietice. Conducerea URSS și PCM au trimis în Moldova zeci și sute de mii de muncitori din RSFS Rusă, RSS Ucraineană și din alte regiuni ale URSS, dar mai ales ostași ruși și ucraineni lăsați la vatră, precum și populație rurală din Rusia, Ucraina și Bielorusia, localitățile căreia fusese distruse în anii războiului (Moraru, 1995, p. 417). Această componență a cadrelor muncitorești a generat dificultăți de adaptare la noul mediu de lucru care s-au tradus printr-o eficiență scăzută și o calitate slabă a muncii efectuate.

Condițiile de muncă erau deseori precare. Rapoartele verificării condițiilor atestă că secțiile de producție erau insuficient ventilate, murdare și lipsite de echipamente de protecție. La întreprinderile industriale, muncitorii se confruntau cu aglomerări de deșeuri și lipsa facilităților de igienă. Salariile mici, combinate cu sistemul de aprovizionare pe bază de cartele, generau dificultăți majore. Muncitorii primeau cantități insuficiente de alimente, iar printre angajații întreprinderilor industriale erau bolnavi de distrofie în anii 1946-1947. Condițiile de trai ale muncitorilor erau adesea precare. Mulți locuiau în chirie sau în cămine supraaglomerate, unde igiena era o problemă majoră. În căminele pentru muncitori, situația era adesea insuportabilă, cu lipsa de spațiu și de resurse esențiale, cum ar fi apa caldă și combustibilul pentru încălzire. Au fost documentate diferite exemple. În 1947, muncitorii de la Tipografia nr. 1 se confruntau cu condiții de viață extrem de dificile, întreprinderea nu avea cantină, iar alimentația se asigura prin cartele distribuite la un bufet; la magazinele unde au fost arondați muncitorii produsele industriale esențiale, precum săpunul și chibriturile, lipseau aproape complet, situația sanitară în cămine și întreprindere era alarmantă: din 223 de muncitori, 60 sufereau de distrofie și necesitau alimentație suplimentară, 23 se aflau la puncte de alimentație pentru întărire, 2 erau spitalizați, iar o persoană a decedat. Situația materială era deplorabilă, în special pentru 44% dintre angajați cu salarii mici, care nu beneficiau de alte forme de asistență, lipsind gospodăriile auxiliare. Condițiile de locuit erau inadecvate: majoritatea muncitorilor locuiau în chirie, iar unii erau nevoiți să trăiască în încăperi ale tipografiei,

considerate necorespunzătoare (ANA, F. A-12, inv. 1, d. 282, f. 15-20). Salariile mici și condițiile precare i-au determinat pe mulți muncitori să revină la activitățile agricole, menținând legături strânse cu satele de origine, ceea ce a generat o fluctuație mare a forței de muncă și un reflux de populație din mediul urban semnificativ (Pasat, 2011, pp. 392-393). În anul 1948, dintr-un total de 2278 de tineri muncitori care au fost angajați în republică, 1552, adică 68,1%, au părăsit locurile de muncă, iar în primele 3 luni ale anului 1949, 292 de muncitori suplimentari, reprezentând 11,1% din contingentul disponibil la 1 ianuarie 1949, au renunțat la locurile de muncă (ANA, ANA, F. R-2848 inv. 11 d. 267, f. 14-18).

Situația muncitoarelor de la Fabrica de încălțăminte „Serghei Lazo” din Chișinău în anii 1950-1951 relevă o imagine complexă a implicării lor în industria sovietică postbelică, evidențiind atât contribuțiile remarcabile, cât și contradicțiile profunde ale sistemului socioeconomic sovietic. În 1950, fabrica număra 1384 de angajați, dintre care 741 erau femei, reprezentând 53,5% din total. Distribuția etnică a muncitoarelor scoate în evidență minoritatea moldovencelor: evreicele reprezentau 29,1%, rusoaicele 28,2%, moldovencele doar 25,1%, ucrainencele 5,9%, iar alte etnii 2,2%. Această structură demografică reflecta politica de angajare masivă a persoanelor venite din alte regiuni ale Uniunii Sovietice în detrimentul populației locale moldovenești (ANA, F. A-12, inv. 3, d. 55, f. 95-100). Deși femeile formau o majoritate semnificativă a forței de muncă, accesul lor la funcțiile de conducere era extrem de limitat. Din 71 de poziții administrative doar 20 erau ocupate de femei, iar brigăzile exclusiv feminine aproape că nu existau. Muncitoarele erau nemulțumite de faptul că, deși 53,5% dintre angajați erau femei, nu existau brigăzi exclusiv feminine și că existau cazuri când brigăzile erau alcătuite exclusiv din femei, dar brigadierii erau bărbați. Situația reflecta inegalitățile structurale perpetuate chiar într-un regim care proclama egalitatea de gen. În 1950 au fost promovate doar 21 de femei în funcții de conducere, dintre care 6 moldovence (ANA, F. A-12, inv. 3, d. 55, f. 95-100).

Unul dintre cele mai mari neajunsuri ale fabricii erau condițiile neadecvate de lucru și lipsa suportului pentru viața socială a femeilor muncitoare. Multe facilități esențiale lipseau complet: cameră pentru alăptat, grup sanitar încălzit, cameră de igienă, duș, bufet sau cantină. Conducerea fabricii nu construise o grădiniță sau o creșă departamentală, deși în fabrică activau mamele a 410 copii de vârstă preșcolară. Printre angajate erau discuții frecvente despre discriminarea femeilor moldovence care nu erau promovate sau trimise la cursuri de perfecționare pentru a avansa în carieră. În 1950, dintre cele 741 de femei angajate, doar 81, sau 10,7%, au absolvit cursuri tehnice. În noul an 1951 nu funcționa niciun cerc de perfecționare, din care cauză muncitoarele nu puteau să-și ridice calificarea. Lipsa facilităților pentru îngrijirea copiilor era o povară suplimentară pe umerii femeilor, limitându-le posibilitățile de a performa la locul de muncă sau de a avansa profesional (ANA, F. A-12, inv. 3, d. 55, f. 95-100).

Relațiile dintre autoritățile sovietice și colhoznicii în RSS Moldovenească erau fundamentate pe obligații de muncă și constrângeri administrative în lipsa stimulentele materiale reale. Îndatoririle colhoznicilor erau multiple și complexe:

munca pe câmpurile colective, îngrijirea animalelor din proprietatea comună, întreținerea propriilor animale și cultivarea lotului personal în afara programului, pentru care trebuiau să plătească impozite și să efectueze livrări obligatorii de produse către stat. Această politică fiscală agresivă a fost implementată cu severitate în perioada 1944-1951. Alte obligații includeau menținerea drumurilor, construcția clădirilor gospodărești, tăierea lemnului, întreținerea personalului didactic și administrativ, serviciul militar și participarea la activități colective (Колхозная жизнь, 2006, pp. 9-10).

Pentru a preveni eschivarea de la aceste îndatoriri, colhoznicii erau privați de dreptul la liberă circulație. După introducerea sistemului de pașapoarte în 1934-1935 pe întreg teritoriul Uniunii Sovietice, plecarea din sat era posibilă doar cu permisiunea sovietului sătesc (Колхозная жизнь, 2006, pp. 9-10). Încercările de sustragere de la obligații erau sancționate prin măsuri represive graduale, de la amenzi și taxe suplimentare până la represiuni în masă. În RSSM, represiunile au atins o intensitate deosebit de brutală în anii 1944-1951, culminând cu foametea organizată și deportările masive din 1949 și 1951.

Veniturile colhoznicilor erau considerabil mai mici decât cele ale oricărei alte categorii de populație. Țăranii reprezentau cea mai săracă și material dezavantajată categorie socială. Condițiile de viață ale țăranimii colhoznice erau determinate de statutul lor juridic umilitor în societate. Colhoznicii nu aveau concedii anuale, nu primeau indemnizații în caz de boală, nu existau concedii plătite de maternitate pentru femeile colhoznice și aproape niciun colhoznic nu beneficia de pensii până în anul 1964 (Колхозная жизнь, 2006, pp. 12-13).

Sistemul de remunerare a muncii în colhozurile din Uniunea Sovietică, în vigoare până în 1966, se baza pe *trudozile*, o formă de plată în natură utilizată pentru evaluarea și contabilizarea muncii țăranilor colhoznici. Aceasta a fost stabilită prin Statutul-model al Artelului Agricol, adoptat la cel de-al II-lea Congres al Colhoznicilor din întreaga Uniune și aprobat de CCP al URSS și CC al PC din întreaga Uniune, la 17 februarie 1935 (Решения партии и правительства, Т 2., pp. 519-530). În 1942 a fost aprobat numărul minim de 100 de *trudozile* pentru majoritatea colhozurilor, iar în unele raioane ajungea până la 150 de *trudozile*. Aceasta însemna că pentru a evita răspunderea juridică, țăranii trebuiau să lucreze un anumit număr de zile. Colhoznicilor li se plătea munca în natură, cel mai des, sub formă de cereale. Cu toate acestea, în 1946, după o recoltă slabă și rechiziționarea forțată a pâinii, mulți colhoznici nu au primit nimic pentru munca lor. În întreaga URSS, în 1946, 75,8% dintre colhozuri au achitat mai puțin de 1 kg de cereale pe *trudozi*, iar 7,7% nu au plătit deloc (Cf: Зубкова, 1999).

Rapoartele de inspecție ale Comitetului Executiv Raional Cahul au evidențiat deficiențe sistemice în funcționarea colhozurilor nou-înființate, reflectând dificultățile adaptării la sistemul colectivist sovietic. În colhozul „Malenkov”, inspectorii au constatat absența sarcinilor de producție pentru brigăzi și zvenouri, gestionare iresponsabilă a forței de tracțiune și ale inventarului, iar munca la prășit se desfășura „cu hurta”, dezorganizat și neeficient. La înscrierea *trudozilelor* se practica egalizarea, iar brigadierii nu completau tabelele de prezență. Din 83 de

gospodării, 25 dețineau loturi mai mari cu 0,5 hectare decât norma permisă. Din 144 persoane apte de muncă, 49 nu au realizat minimumul de trudozile, iar 6 nu au participat deloc, doi fără motiv justificat (ANA, F. A-51, inv. 7, d. 357, f. 16-45).

În primăvara anului 1948, colhozurile din raionul Ceadâr-Lunga se confruntau cu o criză alimentară și demografică severă care paralizase activitatea agricolă. În colhozurile „Kotovski”, „30 de ani ai lui Octombrie” și „Budionni” din satele Gaidar, Tomai și Beșghioz, lucrările agricole nu puteau demara din cauza imposibilității de a asigura alimentația publică pentru țărani epuizați și subnutriți (ANA, F. A-51, inv. 7, d. 58, f. 67). Conform „Memoriului cu privire la necesitatea acută de produse alimentare”, transmis Comitetului Central al PC la 1 mai 1948, forța de muncă era insuficientă, deoarece mulți țărani apti de muncă erau angajați în alte sectoare. Brigăzile mecanizate cu tractoare riscau să își înceteze activitatea din cauza lipsei alimentației, iar numărul persoanelor afectate de malnutriție severă și distrofie creștea alarmant (ANA, F. A-51, inv. 7, d. 58, f. 67).

Colectivizarea i-a privat pe țărani de mijloacele de producție, obligându-i să muncească pe terenurile colhozului fără beneficii directe. Sistemul de remunerare era deficitar, plata *trudozilelor* întârzia luni de zile, iar abuzurile președinților de colhoz și brigadierilor, care favorizau rudele și discriminau o parte importantă a membrilor, erau frecvente (ANA, F. A-12, inv. 3, d. 156, f. 1-9). O inspecție din 1951 în colhozurile suburbiei Chișinău a identificat peste 258 de cazuri de ocupare ilegală a terenurilor publice, totalizând peste 58 de ha. Conducerea colhozurilor ascundea aceste nereguli și încălca Statutul Artelorilor Agricole. Furturile erau omniprezente, țărani căutând resurse pentru familie în condițiile sărăciei. În 1951, aproximativ 12-13% din recolta de fructe și struguri a fost sustrasă din colhozul „Stalin”, 12 persoane fiind judecate și 11 amendate (ANA, F. A-12, inv. 3, d. 156, f. 1-9). Disciplina muncii rămânea scăzută: 78 de persoane nu și-au îndeplinit minimumul de *trudozile*, iar 16 nu au participat deloc. În colhozul „25 de ani ai RSSM”, aproape un sfert din colhoznici, 24,3%, nu și-au respectat obligațiile în a doua jumătate a anului. Analizând aceste situații, se constată că sistemul de evidență și remunerare în colhozuri avea deficiențe grave care afectau nu doar transparența și corectitudinea contabilă, ci și moralul și disciplina muncii.

La 6 martie 1956, CC al PCUS și Consiliul Miniștrilor URSS au adoptat o hotărâre privind plata anticipată lunară și remunerația suplimentară în colhozuri (Решения партии и правительства, Т 4, 1968, с. 92). Decizia recunoștea disfuncționalitățile grave ale sistemului colectivizat, în care distribuirea veniturilor abia la sfârșitul anului agricol demotiva munca și submina productivitatea. Hotărârea recomandă acordarea lunară a unui avans de minimum 25% din veniturile încasate și 50% din fondurile primite ca avansuri la contractele de livrări obligatorii. Abia începând cu 16 mai 1966, prin Hotărârea CC al PCUS și a Consiliului de Miniștri al URSS, a fost prevăzută introducerea, începând cu 1 iulie 1966, a unei plăți garantate pentru lucrările colhoznicilor, atât în bani, cât și în natură, stabilită în raport cu tarifele corespunzătoare ale lucrătorilor din sovhozuri (Решения партии и правительства, Т. 4, 1968, с.125).

Întrecerile socialiste au constituit un instrument complex de propagandă și mobilizare a forței de muncă în sistemul sovietic, având ca scop cultivarea abnegației muncitorilor și demonstrarea superiorității socialismului. Inițiate de V. Lenin în lucrarea „Cum să organizăm întrecerea”, aceste competiții au devenit o doctrină centrală a propagandei comuniste. Sistemul funcționa pe baza angajamentelor socialiste adoptate anual la inițiativa muncitorilor, inspirată de organele de partid, implicând competiții între indivizi, brigăzi, ateliere și întreprinderi. Câștigătorii primeau titlul de fruntaș, drapele transmisibile, steaguri roșii și erau plasați pe panoul de onoare (Беловинский, 2015, c.720).

Organizarea muncii era strict ierarhizată, cu planificare centralizată care impunea cote de producție adesea nerealiste. Sistemul stahanovist, exemplificat de figura legendară a lui Alexei Stahanov, premia muncitorii care depășeau semnificativ cotele, promovând un ritm de muncă epuizant (Fitzpatrick, 2016, pp. 152, 154). Stimulentele includeau prime, distincții, vacanțe gratuite și acces preferențial la bunuri rare, în timp ce absenteismul și neglijența erau aspru pedepsite prin amenzi, concedieri sau încarcerare. În decembrie 1938, regimul stalinist a instituit titlul de *Erou al Muncii Socialiste* și medaliile *Pentru vitejie în muncă* și *Pentru merite deosebite în muncă*, formând un strat devotat de fruntași-stahanoviști (Рябкин, 1997, 205-206).

În RSSM, în anii 1944-1961, întrecerile socialiste au fost, de asemenea, un mecanism important pentru mobilizarea muncitorilor și stimularea productivității în diverse sectoare economice. La 18 octombrie 1944, CCP al RSSM a instituit *Tabla de Onoare Republicană a fruntașilor din agricultură*. Pe această tablă, prin Hotărârea CCP al RSSM și CC al PC din Moldova, erau incluși conducătorii organizațiilor raionale, județene de partid și de stat, organizațiilor de rechiziție, președinții de colhozuri, sovietele sătești, directorii SMT, în urma înaintării propunerilor de către comitetele raionale și județene (ANA, F. R-2848 inv. 11 d. 24, f. 1). La 25 mai 1944, în timpul reocupării Basarabiei de Armata Roșie, și instalării conducerii comuniste la Soroca, a fost începută prima întrecere socialistă republicană în RSSM. După încheierea acesteia, la 5 noiembrie 1944, CCP al RSSM și CC al PC din Moldova au emis Hotărârea despre premiarea fruntașilor din agricultură, învingători ai întrecerii socialiste. Sovietul sătesc Maramonovca, raionul Târnova, județul Soroca, a fost nominalizat candidat pentru obținerea *Drapelului Roșu Transmisibil al CCP al RSSM și a Comitetului Central al PC din Moldova* (ANA, F. R-2848 inv. 11 d. 25, f. 35-37).

Pentru a da pondere angajamentelor asumate de creștere a productivității, se adoptau și semnal adresări conducerii Uniunii Sovietice, personal lui Stalin, considerând acest fapt o demonstrație maximă de loialitate și o metodă sigură de mobilizare a colectivelor de muncitori. În paralel cu întrecerile socialiste și activitățile de glorificare a muncii, la întreprinderi se înregistrau numeroase nereguli care împiedicau îndeplinirea planurilor de producție, de asemenea, erau depuse eforturi de disciplinare a muncitorilor (ANA, F. A-12, inv. 1, d. 248, f. 5-6). În practică, întrecerile socialiste erau deseori formale, fără o implicare reală a muncitorilor. Existau critici legate de lipsa transparenței în evaluarea performanțelor

și de faptul că nu toate echipele aveau acces egal la resursele necesare pentru a concura eficient. Uneori, erau asumate angajamente greu de atins sau ireale, ceea ce crea situații ridicole și de modificare a planurilor pe parcursul implementării sau falsificarea rezultatelor. Documentele referitoare la activitatea întreprinderilor industriale demonstrează faptul că întrecerile socialiste, vizând cantitatea mărfurilor produse, lăsau în umbră calitatea.

Fenomenul speculei și lupta contra acestuia. Construcția societății fără clase în Uniunea Sovietică presupunea eliminarea completă a elementelor capitaliste, transformând orice formă de comerț liber în activitate ilegală etichetată drept speculație. Cadrul juridic sovietic definea specula ca achiziționarea și revânzarea produselor agricole și bunurilor de larg consum în scopul obținerii de profit, această activitate fiind considerată o infracțiune ce încălca principiile comerțului socialist, atenta la monopolul de stat și prejudicia interesele consumatorilor (Уголовный кодекс РСФСР, 1935, p. 43; Уголовный кодекс МССР, 1961; Беловинский, 2017, p. 455). Combaterea speculei urmărea oficial controlul creșterii prețurilor și reglementarea accesului populației la anumite produse. Deficitul cronic de bunuri de larg consum și lipsa produselor de calitate au creat premisele dezvoltării pieței negre în RSSM. Sistemul economic planificat eșua în satisfacerea cererii reale a populației, generând o discrepanță mare între oferta disponibilă și nevoile de consum. Prețurile fixate administrativ, adesea substanțial sub valoarea reală a mărfurilor, stimulau inevitabil apariția unui comerț paralel cu prețuri superioare. Obiectul speculei îl constituiau frecvent mărfuri furate sau obținute ilegal din instituțiile statale, întreprinderi industriale sau comerciale. Practicile includeau achiziționarea și revânzarea produselor agricole și industriale, a vitelor, cumpărarea cerealelor și făinii la prețuri reduse de la colhozuri și comercializarea pâinii la prețuri majorate pe piețe (Dolghi 2024, pp. 38-39).

La 11 mai 1945, în cadrul ședinței Secției de organizare și instrucțiuni a CC al PC(b)M, s-a discutat problema combaterii speculei cu produse alimentare în piețele din Chișinău. Vorbitorii au constatat că în 1945, în RSSM, specula era extrem de răspândită, constituind o problemă majoră atât economică, cât și ideologică. Conform stenogramei, specula era bine organizată prin rețele extinse de intermediari care controlau piețele și împiedicau vânzarea directă a produselor de către producătorii agricoli. Comerțul privat, tolerat în anumite limite, permitea acumularea unor venituri considerabile pentru marii comercianți. Autoritățile sovietice recunoșteau dificultatea distingerei între comercianții legitimi și speculanți, iar mecanismele de control, inclusiv sistemul fiscal, se dovedeau ineficiente (ANA, F. A-51, inv. 3. d. 120, f. 1-21). Pentru combaterea speculei, echipe speciale de milițieni patrulau zilnic piețele, încercând să identifice și să rețină vânzătorii care practicau prețuri superioare celor impuse oficial. Cei depistați erau arestați pe loc și supuși anchetelor rapide, iar mărfurile confiscate erau redistribuite prin magazinele de stat ca măsură de descurajare. Pe lângă supravegherea fizică, autoritățile utilizau metode administrative pentru limitarea fenomenului. Comerțul particular fusese restrâns drastic, iar obținerea autorizațiilor pentru vânzarea produselor devenise un proces complicat și strict controlat. În pofida acestor măsuri, specula nu putea fi

eliminată complet din cauza deficitului de produse, piața neagră continuând să existe, vânzătorii adaptându-se prin ascunderea activităților și crearea de rețele clandestine (ANA, F. A-51, inv. 3. d. 120, f. 1-21).

Anularea sistemului de cartele în decembrie 1947 a subminat baza speculei la scară largă, dar nu a eliminat-o complet. O schimbare semnificativă a survenit în 1953, când prin decizia Guvernului URSS din 1 aprilie s-au redus prețurile la produsele alimentare, îmbrăcăminte, combustibil și materiale de construcție, măsura a diminuat fenomenul speculei. Un impact mai mare a avut adoptarea programului de creștere a producției bunurilor de larg consum din august 1953 (Пыжиков, 1999, c. 39; Попов, 2000, c. 9). În perioada 1953-1961, obiectele speculei au devenit predominant produsele vestimentare deficitare sau de calitate superioară aduse din alte regiuni sovietice. Articolul 154 al Codului Penal al RSSM din 1961 prevedea sancțiuni severe pentru speculă, definită ca achiziționarea și revânzarea mărfurilor în scop de profit (Spalatu, Andronic, 2010, pp. 24-28). Pedepsele variau de la privare de libertate până la 2 ani, cu sau fără confiscarea bunurilor până la muncă de corecție pe termen de până la un an și amenzi de până la 300 de ruble, în cazurile speculei ca ocupație permanentă sau în cantități mari era pedepsită cu privare de libertate de la 2 la 7 ani cu confiscarea bunurilor (Уголовный кодекс МССР, 1961).

Capitolul 4 – Structurile cotidianului sovietic în RSS Moldovenească – analizează asigurarea cu spațiu locativ și condițiile de trai în mediul urban și rural, transformările vestimentației în context de industrializare și urbanizare accelerată, aspecte ale alimentației cotidiene în mediul rural, organizarea sistemului de alimentație publică și consumul de alcool ca fenomen social cu consecințe profunde.

Reocuparea Basarabiei în 1944 a dezvăluit o situație dramatică a fondului locativ. După retragerea forțelor române din Basarabia, distrugerile cauzate de război au fost masive. La 10 aprilie 1945, CCP al RSS Moldovenești și Biroul CC al PC(b) al Moldovei au adoptat o hotărâre care constata că fondul locativ și clădirile de serviciu din Chișinău fuseseră distruse în proporție de peste 60 % de către forțele germano-române (ANA, F. A-12, inv. 1, d. 102, f. 32, 20). Pentru a remedia această situație, autoritățile au decis „densificarea” locuințelor, limitând norma la 7 m² pe persoană, cu unele excepții. Ministerele și instituțiile publice au fost obligate să restabilească case pentru personalul lor și să asigure locuințe pentru muncitori și ingineri. Un grup privilegiat de persoane avea dreptul la surplus de spațiu locativ: comisarii poporului, șefii direcțiilor din CCP, primul secretar al Comitetului Orășenesc de Partid, președintele Comitetului Executiv Orășenesc și alți reprezentanți ai nomenclurii (ANA, F. A-51, inv. 4, d. 105, ff. 115, 112, 120).

Numeroase persoane din alte republici sovietice erau atrase de posibilitatea de a veni în RSSM în calitate de specialiști, pentru a primi privilegiu la angajare și la obținerea spațiului locativ, soluționându-și astfel situația socială și avansând în carieră. Numărul persoanelor venite în RSSM în anii 1944-1946 era însă cu mult mai mare decât numărul spațiilor disponibile, iar nou-veniții locuiau adesea în condiții aglomerate sau inadecvate. Organele de partid erau nevoite să refuze cererile unor solicitanți, explicându-le prin scrisori că lipseau condiții de trai decente și funcții vacante. Situația s-a agravat în 1947 prin reorganizările administrative care au dus

la lichidarea județelor și creșterea numărului de angajați în instituțiile republicane, fără asigurarea locuințelor necesare (ANA, F. A-12, inv. 3, d. 55, f. 101-107). Cazuri dramatice ilustrează abuzurile comise în această perioadă, cazuri de evacuare forțată și preluări abuzive ale unor spații de locuit (ANA, F. A-51, inv. 4, d. 105, ff. 115, 112, 120), alocarea unor locuințe inacceptabile pentru locuit (ANA, F. A-12, inv. 3, d. 103, f. 78-80). În perioada 1944-1961, construcțiile au cunoscut un ritm inegal. În perioada 1950-1954, Chișinăul s-a confruntat cu probleme grave în domeniul construcțiilor. Planul de 21000 m² a fost realizat doar în proporție de 67%, lăsând aproximativ 1000 de locuitori fără locuințe adecvate. Revoluția tehnologică în construcții a debutat în 1948 la Moscova, când prima clădire din panouri mari a redus timpul de construcție de 3-4 ori. Au fost standardizate dimensiunile apartamentelor: 18-22 m² pentru garsoniere, 24-32 m² pentru 2 camere și 33-47 m² pentru 3 camere, fără bucătăria și spațiile auxiliare. Metoda industrială a permis reducerea timpului de execuție la 3-6 luni pentru blocurile cu 4-5 etaje și aproximativ un an pentru cele cu 8-9 niveluri (Пилипенко, 2021, pp. 581-582). În anii 1949-1961, întreprinderile industriale au organizat cartiere muncitorești, ameliorând parțial criza locativă, însă resursele insuficiente și organizarea defectuoasă mențineau problema acută. Schimbarea de paradigmă a survenit la 4 noiembrie 1955, prin Hotărârea 1871 a CC a PCM cu privire la înlăturarea exceselor în proiectare și construcții, care critica preocuparea excesivă a arhitecților pentru aspectul exterior în detrimentul funcționalității și eficienței economice (Ursu, 2011, p. 168). Administrația Hrușciiov a promovat revoluția locativă bazată pe construcția în serie după proiecte standardizate. Spațiile auxiliare au fost reduse la minimum fiziologic, tavanele coborâte, iar elementele costisitoare eliminate. Măsurile au redus durata construcției cu 75% și costurile cu 25% la sută (Горлов, 2009, pp. 6-10). Dezvoltarea urbanistică s-a desfășurat de la centru spre periferii. Cartiere precum Botanica, Râșcani, Telecentru, Buiucani, Sculeni și Muncești au fost populate cu blocuri de 5 etaje caracterizate prin simplitate constructivă, denumite popular cutii datorită aspectului uniform, având ca singură varietate culoarea balcoanelor (Nesterova, 2016, p. 97).

Sovietizarea habitatului a implicat o reconfigurare radicală a peisajului rural prin impunerea proiectelor-tip și reproiectarea satelor conform principiilor planificării socialiste. Expedițiile etnografice din anii 1948 și 1953 au documentat tranziția de la casele tradiționale cu amplasare haotică și organizare flexibilă a spațiului interior către locuințe standardizate, amplasate ordonat în linie, cu fațade simple, geamuri mari orientate uniform spre sud și acoperișuri în două ape. Strămutarea completă a unor localități din valea Nistrului din cauza planificării hidrocentralei de la Dubăsari exemplifică radicalismul acestor transformări (AAȘM, F. 3, inv. 1, d.102, f. 1-47). În vara anului 1948, un grup de etnografi au documentat în satul Jura evoluția construcțiilor și au constatat trecerea de la case cu 2-3 odăi la locuințe cu 4-6 camere (AAȘM, F.3, inv.1, d.38, f.1). Materialele de construcție au evoluat de la chirpiciul tradițional și acoperișurile din stuf către utilizarea intensivă a pietrei moi (cotileț), a ardeziei și a betonului, iar organizarea internă a locuințelor a suferit modificări esențiale prin introducerea bucătăriilor separate, a sobelor perfecționate și a spațiilor amenajate conform modelelor urbane. Elementele noi apărute în interiorul

locuințelor sunt mobilierul de origine sovietică, treptat iluminatul electric, podeaua vopsită cu vopsea industrială, mobilier industrial, aparate radio, ceasuri deșteptătoare, oglinzi, portrete ale lui I. Stalin și V. Molotov (AAȘM, F. 3, inv. 1, d. 102, f.12). Această modernizare forțată nu a anulat complet cultura tradițională, ci a generat o dinamică complexă de adaptare și rezistență. Țăranii au păstrat elemente ale organizării tradiționale a spațiului interior, covoarele țesute manual, mobilierul din lemn și icoanele ortodoxe coexistând cu portretele liderilor sovietici și aparatele radio, reflectând un proces de negociere indirectă între vechile și noile structuri sociale mai degrabă decât o înlocuire completă.

În anii postbelici, în RSSM industria ușoară care cuprindea producția de îmbrăcăminte și încălțăminte era subdezvoltată, iar resursele disponibile erau limitate. La sfârșitul anilor '40 ai sec. XX, populația se confrunta cu penurii severe, iar accesul la haine de calitate era extrem de restricționat. Comerțul și distribuția erau controlate de stat, iar produsele puse la dispoziție erau adesea de calitate inferioară. Sistemul de cartele extins și asupra articolelor vestimentare accentua deficitul de haine și încălțăminte. În luna iulie 1945, directorul Combinatului de Pâine din Chișinău, Rîndin, s-a adresat CC al PC(b)M cu rugămintea de a-i acorda ajutor la achiziționarea hainelor și încălțăminte pentru familie și amenajarea apartamentului. Biroul CC al PC(b)M a ordonat secretarului pentru comerț să verifice condițiile de trai. S-a constatat că situația materială a petiționarului era bună și că, în prima jumătate a anului 1945, deja îi fusese acordate un șir de bunuri din cadourile poporului american: o pereche de cizme, un sacou, o pereche de pantaloni, o rochie pentru dame, lucruri pentru copii, iar din magazinele Secției Orășenești de Comerț i-au fost eliberate o pereche de cizme, o rochie pentru dame, 8 m de țesătură de bumbac (ANA, F. A-51, inv. 3, d. 412, f. 107). Situația grea din punct de vedere vestimentar, în anul 1947, o identificăm într-o scrisoare adresată lui Stalin din partea învățătorilor Ignatieva, Pronin și Lebedeva din RSSM, care se plâneau de lipsa îmbrăcăminte și încălțăminte adecvate pentru învățători și denunțau abuzuri funcționarilor din comerț (Țăranu M., 2014, p. 57). În mediul urban, populația avea acces la o varietate mai mare de îmbrăcăminte, comparativ cu mediul rural. Magazinele de stat ofereau articole vestimentare, deși calitatea și diversitatea acestora erau adesea limitate. Vestimentația urbană era caracterizată printr-o estetică puțin variată, influențată de propagandă și de idealurile comuniste. Hainele erau adesea simple și funcționale, fabricate din bumbac, lână și mătase. Începând cu 1948, principiul organizării centralizate în producția de îmbrăcăminte la modă a fost impus țărilor socialiste din Europa de Est prin mijloace politice. S-a afirmat că îmbrăcăminte socialistă, funcțională și simplă, lipsită de diferențe de clasă, va fi creată pe baza datelor științifice și tehnice. În realitate, îmbrăcăminte disponibilă în magazine era de calitate joasă, cu un aspect nesatisfăcător și demodat. Economisții de la Ministerul Planificării de Stat calculau norma rațională de consum. Conform calculelor lor, toți cetățenii sovietici trebuiau să consume aceeași cantitate de îmbrăcăminte și încălțăminte până la uzura completă a acestora, adică fără influența modei (Захарова, 2007, c.59). Stilul vestimentar, din a doua jumătate a anilor '50 ai sec. XX, era caracterizat printr-o estetică uniformă, cu un accent pe simplitate și

utilitate. Femeile purtau rochii lungi, adesea cu talie înaltă, în timp ce bărbații din rândul intelectualilor, funcționarilor optau pentru costume simple, cu cravată. Culoarea predominantă era adesea închisă, iar modelele erau simple, fără ornamente.

Rapoartele expedițiilor etnografice demonstrează transformări în vestimentația populației rurale. Hainele țesute manual din pânză au dispărut aproape complet în ajunul celui de-Al Doilea Război Mondial. Acestea au fost înlocuite cu haine moderne, confecționate din țesături de producție industrială, precum bumbac, lână, mătase și postav. În ceea ce privește încălțăminte, opincile erau rar întâlnite fiind purtate, de obicei, de bătrâni în timpul muncilor. În schimb, caloșii au devenit mai răspândiți în rândul populației, aceștia fiind anterior accesibili doar celor mai înstăriți (AAȘM, fond 3, inventar 1, dosar 38, f. 2-3). În anul 1957, cercetătorii care au desfășurat expediții în raioanele centrale și de nord ale republicii – raionul Orhei (satele Trebujeni, Mașcăuți, Butuceni), raionul Brătușeni (satul Zăicani), raionul Camenca (satele Podoima și Podoimița) – au observat că portul „tradițional moldovenesc”, atât bărbătesc, cât și femeiesc, a suferit schimbări notabile, multe elemente dispărând sau fiind înlocuite de haine moderne. Portul bărbătesc tradițional, caracterizat prin cămașa albă purtată pe dinafară și pantalonii albi, a dispărut aproape complet. În vestimentația femeilor, catrința, o fustă tradițională din lână, răspândită în trecut în toate raioanele Basarabiei, în anii '50 era deja pe cale de dispariție, fiind întâlnită, mai ales, în raioanele de nord. Fustele purtate erau, de regulă, foarte largi, adunate în pliuri: fustele strâmte încurcă la muncă, explicau localnicii (Zelenciuc, 1957, f. 3). Hainele de croială modernă au păstrat multe trăsături naționale. Îmbrăcămintea cusută în sat a păstrat multe caracteristici ale croielii populare. Printre aceste trăsături se numără un element de croială precum *platca*. Aceasta se cosea atât la rochii, cât și la bluze, și chiar la cămășile bărbătești. Trăsăturile tradiționale continuă să existe în croiala fustelor. Cea mai răspândită fustă în sate este cea cu 4, 6 sau 8 clini, adunată la talie. Un detaliu caracteristic sunt panglicile colorate cusute pe tiv. Cele mai populare sunt panglicile roșii și verzi, dar se întâlneau și alte culori diverse. Fetele și femeile tinere purtau mai des basmale din stambă și șorțuri deasupra fustei. Fetele își coseau la croitorese bluze, fuste, rochii, iar apoi brodau singure ornamente pe ele (Zelenciuc, 1957, f. 20-28). Vestimentația ilustrată în fotografiile de epocă arată că în majoritatea cazurilor bărbații și femeile purtau haine produse industrial sau din textile de origine industrială.

Colectivizarea forțată și politicile de rechiziție obligatorie a produselor agricole au produs o ruptură violentă în continuitatea practicilor tradiționale de producție și consum. Foametea din anii 1946-1947 a transformat radical modul de alimentare, reducând meniurile la substitute de supraviețuire care puneau la încercare limitele rezistenței umane. Descrierile din mărturiile supraviețuitorilor sunt dramatice, documentând cum oamenii se hrăneau cu ceea ce puteau găsi în păduri și pe câmpuri: frunze de copaci, iarbă, ghindă măcinată, lobodă, rădăcini de plante și alte resurse vegetale care în condiții normale nu făceau parte din dieta lor. În această deznădejde totală, se consuma tot ce nu era direct toxic: șrot, știuleți de porumb măcinați, tulpini de papură măcinate, scoarță de copac transformată într-o substanță amară care umpleau stomacul fără a oferi hrană reală (Turea, 2008, *passim*). Procesul de

preparare a mâncării în timpul foametei reflecta disperarea absolută a populației în situația de criză extremă. Se punea apă cu sare și puțină făină disponibilă, se fierbea și se consuma masa rezultată pur și simplu pentru a crea iluzia sațietății într-un stomac gol. Țăranii găteau turte, terciuri din lobodă, știr, sau făceau terci din tărâțe cu diferite adausuri pentru a masca lipsa oricăror ingrediente nutritive. Familiile care reușiseră să păstreze o vacă sau câteva oi se aflau într-o poziție relativ privilegiată, laptele și carnea acestor animale contribuind decisiv la salvarea lor (Turea, 2008, pp. 21, 27, 278; Arhivele Memoriei, Vol. 1, Tom. 1, pp. 92, 151, 252). Calitatea mâncării disponibile era adesea deplorabilă, reflectând atât lipsa de resurse, cât și ineficiența sistemului de distribuție și control al calității. Pâinea, care constituia baza alimentației pentru majoritatea populației, era grea, cu impurități, nisipoasă și de culoare închisă, făcută din amestec de grâu cu alte cereale sau chiar cu substitute din substanțe deseori necomestibile. Mărturiile supraviețuitorilor foametei din anii 1946-1947 descriu cum pâinea neagră din secară conținea alte impurități, fiind atât de dură și umedă încât provocau sângerări gingivale celor care o consumau (Arhivele Memoriei, 2019, Vol. 1, Tom. 2, pp. 73-74). În ordinul ministrului industriei alimentare numărul 209 din 22 mai 1946 a fost constatată producerea unei cantități mari de pâine necalitativă, în documente se menționa că era într-atât de necalitativă că era crudă, lipicioasă, cu coajă care se dezlipea, cu impurități, deseori total necomestibilă (ANA, F. A-51, inv. 4, d. 354, f. 138).

Din toamna anului 1947, situația în privința asigurării cu produse alimentare a început lent să se schimbe, dar rămânea departe de nivelurile considerate satisfăcătoare. Autoritățile au continuat politicile de rechiziționare a produselor agricole, menținând populația într-o stare permanentă de subnutriție cronică. Colectivizarea în masă a schimbat fundamental modalitățile tradiționale de pregătire și consum al hranei. În colhozuri, oamenii nu mai aveau autonomia asupra propriei munci și nici asupra propriei alimentații. Cu toate acestea, autoritățile au permis țăranilor să prelucreze loturile de pe lângă case, o măsură care le-a oferit o marjă minimă de autonomie alimentară. Aceste mici terenuri agricole, dar intens exploatate, au devenit indispensabile pentru supraviețuire, permițând cultivarea cartofilor, sfeclii, verzei, cepei, fasolei și diverselor verdețuri. Loturile de pe lângă casă, deși modeste ca dimensiune, au avut un rol decisiv în asigurarea produselor alimentare necesare familiilor de țărani (Dolghi, 2025a, p. 99, 211). Cartofii au continuat să reprezinte mâncarea principală pentru țăranii din satele RSSM pe tot parcursul perioadei. Într-o toamnă obișnuită, o familie se pregătea pentru iarnă prin colectarea și depozitarea unor cantități mari de cartofi, sursa principală de hrană în lunile de iarnă. Mâncarea de zi cu zi consta frecvent din cartofi fierți cu o cantitate minimă de lapte acru sau cartofi cu legume murate. Carnea rămânea o raritate, rezervată sărbătorilor, iar grăsimea animalelor era folosită cu economie. Ceapa și usturoiul din grădini completau dieta monotonă, gospodinele păstrându-și cunoștințele despre conservare. Legumele conservate, în special varza murată și sfecla în saramură, reprezentau apariții obișnuite pe masa de iarnă, oferind cel puțin o variație de gust față de monotonia cartofilor fierți. Din făina de secară și făina de

porumb se prepara pâine, mămăligă, diverse preparate simple. Zahărul rămânea un lux pe care puțini și-l puteau permite (AAȘM, F. 3, inv. 1, d. 38, f. 97-104).

Începând cu anul 1951, pe paginile revistei *Femeia Moldovei* a apărut rubrica *Culinăria*, în care erau plasate diferite rețete și recomandări culinare pentru femei, atât pentru mesele cotidiene, cât și pentru sărbători (FM, 1951, nr. 1, p.23; nr. 5, p.26). Revista promova conceptul de hrană socialistă, dar păstra esența tradițională, încurajând femeile să fie creative în asigurarea cu hrană a familiilor.

Sistemul de alimentație publică sovietică „Obșcepit” a fost conceput ca instrument de transformare socială și economică după preluarea puterii de către bolșevici în Rusia, în 1917, dar și de emancipare a omului de sclavia casnică și de lanțurile bucătăriei. În mai 1944, CCP a emis o hotărâre pentru îmbunătățirea alimentației publice în orașele Soroca, Bălți și Chișinău, vizând în special funcționarii de partid, de stat și ofițerii NKVD și NKGB nou-veniți, măsurile incluzând repararea cantinelor în termen de zece zile, utilizarea produselor de sezon, perfecționarea personalului și deschiderea unei cantine pentru militari la Soroca (ANA, F. R-2848, inv 11, d. 19, f. 120-121). În octombrie 1944, autoritățile au creat o bază proprie de aprovizionare pentru muncitorii de la căile ferate, organizând 4 sovhozuri pe terenurile foștilor moșieri și coloniști germani (ANA, F. R-2848 inv. 11 d. 24, f. 167-168). Pentru asigurarea produselor alimentare, autoritățile au dispus organizarea de gospodării auxiliare pe lângă diverse instituții, inclusiv pentru cancelaria CCP, destinată aprovizionării activului republican de partid și de stat (ANA, F. R-2848 inv. 11 d. 20, f. 233).

Sistemul alimentației publice în RSSM a fost organizat conform modelului sovietic standardizat, fiind subordonat Comisariatului pentru Comerț, ulterior transformat în Minister, rețeaua fiind structurată ierarhic și cuprinzând unități comerciale: *restaurante, cantine, bodegi, bufete și ceainării*, organizate în trusturi specializate care deserveau muncitorii și angajații din diverse industrii (ANA, F. R-3087, inv. 1, d. 6, f. 38-39). Evoluția sistemului între 1940-1941 și 1944-1960 reflectă schimbările economice și sociale ale perioadei, în 1940 existând 855 unități comerciale, războiul provocând o scădere dramatică până la 256 unități comerciale în 1945, după care sistemul s-a refăcut rapid, ajungând la peste 1100 unități în 1950, cu peste 50% în mediul rural, indicând extinderea serviciilor de alimentație publică către zonele rurale (Народное хозяйство МССР, 1961, с. 255).

Ministerul stabilea planuri trimestriale de aprovizionare, rații alimentare, norme de calitate și efectua controale periodice, autoritățile având obligația de a organiza alimentația muncitorilor de 3 ori pe zi, respectând normele nutriționale și asigurând un asortiment minim zilnic care includea gustări reci, 2 variante de fel întâi, 2 variante de fel doi și băuturi calde. Calitatea produselor în alimentația publică reprezenta o problemă gravă, rapoartele indicând neconformități majore privind starea și valabilitatea produselor, respectarea normelor de porționare și prezentarea mâncărurilor (ANA, F. R-3087, inv. 1, d. 6, f. 38-39). În practică, meniurile erau deseori sărace și omogene, preparatele populare fiind rare și în cantități mici (ANA, F. 3087, inv. 1, d. 154, f. 27). Rapoartele de control au scos în evidență în mod repetat condiții antisănitate grave în unitățile de alimentație publică din Chișinău, incluzând

chiar și locuri considerate modele, precum cantina CC al PC(b)M. Inspecțiile desfășurate începând din septembrie 1947 de către Departamentul de Comerț și Inspecția Sanitară de Stat au relevat probleme majore, aspectele exterioare fiind degradate, geamurile murdare, alimentele neprotejate, iar igiena la spălarea vasei deficitară, bucătăriile fiind insuficient ventilate, lipsind echipamentele de iluminat și frigiderule, iar zonele de servire fiind infestate cu gândaci și alte insecte dăunătoare (ANA, F. R-3087, inv. 1, d. 6, f. 59-60).

Începând cu anii '50, sistemul a cunoscut o extindere considerabilă, vizibilă în dezvoltarea cantinelor muncitorești și înființarea de restaurante și bufete noi în centre administrative importante, un raport din 1957 evidențiind deschiderea a 12 cantine, 2 restaurante și 8 bufete doar în Chișinău, cu o capacitate totală de servire ce depășea 10.000 de persoane zilnic (ANA, F. R-3087, inv. 1, d. 204, f. 56-59). Politica de aprovizionare era strict planificată prin elaborarea anuală și trimestrială a planurilor de către Ministerul Comerțului, în colaborare cu Ministerul Agriculturii, prioritizând muncitorii, elevii, bolnavii și pensionarii (ANA, F. 3087, inv. 1, d. 144, f. 25). Documentele de arhivă dezvăluie discrepanțele profunde dintre principiile declarate ale sistemului sovietic și realitatea marcată de privilegiile pentru elite, corupție endemică și ineficiență administrativă, Cantina CC al PCM exemplificând aceste contradicții prin abuzuri de putere, trafic de influență și deficiențe igienico-sanitare, contradicțiile fundamentale ale sistemului rămânând nerezolvate în ciuda eforturilor autorităților de a corecta disfuncționalitățile prin măsuri administrative.

Din primele zile ale intrării Armatei Roșii pe teritoriul Basarabiei, populația a resimțit urmările comportamentului agresiv al militarilor și ofițerilor de securitate sovietici aflați sub influența alcoolului. Consumul de alcool în Armata Roșie a fost tolerat și încurajat de conducerea militară pentru a sprijini moralul soldaților. Aceștia primeau zilnic o rație oficială de o sută de grame de vodcă, denumită popular „cele o sută de grame ale lui Voroișilov”, considerată un stimulent necesar pentru a face față condițiilor extreme de pe front. În anii 1944-1945, pe teritoriul RSSM, ofițerii și soldații Armatei Roșii sustrăgeau frecvent vin și alte produse de la populație, se îmbătau și săvârșeau acte de violență și huliganism, cauzând victime și pagube materiale, au fost documentate numeroase cazuri în satele din preajma liniei frontului (ANA, F. A-51, inv. 8, d. 96, f. 269-270). De asemenea, în perioada postbelică, autoritățile sovietice au încurajat consumul controlat de alcool ca parte a strategiei sociale și economice. O hotărâre din 9 iunie 1945 a CCP al URSS a obligat Comisariatul Norodnic al Industriei Alimentare al URSS să repartizeze fonduri pentru vânzarea de vodcă și tutun muncitorilor din RSSM, alocând în trimestrul II al anului 1945 – 600 de decaltri de vodcă și tutun în valoare de 100 mii de ruble, iar în trimestrul III – 1500 de decaltri de vodcă și tutun în valoare de 200 mii de ruble (ANA, F. A-51, inv. 20, d. 315, ff. 53-60).

Consumul excesiv de alcool în RSSM a generat incidente violente atât în colhozuri, cât și în rândul nomenclaturii de partid, reflectând tensiunile sociale și problemele de disciplină. De asemenea, sunt documentate numeroase cazuri de alcoolism (ANA, F. A-51, inv. 8, d. 96, f. 269-270). La sfârșitul anilor '40 și începutul anilor '50, în urma numeroaselor reclamații din RSSM, lucrătorii CC al PCUS au

redactat un memoriu criticând conducerea necalificată și morala scăzută a liderilor republicii, subliniind că mulți conducători, de la vicepreședinți ai Consiliului de Miniștri până la secretari ai comitetelor raionale, erau avansați fără criterii profesionale și morale. Printre deficiențe erau enumerate cazurile frecvente de beție și degradare morală, precum și lipsa criticii necesare în structurile puterii (Pasat, 2011, p. 183). Astfel, consumul de alcool și comportamentele asociate erau fenomene răspândite în vârful ierarhiilor politice, afectând grav eficiența și prestigiul conducerii republicii. În ultimii ani ai perioadei studiate, autoritățile au implementat măsuri de combatere a fenomenului. Conform raportului colaboratorului KGB Sorokin către secretarul CC al PCM din 30 decembrie 1959, problema principală rămânea beția și producerea ilegală de țuică, fenomen adânc înrădăcinat ca tradiție veche. Producătorii de „samogon” au fost identificați, expuși public prin admonestări la adunările obștești și caricaturi în gazeta de perete *Crocodilul*, presiunea socială determinându-i să renunțe la această activitate. Patrurile regulate ale gărzilor populare monitorizau localnicii cu probleme alcoolice, intervenind în cazuri de violență domestică, furturi sub influența alcoolului sau absenteism la muncă. Documentul constată că, deși fenomenul nu a fost eradicat complet, măsurile de admonestare publică și implicarea masivă a comunității au condus la o scădere a incidentelor în zonele cu patrulare active (ANA, F. A-51, inv. 20, d. 315, ff. 53-60).

Capitolul 5 – Familia și viața privată în RSS Moldovenească – analizează desfășurat: implementarea politicilor sovietice în domeniul familiei, înregistrarea nașterii copiilor, căsătoriilor și deceselor, aspecte privind imixtiunea organelor de partid în viața privată; propaganda în viața cotidiană; controlul ideologic asupra timpului liber și de odihnă.

Moștenirea în domeniul politicii față de familie, implementată în RSSM începând cu anul 1940, apoi din 1944, reprezenta ansamblul de teze ideologice și acte legislative elaborate în perioada interbelică în URSS, fiind străine valorilor socioculturale ale populației din Basarabia, care era în mare parte o societate rurală tradițională, unde relațiile de căsătorie și familie erau reglementate în conformitate cu valorile creștine și cele cutumiare. La 14 decembrie 1940, Prezidiul Sovietului Suprem al URSS a decretat folosirea temporară în RSSM a Codului cu privire la familie, tutelă, căsătorie și acte ale stării civile a RSS Ucrainene, adoptat în 1926, care a fost aplicat în RSSM până la 26 decembrie 1969. Conform documentului, legale au fost recunoscute doar căsătoriile civile, introducându-se obligativitatea încheierii căsătoriei la instituțiile de stat de înregistrare a actelor de stare civilă. Oficierea căsătoriei religioase a fost lipsită de orice putere juridică și nu putea servi drept dovadă a încheierii căsătoriei (Кодекс законов, 1954, pp. 23-24). La 13 septembrie 1940 a fost emisă Hotărârea CC al PC(b)M nr. 142a *Cu privire la confiscarea cărților metriceale de la clerul de toate religiile și al sectelor religioase* (Pacat, 2009, p. 97). Majoritatea populației Basarabiei (peste 90%), în perioada interbelică era declarată creștină. Actul căsătoriei și familia, conform viziunii lor, avea caracter sacru, fiind un institut social care era întemeiat în Biserică și trebuia să trăiască în conformitate cu învățăturile creștine.

Restructurarea radicală a vieții de familie a țărănimii din republică a avut loc odată cu desfășurarea colectivizării agriculturii. Colectivizarea, subminarea rolului economic al familiei, trebuia să modernizeze și familia prin diminuarea rolului economic și a dependenței economice dintre soți. A fost instituită, astfel, dependența familiei de locul de muncă al soților, de noile întreprinderi colective, sovhozuri și colhozuri, de facto de stat și organizațiile politice, social-economice ale acestuia în teritoriu. În pofida eforturilor întreprinse de autorități, campanii antireligioase, ateiste, închiderea bisericilor, confiscarea bunurilor bisericești, gradul de religiozitate al populației RSSM rămânea destul de înalt. În anii postbelici, aproape toți locuitorii din raioanele de vest frecventau biserica și oficiau ritualurile religioase: postul, botezul, cununia, prohodul (Pasat, 2011, p. 584, Пасар, 2009, p. 329).

În RSSM, în calitate de alternativă pentru ritualurile tradiționale, au început să fie promovate sărbători și datini de familie noi: nunți comsomoliste, sărbătorirea nou-născutului, ritualuri de înmormântare civile, implementate pe larg în alte republici unionale, dar care pentru populația din RSSM reprezentau o noutate. Au suportat modificări procedurile și instituțiile de înregistrare a actelor de stare civilă. La sfârșitul anului 1956, competența înregistrării actelor de stare civilă a fost retrasă Ministerului Afacerilor Interne și transmisă autorităților executive, comitetelor executive ale sovietelor locale. A apărut ideea de a construi Palate ale Fericirii, apoi numite palate de nuntă, unde ceremoniile erau desfășurate în mod solemn (Жидкова, 2012, p. 417). În localitățile rurale, astfel de festivități se desfășurau cu preponderență în incinta sovietelor satești sau la casele de cultură, unde erau amenajate Camere ale Fericirii. Materialele etnografice colectate în anii '50-'60 demonstrează că în această perioadă tradițiile vechi s-au păstrat în cadrul obiceiurilor de familie. Etnografii în anii postbelici remarcă faptul că atât în satele din stânga, cât și din dreapta Nistrului familia colhoznică încă nu s-a eliberat de un șir de tradiții arhaice și religioase, în localitățile rurale se mai practică la căsătorie cununia religioasă, la nașterea copiilor botezul, precum și „obiceiurile băbești: descântece, scăldatul ritualic” (AAȘM, F. 24, inv. 2, d. 3, f. 3; AAȘM, F. 24, inv. 3, d. 3, f. 3).

Ghidurile practice de desfășurare a ceremoniilor sugerau că ritualul trebuia să fie expresiv. Se recomanda să fie utilizate elemente tradiționale originale, deoarece ele accentuau importanța, festivitatea evenimentului și totodată dădeau posibilitate participanților la ritual să-și manifeste sentimentele individuale. În ritualul de nuntă au fost incluse simboluri și atribute ritualice noi, utilizate la ceremonia festivă civilă: insigna comemorativă, diferite medalii, pâinea specială pentru ritualuri, făclia, covorașul ritualic, florile. Se recomanda ca la înfrumusețarea sălilor și palatelor de ceremonii să se țină cont de tradițiile localității date; să fie folosite atributele ritualice tradiționale: 2 inele încrucișate, simbol al unității familiale, prosoape ritualice, colăcei de nuntă, spice de grâu, boabe de grâu, vase din ceramică, lemn sau sticlă, tavă și alte obiecte (Zelenciu, Loskutova, 1986, pp. 8-9). Societatea a dezvoltat o atitudine duală: deseori membrii de partid sau comsomoliști, după înregistrarea civilă și nunta comsomolista, se duceau la biserică pentru cununia religioasă. Cazurile identificate, când membrii sau candidații în membri de partid sau comsomol

se cununau religios, erau discutate la adunările organizațiilor. Persoanele găsite inovate erau mustrate, preîntâmpinate, excluse uneori din comsomol sau partid.

În proiectele noului ritual civil, înmormântarea a fost locul cel mai vulnerabil. În anii postbelici, ritualurile de înmormântare în RSSM au fost supuse unui proces complex de adaptare, aflate la intersecția dintre tradițiile populare și cerințele ideologice ale regimului sovietic. Deși autoritățile sovietice au încercat să impună un nou mod de viață, nevoia comunității de a organiza o ceremonie solemnă de rămas bun pentru cei decedați a rămas puternic înrădăcinată. Majoritatea elementelor ceremoniilor funerare și de pomenire erau conservatoare și nu se armonizau cu spiritul oficial al epocii sovietice, motiv pentru care aceste rituri au suferit modificări lente, mult mai lente decât alte rituri de familie, precum cele legate de naștere sau căsătorie. Un rol important în modelarea noului ritual funerar l-au avut înmormântările eroilor căzuți în mișcările revoluționare, în Războiul Civil și în Al Doilea Război Mondial. În aceste cazuri, ritualul religios tradițional a fost înlocuit sau combinat cu elemente sovietice: cortegiul era însoțit de fanfară, se purtau drapelul roșii, se țineau discursuri de despărțire în cadrul unor mitinguri de doliu, se trăgeau salve de armă și se depuneau coroane la mormânt. Ulterior, aceste practici au fost adoptate și în cazul persoanelor de rând. În timp, s-au conturat trăsăturile de bază ale ritualului funerar civil: cortegiu însoțit de fanfară, discursuri de despărțire lângă mormânt, ridicarea unui postament, adesea cu o stea roșie, depunerea de coroane și organizarea unei mese de pomenire (Zelenciuc, Popovici, Loskutova, 1977, p. 96-98). Totuși, aceste practici nu au reușit să elimine complet elementele tradiționale, mai ales în mediul rural. Comuniștii au fost în mod regulat pedepsiți și muștrați la întruniri pentru greșeala lor de a desfășura ritualuri funerare conform canoanelor religioase. Dar în schimbul renunțării la simboluri religioase, fără preoți, fără icoane, fără rugăciuni, fără servicii funerare, nimic nu a fost propus. Problema cum să se comporte un comunist atunci când mor părinții credincioși și au lăsat testament să fie îngropați cu ceremonie religioasă, a fost o întrebare frecventă, la care autoritățile răspundeau confuz. Constatăm o luptă pentru influență asupra familiei, dusă între stat și biserică, precum și a acestor 2 entități împotriva tradiției. Statul a reușit doar parțial să excludă biserica din viața familiilor, prin transferarea obligativității înregistrării căsătoriei și a altor acte de stare civilă la organele specializate civile. Însă o parte însemnată din populație continua să aibă sentimente religioase, să practice ritualurile religioase, obiceiurile de familie și să frecventeze biserica, deși condițiile socioculturale și politice nu erau prielnice.

Regimul comunist în RSSM a exercitat un control strict și profund asupra vieții private a cetățenilor săi, comportamentul religios și social, pătrunzând prin intermediul instituțiilor în relațiile familiale și intime. Puterea sovietică a intervenit în relațiile de căsătorie și familie, promovând valorile colectiviste și controlând strict alegerile individuale ale cetățenilor. Pe lângă obligativitatea înregistrării căsătoriei la oficiile stării civile și oficierea așa-zisei nunți comsomoliste, membrii de partid erau obligați să-și aleagă parteneri, soți sau soții din medii de încredere care nu aveau legături cu agenți străini, nu colaboraseră cu autoritățile române și nu se compromiseseră social. Documentele evidențiază cazuri în care indivizii erau

constrânși să divorțeze din cauza „trecutului problematic” al partenerilor, precum relațiile cu agenți străini sau cu persoane din medii religioase sau burgheze (ANA, F. A-51, inv. 7, d. 58, f. 4-5). Acest control strict asupra relațiilor personale era complementat de impunerea nunțiilor comsomoliste, ceremonii publice menite să substituie ritul religios al căsătoriei și să consolideze ideologia comunistă. Viața privată și intimitatea locuinței erau intens supravegheate. Apartamentele comunale supraaglomerate, în care mai multe familii împărțeau spații mici și comune, au devenit normă până la mijlocul anilor '50. Influența PC(b)M și a organizațiilor primare de partid asupra vieții private a cetățenilor din RSSM s-a manifestat în mai multe moduri: partidul a exercitat un control strict asupra activităților sociale și politice, ceea ce a dus la o supraveghere constantă a vieții private a indivizilor; organizațiile de partid aveau rolul de a monitoriza comportamentul membrilor de partid și al cetățenilor, asigurându-se că aceștia respectă normele și valorile comuniste; admiterea supleanților în rândul membrilor de partid sau al ULCTM se efectua prin cercetarea trecutului, a carierei, a locului aflării în timpul evacuării din RSSM a puterii sovietice în anii 1941-1944, a originii sociale, a stării familiale, dar și a comportamentului social.

Aparatul birocratic de partid funcționa pe o complexă rețea de denunțuri, supravegheri și rapoarte. Cultura delațiunii era un aspect esențial al statului totalitar, unde oamenii erau încurajați să își denunțe colegii, vecinii sau liderii pentru orice comportament necorespunzător sau considerat ostil regimului.

Partidul a organizat activități de mobilizare a populației, inclusiv prin intermediul comsomolului, care avea rolul de a educa și socializa tineretul în spiritul ideologiei comuniste. Prin impunerea obligativității participării la cercuri, seminare și alte activități cu caracter politico-propagandistic, era instaurat controlul social și politic asupra tineretului. Un aspect important al implicării ideologice s-a referit la educarea activiștilor sovietici. Activitatea seminarelor permanente pentru președinții și secretarii sovietelor sătești a fost reluată, subliniind rolul crucial al acestora în propagarea ideologiei comuniste la nivel local. Aceste seminare desfășurate de agitatori erau organizate sistematic. Acțiunile întreprinse vizau pregătirea și extinderea rețelei activiștilor și organizațiilor de partid în toate localitățile, instituțiile, întreprinderile din raion. Prin aceste măsuri, regimul comunist a implementat un sistem de control ideologic care a pătruns în cele mai intime sfere ale vieții cetățenilor. Educația a fost utilizată ca un instrument de manipulare, cu scopul de a crea o societate uniformizată, loială și supusă doctrinei comuniste. În anii postbelici, alfabetizarea a fost realizată nu doar pentru a îmbunătăți nivelul de educație al populației, ci și pentru a asigura că cetățenii puteau asimila mesajele ideologice ale regimului. O populație analfabetă era considerată imună la propaganda comunistă, de aceea alfabetizarea a fost o prioritate. S-au organizat numeroase cercuri de studiu și seminare politice, unde cetățenii erau expuși la mesaje propagandistice care promovau superioritatea sistemului sovietic. În fiecare colhoz au fost organizate puncte de agitație, *Ungherașe Roșii*, unde sistematic erau adunați colhoznicii pentru a asculta lecții, a li se citi ziare sau a asculta radioul la care erau difuzate emisiuni cu caracter ideologic (Dolghi, 2025, pp. 158-166). Mobilizarea

propagandistică împotriva dușmanilor interni genera o atmosferă permanentă de suspiciune și frică în societatea sovietică, accentuată în timpul campaniilor ideologice. În organizații și întreprinderi se organizau adunări de agitație și lecturi ale documentelor partidului pentru controlul opiniei publice. Starea de spirit a populației la începutul anilor '50 este ilustrată elocvent de reacția la arestarea lui L. Beria, eveniment care a declanșat o campanie intensă în toate republicile unionale, inclusiv în RSSM. În decembrie 1953, în raionul Balatina, în instituții, colhozuri și Stațiuni de Mașini și Tractoare s-au desfășurat 142 de mitinguri pentru discutarea și condamnarea faptelor atribuite lui Beria (ANA, F. A-51, inv. 12, d. 263, f. 40-41).

În paralel cu transformările politice, economice și culturale demarate în anul 1944 în RSSM, a fost implementat un nou sistem de sărbători oficiale, integrat în calendarul local. Culturalizarea ideologică, propaganda comunistă și promovarea noii orânduiri au contribuit la instituirea unor sărbători cu caracter revoluționar, menite să înlocuiască tradițiile vechi. Etnografii sovietici au observat o dispariție treptată a obiceiurilor și tradițiilor populare considerate arhaice și incompatibile cu noul mod de viață, în paralel cu introducerea în experiența cotidiană a unor sărbători noi, menite să reflecte și să consolideze noua cultură socialistă (Зеленчук, Лоскутова, 1986, p. 4).

Autoritățile sovietice au dus o propagandă intensă, menită să înlocuiască treptat tradițiile cu alternative civile, adaptate ideologiei oficiale. Ceremoniile civile au preluat unele elemente din ritualurile religioase, conferindu-le o formă nouă, acceptabilă în cadrul noii ordini sociale. Sărbătorile oficiale au devenit un instrument fundamental în consolidarea relației dintre stat și cetățeni. Prin participarea colectivă la aceste evenimente, populația era inclusă într-un proces de integrare socială, iar evenimentele marcate fixau în conștiința publică momente considerate esențiale pentru statul sovietic. Calendarul sovietic, inclusiv din RSSM, la începutul anului 1947, includea următoarele sărbători: 7 noiembrie – aniversarea Marii Revoluții Socialiste din Octombrie; 22 aprilie – ziua de naștere a lui V. Lenin; 23 februarie – Ziua Armatei Roșii; 8 Martie – Ziua internațională a femeilor; 1 Mai – Ziua Internațională a Solidarității Oamenilor Muncii; 19 Mai – Ziua Pionierilor, 7 octombrie – Ziua Constituției URSS. La acestea se adăugau sărbători organizate cu ocazia jubileelor unor evenimente și personalități, unele sărbători locale.

Propaganda de partid a insistat în mod constant asupra daunelor pe care tradițiile religioase le-ar fi provocat societății socialiste, susținând că ele împiedicau formarea conștiinței comuniste și afectau negativ productivitatea economică. Un exemplu revelator a fost maniera în care doliul asociat ritualurilor funerare tradiționale era etichetat drept nociv, fiind perceput ca o formă de rezistență culturală față de ideologia sovietică. În același registru, sărbătorile de Crăciun au fost condamnate pentru daunele uriașe aduse economiei naționale, din cauza presupuselor zile de beție și absenteism. Paștele a fost, la rândul său, considerat o sărbătoare nocivă, deoarece insufla supunere față de Dumnezeu, iar practica sărutării crucii a fost calificată drept una cu implicații antisănătare.

În literatura propagandistică sovietică se menționa că în sate și în orașe erau organizate adunări ale cetățenilor, în cadrul cărora se decidea renunțarea la

sărbătorile religioase și instituirea unor noi forme de celebrare, precum evenimentele de primăvară, recoltă sau cele de iarnă. Conform acestei logici, un șir de sărbători sovietice fusese destinat să înlocuiască festivitățile tradiționale: astfel, 1 Mai urma să substituie Paștele; înregistrarea nou-născutului trebuia să înlocuiască botezul; nunta comsomolistă - cununia religioasă; ceremonia „casa nouă” - sfințirea casei; aniversarea zilei de naștere - ziua îngerului sau a numelui. Această strategie de substituire s-a realizat într-o măsură considerabilă în spațiul public urban, în timp ce în mediul rural procesul s-a desfășurat doar parțial. Anul Nou a devenit una dintre cele mai importante sărbători promovate de autoritățile sovietice în RSSM, câștigând un format festiv oficializat ce îmbina elemente tradiționale cu propaganda ateistă a regimului. Bradul de Crăciun, deși avea rădăcini în tradițiile creștine, a fost adoptat ca simbol al Sărbătorii de Anul Nou, fără referințe la religie. Elemente ale tradițiilor precreștine au fost modificate pentru a reflecta ideologia comunistă, astfel apărând personaje precum Moș Gerilă în locul lui Moș Crăciun și „Tovărășia plugarilor” în locul cetelor de urători. Anul Nou devenise sărbătoare socialistă, în ajunul căruia se făceau totalurile întrecerilor socialiste, a rezultatelor pe domenii și a îndeplinirii planului cincinal (AAȘM, F. 24, d. 23, f. 1-50).

În perioada postbelică din RSS Moldovenească, Ziua Internațională a Femeii de 8 Martie a devenit o sărbătoare profund legată de ideologia regimului sovietic, promovând idealul egalității între femei și bărbați în cadrul sistemului totalitar. Evenimentele oficiale marcau simbolic emanciparea femeii prin „Revoluția Socialistă” (Moldova Socialistă, 1945, nr. 48, p. 2). Regimul puna accent pe ideea emancipării complete a femeii prin politici sociale și economice care garantau teoretic drepturi egale, incluzând egalitatea la locul de muncă, plata egală pentru muncă egală și protecția drepturilor în familie și maternitate. 1 Mai a fost transformat într-o sărbătoare a solidarității internaționale a muncitorilor, dobândind un caracter ideologic puternic destinat să celebreze realizările regimului și să promoveze idealurile socialiste și comuniste. În RSSM, această zi era marcată prin parade grandioase în care muncitorii din industrie, unitățile agricole și sectorul public defilau pe străzile Chișinăului și ale altor orașe, purtând lozinci de susținere a Partidului Comunist și a realizărilor sovietice (Zelenciuc, Popovici, Loskutova, 1977, pp. 14-15). Regimul comunist promova o ideologie ateistă și considera religia o relicvă a trecutului burghez ce trebuia înlocuită cu sărbători ce reflectau valorile sociale și economice ale regimului.

În RSSM, pe fondul accelerării procesului de secularizare socială și a impunerii unui model ideologic ateu, ritualurile funerare tradiționale au suferit o restructurare majoră, înlocuind sau diminuând componenta religioasă cu elemente laice, preluate din ceremonialul de stat. Un rol determinant în cristalizarea noilor forme de ceremonii funebre l-au avut funeraliile „eroilor” căzuți în timpul războiului civil din Rusia în anii 1917-1921, precum și ale combatanților din Războiul Civil și ale celor din Al Doilea Război Mondial. Pentru aceste persoane autoritățile au instituit ritualuri inspirate de practicile sovietice: procesiunea funebă era însoțită de fanfară și drapele roșii, se susțineau discursuri de adio la mitingurile de doliu, se executau salve de armă pentru onorarea decedatului, iar la mormânt se depuneau coroane.

Partidul Comunist, prin intermediul organizațiilor sale, exercita un control strict asupra activităților recreative, asigurându-se că acestea erau în concordanță cu ideologia comunistă. Organizațiile de partid și cele comsomoliste promovau activități care să consolideze conștiința politică și să mobilizeze populația în jurul valorilor comuniste. Aceste activități includeau mitinguri, spectacole artistice, lecturi ale materialelor partidului și evenimente educative. Sărbătorile oficiale, 1 Mai, Ziua Revoluției din Octombrie sau aniversările liderilor sovietici Lenin și Stalin – erau ocazii importante pentru organizarea de dansuri, jocuri și spectacole. Aceste evenimente aveau un scop dublu: pe de o parte, să promoveze unitatea și loialitatea față de Partidul Comunist, iar pe de altă parte, să ofere populației o formă de divertisment controlat.

Cluburile și casele de cultură din fiecare raion serveau ca centre de socializare ideologică. Aici se desfășurau activități precum discuții politice, proiecții de filme propagandistice și evenimente artistice. Tematica acestor activități era selectată cu grijă pentru a promova valorile sovietice și a consolida controlul ideologic asupra populației. În ciuda controlului strict, populația găsea modalități de a-și exprima libertatea individuală. În sânul familiei și al comunităților locale, oamenii își organizau timpul liber conform preferințelor personale. Sărbătorile religioase, deși nu erau tolerate de regim, continuau să fie celebrate, iar unele familii chiar absentau de la muncă în zilele de sărbători importante. Acest lucru indica o anumită rezistență față de presiunile ideologice.

Un alt element nou al influenței asupra vieții cotidiene și private din locuințe dar și de la locurile de muncă a fost aparatul de radio cu fir. Radiodifuzoarele erau conectate la rețea centralizat, puteau fi întâlnite pe străzi, la întreprinderi, în cămine. În a doua jumătate a anilor '50, s-au răspândit radioreceptoarele cu tranzistoare, acestea recepționau semnalul radio și emiteau un sunet mai calitativ. Aparatele radio puteau recepționa mai multe posturi cu frecvențe diferite. Aparatul de radio cu tranzistoare, electrofoanele, aparatele de reproducere a discurilor de vinil, radiola, aparatul de radio dotat cu electrofon reprezentau în epocă un indicator al bunăstării, acestea umpleau parțial timpul liber al populației, dar reprezentau și un instrument al propagandei ideologice, care în acest mod ajungea în locuințele populației.

În anii postbelici, cinematografele din RSSM au devenit atracții importante pentru petrecerea timpului liber, mai accesibile decât teatrele. Cinematografele reprezentau nu doar divertisment, ci și instrumente esențiale pentru educația politică și ideologică. Propaganda sovietică utiliza filmul documentar și artistic pentru răspândirea valorilor comuniste și consolidarea controlului asupra gândirii populare. Filmele promovau idealurile socialiste și realizările regimului, modelând conștiința colectivă. Între octombrie și decembrie 1951, cele 2 cinematografe principale din Chișinău, „Biruința” și „Patria”, au atras 1.450.460 de spectatori. Filmele proiectate includeau titluri precum *Lenin în octombrie*, *Lenin în 1918*, *Ceapaev*, *Jurământul*, *Deputatul de la Baltica*, *Suntem din Kronstadt*, *Trilogia Maxim*, *Petru cel Mare*, *Alexandru Nevski*, *Minin și Pojarski*, *Un membru al guvernului* și *Valeri Cikalov*, menite să glorifice realizările regimului și să promoveze ideologia sovietică (ANA, F. A-12, inv. 3, d. 223, f. 68-72) . Activitățile culturale constituiau instrumente de

promovare a valorilor comuniste, nu simple forme de distracție, seratele artistice, tematice, excursiile, erau coordonate cu tematici politice pentru formarea unei generații angajate ideologic.

Capitolul 6 – Copilăria în Moldova Sovietică – examinează complexitatea sistemului educațional și social destinat copiilor în perioada postbelică, evidențiind tensiunea constantă între discursul propagandistic al „copilăriei fericite” și realitățile materiale precare care marcau existența cotidiană a tinerilor din RSSM.

Viața cotidiană a copiilor preșcolari în instituțiile de educație timpurie era determinată de un cadru politico-juridic care reflecta prioritățile ideologice ale regimului comunist. Sistemul de grădinițe și creșe a fost instituit ca instrument de emancipare a femeii și de eliberare a forței de muncă feminine pentru economia sovietică (Crăciun, 1951, p. 169-170). Constituția RSSM din 1941 garanta drepturile egale ale femeii, inclusiv prin crearea unei rețele vaste de maternități, creșe și grădinițe. Statutul grădiniței din 1944 stabilea că acestea erau instituții de stat pentru copii de 3-7 ani, cu scopul de a oferi femeilor-mame posibilitatea de a participa la viața economică și politică. Potrivit datelor oficiale, în Basarabia până în 1940 existau doar opt grădinițe. În 1941 funcționau 58 de grădinițe cu 2900 de copii. La sfârșitul anului 1946 erau 84 de grădinițe cu 4155 copii. În 1960, numărul instituțiilor preșcolare permanente ajunsese la 442, frecventate de 28,6 mii de copii (Dolghi, 2022, pp.130-165).

O soluție alternativă grădinițelor permanente o reprezentau *medeanurile (grădinițe sezoniere)* în RSSM, care nu necesitau atâtea cheltuieli și resurse, deoarece nu activau în perioada rece a anului, ci doar în perioada lucrărilor agricole. În 1946 au funcționat 116 astfel de instituții cu 7653 de copii. În anul 1959, 13.117 copii au frecventat grădinițele permanente, iar 134.410 - cele sezoniere, din numărul total de copii ce frecventau instituțiile școlare de ambele tipuri doar 9% au frecventat grădinițele permanente. Inspecțiile dezvăluiau deficiențe grave și cronice. În 1945, mortalitatea infantilă era extrem de ridicată - în raionul Călărași, 42% dintre nou-născuți au decedat. Instituțiile nu dispuneau de inventar adecvat: în grădinița nr. 2 din Chișinău, pentru 94 de copii existau doar 30 de paturi. Problemele persistau și în anii '50. Spațiile erau necorespunzătoare - în grădinița nr. 6 din Chișinău, fiecărui copil îi revenea doar 1,15 m² în loc de 4 m² recomandați. Alimentația era insuficientă: în șapte luni, 15 instituții nu au furnizat copiilor 26.111 litri de lapte, 1876 kg de brânză și 32.549 de ouă. Grădinițele sezoniere funcționau în condiții și mai precare, lipsind materiale didactice, jucării și condiții sanitare minime. În multe dintre acestea, alimentația era omogenă și săracă în calorii.

În conformitate cu primele decrete ale guvernului sovietic privind educația publică, grădinițele și creșele au fost incluse în sistemul de stat al educației publice ca treaptă inițială, iar N. Krupskaja sublinia necesitatea includerii copilului de la vârsta mică în sistemul educației obștești, considerând că încă de la vârsta preșcolară trebuiau formate deprinderile și comportamentele specifice oamenilor sovietici (Crăciun, 1951, pp. 169-170). Procesul educativ era puternic ideologizat. Copiii învățau poezii despre Stalin și Lenin, marcau sărbători sovietice și erau educați în spiritul patriotismului sovietic. Portretul lui Stalin era considerat un element

obligatoriu al amenajării grădinițelor. Materialele didactice trebuiau să corespundă sarcinilor educației comuniste. Revista *Femeia Moldovei* promova intens ideea „copilăriei fericite” în contrast cu situația din statele capitaliste, prezentând grădinițele ca instrumente ale grijii partidului și statului sovietic față de copii (Dolghi, 2022, pp. 130-165).

Copiii în mediul social și ideologic școlar erau supuși unui sistem educațional care avea ca misiune esențială formarea „Omului nou” comunist. Anul școlar 1944-1945 a reprezentat un moment de cotitură pentru tânăra generație din RSSM, când situația copiilor în cadrul instituțiilor de învățământ era una contradictorie și plină de contraste. Școlarizarea copiilor a avut un caracter forțat, fiind motivată de interesul autorităților sovietice de a instala controlul administrativ și politico-ideologic asupra tinerei generații în condiții precare. Rețeaua de școli era insuficientă, la sfârșitul anului școlar funcționând 1778 de școli cu 9961 de clase și 305.852 de elevi, dintre care 1280 de școli cu predare în „limba moldovenească”, 427 în rusă și 71 în ucraineană. Bilanțul abandonului școlar a fost devastator, pe parcursul întregului an 30.000 de copii părăsind școala din diverse motive, iar frecvența medie situându-se la doar 80%. Condițiile materiale precare s-au accentuat pe parcursul anului, majoritatea școlilor neasigurând nici măcar o masă zilnică elevilor. Situația s-a îmbunătățit lent în anii următori, deși problemele au persistat, în anul de studii 1946-1947 nefiind școlarizați 89.900 de copii, iar în anul de studii 1947-1948 - 30.839 de copii rămăneau în afara sistemului educațional, pe parcursul aceluiași an abandonând școala 13.453 de elevi din cauza situației materiale dificile în familii, muncii acasă și în întreprinderi, îmbolnăvirilor îndelungate, lipsei hainelor și încălțăminte. Conform planului, în anul 1950-1951 urmau să fie școlarizați 436.200 de copii, însă la începutul anului școlar erau 406.420 de copii în școli, pe parcursul anului abandonând școala 38.218 copii, iar la sfârșitul anului frecventau școala 389.011 elevi (Dolghi, 2022, pp. 189-208).

Școlarizarea copiilor a însemnat includerea lor în sistemul ideologic și politic din statul sovietic prin organizația de octombrei și pionieri. Octombrii reprezentau, conform definiției oficiale, cel mai tânăr grup din sistemul organizațiilor pentru copii și tineret din URSS, constituind o treaptă pregătitoare către statutul de pionier și cuprindeau elevii din clasele I-III. Grupurile de octombrei făceau parte din detașamentele de pionieri. Fiecare octombrel avea o funcție specifică în cadrul grupului, respectiv comandant, îngrijitor de flori, bibliotecar, instructor de educație fizică sau sanitar (Бушыева, 2018, p. 111-114). Organizația de pionieri funcționa pe baza unei structuri ierarhice bine definite, la nivel de școală formându-se o unitate (drujină) de pionieri care se împărțea în detașamente, iar acestea, la rândul lor, în echipe (zveno-uri). Simbolurile și atribuțiile introduse în organizația pionierească includeau drapelul pionieresc, stegulețul echipei, goarna și toba, uniforma tinerilor pionieri, semnele de deosebire precum cravata pionierească, insigna pionierească, salutul și deviza pionierească (Simbolica, 1947, p. 15). În 1948, ministrul Învățământului A. Lazarev a aprobat Regulamentul de activitate a caselor sau palatelor de pionieri, care stabilea organizarea lucrului politic de masă prin adunări, ruguri, discuții politice, rapoarte științifice și întâlniri cu personalități, alături de

activități educative și sportive extrașcolare (ANA, F. R-2991, inv. 4, d. 43, f. 74-79). În anul școlar 1950-1951, pionierii și comsomoliștii au contribuit la muncile agricole, elevii lucrând pe terenurile școlare și în colhozuri, crescând în 1959-1960 peste 9.720 de q de cereale și realizând venituri de aproximativ 800 de mii de ruble (ANA, F. A-278, inv. 3, d. 1153, f. 1).

Copiii în cadrul orfelinelor și școlilor de tip internat reprezentau o categorie vulnerabilă supusă unor condiții de viață deosebit de dificile. Dinamica numărului de orfelinate și copii orfani în RSSM reflectă evoluții dramatice determinate de contextul războiului și al politicilor totalitare. În Basarabia, în perioada interbelică erau 6 orfelinate, iar în anul 1940 în RSSM activau 3 orașele ale copiilor cu un contingent de 900 de persoane. Din cauza războiului, a sărăciei, a mortalității, numărul copiilor orfani și fără adăpost a crescut dramatic, la 1 ianuarie 1944 pe teritoriul RSSM fiind 6 case de copii. La 20 octombrie 1944 erau în evidență 3475 de copii orfani, dintre care urmau să fie încadrați în orfelinate 1200, ceilalți 2275 urmând să fie patronați (ANA, F. A-51, inv. 2, d. 149, f. 2). Situația s-a agravat în contextul foametei din 1946-1947, când numărul copiilor vagabonzi a crescut exponențial, în I trimestru din 1947 fiind reținuți 13.777 de copii, iar în trimestrul II - 7351, copiii fiind reținuți de cele mai dese ori în stare gravă, bolnavi, extenuați, flămânzi, îmbrăcați în zdrențe și desculți (Pasar, 2011, p. 284). Conform informației procurorului RSSM adresată secretarului CC al PC(b)M la 16 iunie 1947, în cele 124 de case de copii existente prevăzute pentru un contingent de 18.000 de persoane se aflau 18.654 de persoane (Țăranu A., 2017, p. 749), iar la 1 septembrie 1947 în 124 de orfelinate erau întreținute deja 21.553 de persoane. Deoarece autoritățile nu puteau asigura orfelinatele cu produse alimentare, Guvernul RSSM a hotărât la 26 august 1947 să reducă rețeaua de orfelinate până la capacitatea de 15 mii de locuri, o parte din copii fiind trimiși rudelor acestora, peste o mie de adolescenți fiind plasați în câmpul muncii la întreprinderi industriale și în gospodării agricole.

Condițiile de trai în orfelinatele din RSS Moldovenească în anii 1944-1947 erau deplorabile, viața cotidiană fiind determinată de starea sanitară și igienică precară, asigurarea insuficientă cu hrană și îmbrăcăminte. Orfelinatele duceau lipsă de paturi și alte produse de primă necesitate, la 1 martie pentru 2683 de copii erau doar 1500 de paturi, aproape că lipseau mesele, scaunele și mobila de bază necesară, pentru 2683 de copii fiind 3350 de cearșafuri, 1876 de plăpumi, lenjerie de corp doar 4400 de bucăți (ANA, F. R-2991, inv. 6, d. 8, f. 50). Îngrijirea medicală și condițiile igienico-sanitare în orfelinatele din Ceadâr-Lunga, Camenca, Chișinău, Pârjota și Cricova erau proaste, în aceste orfelinate fiind murdar, fiind depistați păduchi și râie. Alimentația copiilor în orfelinatele din RSSM în anii 1944-1947 reprezenta o problemă gravă și constantă, directorii orfelinelor neasigurând elevilor alimentație adecvată, sistematic nefiind eliberate produse în sortimentul stabilit, în special lipseau laptele, produsele lactate, ouăle și legumele proaspete. Controalele efectuate în orfelinatul nr. 2 din satul Cupcini în 1952 au dezvăluit grave nereguli care puneau în pericol sănătatea și dezvoltarea copiilor, condițiile de viață din instituție fiind complet necorespunzătoare (ANA, F. A-51, inv. 11, d. 335, f. 15-16, 17). Mai grav,

au fost atestate numeroase cazuri de violență fizică, detenție în odăi separate și alte forme de maltratare.

Viața cotidiană în orfelinate și școlile-internat în anii '50 era reglementată de Statutul orfelinatelor subordonate Ministerului Învățământului RSSM, aprobat la 19 iunie 1954. Sub pretextul educației prin muncă și al formării comuniste, copiii erau supuși unei exploatare economice intensive, orfelinele dezvoltând gospodării auxiliare extinse unde minorii executau lucrări agricole și de construcție, generând venituri substanțiale pentru instituții (ANA, F. R-2991, inv. 6, d. 103, f. 125). După 1956, conform orientărilor Congresului XX al PCUS, s-a inițiat o reformă prin înlocuirea treptată a orfelinatelor cu școli-internat, această tranziție reflectând o schimbare conceptuală parțială, școlile-internat permițând menținerea legăturii cu familia, acceptând copii din familii funcționale dar cu dificultăți economice și prelungind perioada de instituționalizare până la 18 ani. La sfârșitul anului școlar 1960-1961, în RSS Moldovenească existau 21 de școli-internat cu un contingent de 7.000 de elevi, din care 4.227 în clasele I-IV, 2.143 în clasele V-VII și 630 în clasele VIII-X (ANA, F. A-51, inv. 21, d. 277, f. 37).

Literatura și presa pentru copii a reprezentat un instrument esențial în educația comunistă a tinerei generații din RSSM. Propaganda postbelică promova mitul copilăriei fericite în statul sovietic, contrastând cu presupusa suferință și exploatare a copiilor din Basarabia interbelică. Sistemul educațional a fost instrumentalizat prin biblioteci școlare și urbane umplute cu literatură ideologică. Presa pentru copii - *Murzilka, Kostior, Pionerskaia pravda* în rusă, și *Scânteia leninistă, Tânărul leninist* în „moldovenească” - servea ca organ de propagandă al organizației de pionieri și al ULCTM. Imaginile lui Lenin și Stalin reprezentau un paternalism de stat, transformând copilul în membru al „marii familii sovietice”.

Autoritățile manipulau conștiința copiilor prin jocuri și obiecte conforme directivelor partidului, inoculând credința în viitorul luminos comunist. Copiilor li se impuneau „valori” ca ura de clasă, intoleranța față de opinii neconforme și pregătirea pentru fapte eroice. Pedagogia sovietică utiliza „dresarea, metode de influențare teroristă a copiilor” (Геллер 1985: 174). Iubirea sistematică pentru Lenin și Stalin era implantată încă din grădiniță, iar abecedarele deschideau cu portretele conducătorilor, primele cuvinte citite fiind „Lenin și Stalin” alături de „mama și tata” (Abecedar 1945, pp. 73-74). Propaganda crea chipul tatălui colectiv – tovarășul Stalin –, care dăruise copiilor „copilăria fericită” și cerea dedicare absolută patriei.

După formarea RSSM în 1940, presa comunistă și-a mărit tirajul la peste 200.000 exemplare. Revista *Scânteia leninistă* și ziarul *Tânărul leninist* au devenit principalele instrumente de propagandă pentru copii. Discursul antiromânesc era permanent, capitalismul era constant criticat. Propaganda susținea că URSS alocă de 10 ori mai multe fonduri pentru educație decât America. În perioada postbelică, propaganda adoptă un ton mai puțin agresiv, orientându-se spre formarea educativă prin modele eroice ca Timur și echipa sa. Ceremoniile și simbolurile pionerești erau explicate frecvent, făgăduințele de dedicare patriei făcând parte din ritualul pionieresc. Pionierul-model era disciplinat, stăruitor, gata să-și apere patria și să-și jertfească viața (Dolghi, 2022, pp. 107-126).

Revista *Femeia Moldovei* ghida mamele în educația comunistă, obiectivele fiind ridicarea productivității muncii, dragostea de muncă, întărirea proprietății obștești și dezvoltarea colectivismului. Pavlik Morozov era prezentat ca erou-model, mamele fiind instruite să formeze copii gata să lupte pentru comunism și să demaște dușmani ai poporului. Sfaturile pedagogice erau îmbinate cu educația ateistă prin dialoguri care luau în derâdere credințele religioase. Revista *Femeia Moldovei* îndeplinea mai multe funcții: informativă, ideologică, comunicativă și educativă, orientând femeile să educe „viitorii constructori ai comunismului” și să contribuie la formarea cetățenilor sovietici devotați (Dolghi, 2022, pp. 80-89).

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Prezenta cercetare și-a propus să elucideze complexitatea vieții cotidiene din RSS Moldovenească în anii 1944-1961, o perioadă de transformări radicale generate de implementarea proiectului totalitar sovietic. Investigația răspunde unei necesități stringente atât academice, cât și sociale de demitizare a nostalgiei pentru trecutul sovietic și construire a unei memorii colective fundamentate pe date factologice și documentare, esențială pentru consolidarea democrației în Republica Moldova.

Analiza istoriografiei a demonstrat lipsa unei lucrări monografice de sinteză asupra subiectului *Istoriei vieții cotidiene în RSSM*, deși atât în perioada sovietică, cât și în cea post-sovietică au fost publicate un șir de lucrări referitoare la diverse aspecte importante ale istoriei RSSM. În prezenta lucrare, și în cele care au stat la baza acesteia, *Istoria vieții cotidiene în RSSM în anii 1944-1961* este cercetată pentru prima dată interdisciplinar și multiaspectual. Direcția de cercetare a *Antropologiei istorice a sovieticității în Republica Moldova* s-a dovedit a fi indispensabilă pentru identificarea mecanismelor prin care regimul totalitar a inventat tradiții noi, a manipulat simboluri, a instituit ritualuri și sărbători cu funcție politico-ideologică, transformând cultura tradițională autentică într-un instrument de control social. În RSSM, unde procesul de sovietizare s-a desfășurat în paralel cu construcția artificială a unei identități moldovenești distincte de cea românească, aceste mecanisme au dobândit valențe deosebit de complexe, relevând interacțiunea dintre represiune, adaptare, rezistență și transformare identitară – ceea ce confirmă ipoteza că gradul de interiorizare a normelor ideologice nu a fost uniform, ci mediat de strategii individuale și colective de negociere culturală. *Istoria copilăriei sovietice din RSSM* reprezintă o direcție distinctă a acestei cercetări, deoarece copiii au constituit o țintă prioritară a ingineriei sociale comuniste, fiind percepuți ca material maleabil pentru formarea *omului nou sovietic* și a reprezentat în imaginarul ideologic sovietic o etapă a devenirii comuniștilor adulți.

În ansamblu, cercetarea și concluziile confirmă ipoteza potrivit căreia proiectul totalitar sovietic implementat în RSS Moldovenească (1944–1961) – prin sovietizare, represiune, constrângeri economice și administrative, îndoctrinare și ritualizare ideologică, precum și prin intruziunea în sfera privată – a produs o transformare sistemică, dar diferențiată, a vieții cotidiene (materiale, sociale, simbolice, private și generaționale). Gradul de interiorizare al normelor ideologice sovietice a variat în funcție de mediul rural/urban, poziția în ierarhia socială și

accesul la resurse/privilegii, fiind mediat de strategii de adaptare, negociere și rezistență culturală.

Concluziile, de asemenea, reflectă impactul transformărilor sociale, economice și politice asupra vieții cotidiene în RSSM în anii 1944-1961:

1. Reinstaurarea puterii sovietice în 1944 a fost însoțită de impunerea unui climat de teroare și lipsă de drepturi pentru locuitorii RSSM. Trupele sovietice și structurile de securitate, precum NKVD și NKGB, au generat un climat de nesiguranță și frică, au impus un regim de jafuri sistematice, confiscări abuzive și acte de violență împotriva populației civile, ceea ce a dus la o degradare rapidă a condițiilor de trai.

2. Un rol decisiv în procesul de sovietizare a RSSM l-a avut nomenclatura de stat și partid, care a implementat politicile totalitare: rechizițiile, colectivizarea, represiunile etc.

3. Politica fiscală a statului sovietic, rechiziționarea cerealelor și produselor agricole a fost un instrument de represiune și control, a avut un impact dramatic asupra populației rurale, cauzând foametea din anii 1946-1947, iar implementarea sistemului de cartele (1944-1947) a fost parte a politicilor totalitare aplicate în RSSM alături de rechiziționarea forțată a cerealelor care a îngrădit și limitat accesul la produse alimentare pentru numeroase persoane, fapt ce a agravat foametea din anii 1946-1947, în timp ce funcționarii de partid și de stat au beneficiat de un regim privilegiat de aprovizionare prin intermediul cartelelor speciale.

4. Colectivizarea a afectat viața cotidiană a țăranilor și a întregii populații rurale, deoarece colhozul a devenit principala celulă economică în sate în locul gospodăriilor țărănești individuale.

5. Promotorii ai noului mod de viață au fost cadrele aduse de autorități din alte regiuni ale Uniunii Sovietice, care deseori își depășeau atribuțiile, manifestau exces de zel și săvârșeau abuzuri și fărâdelești față de localnici. Atât regimul totalitar, cât și executorii în teritoriu ai politicii lui au transformat din temelii societatea basarabeană prin represiuni, înfometare, deportări, colectivizare. Mitul viitorului luminos a fost paravanul după care a fost ascunsă sărăcia generală din anii postbelici în RSSM, propaganda și lipsa de informații veridice a făcut populația să se creadă o societate progresistă constructoare a comunismului.

6. Modernizarea forțată și pauperizarea populației constituie paradoxul central al dezvoltării sovietice în RSSM. Deși datele statistice ilustrează creșterea numărului de muncitori în întreprinderile industriale și a producției, acestea maschează o realitate de sărăcie generalizată, subnutriție cronică și condiții de trai precare. Violența economică sistemică s-a exprimat prin multiple canale simultane: confiscări de cereale în perioade de foamete, impozitare excesivă și arbitrară, sistemul inechitabil de cartele de aprovizionare, salarii mici. Documentele demonstrează că sărăcia era un instrument de control social, menținând populația într-o stare de dependență față de stat pentru resurse vitale minimale. Stratificarea socială sovietică a creat inegalități profunde între categorii sociale. Colhoznicii, reprezentând 2/3 din populație, au fost sistematic dezavantajați față de muncitorii industriali, funcționari și intelectuali prin mecanisme instituționalizate: lipsa salarizării regulate până în 1966, restricții la deplasare, acces limitat la bunuri de consum.

7. Politica de formare a „omului sovietic” presupunea unificarea sistemului de sărbători și construcția unui sistem socialist de sărbători și ritualuri care să dilueze specificul local. În pofida propagandei ateiste a „noului mod de viață”, demarată în primii ani ai puterii sovietice, populația a păstrat un atașament puternic față de sărbătorile, obiceiurile locale tradiționale și superstițiile vechi. Populația rurală, mai ales cea care nu făcea parte din organele de partid, stat sau din rândul intelectualității, practica, de obicei, atât sărbătorile noi sovietice, cât și cele ortodoxe.

8. Colhoznicii au fost sistematic privați de drepturi fundamentale: libertatea de circulație prin refuzul pașapoartelor până în 1974, dreptul la odihnă prin absența concediilor, a indemnizațiilor de boală, a pensiilor până în 1964 și plata nesigură prin sistemul *trudozilelor*. Achitarea cu întârziere și sub valoare transforma munca țăranilor în corvoadă neremunerată.

9. Lipsa condițiilor decente de muncă de la întreprinderile industriale, prioritatea regimului și a sarcinilor de muncă reflectă disprețul sistemic pentru valoarea umană. În perioada studiată, în structurile industriale au fost destul de frecvente discriminarea de gen și etnică. Stahanovismul a reprezentat o tehnologie de manipulare psihosocială, transformând munca în spectacol ideologic. Întregerile socialiste au avut un caracter profund antidemocratic, deoarece au exclus orice formă autentică de negociere, reprezentare sau autonomie a muncitorilor. Toate deciziile și planurile erau dictate de sus, iar implicarea reală a angajaților era minimă, fiind înlocuită cu ritualuri formale și loialitate demonstrativă față de conducerea de partid. Întregerile socialiste au contribuit la mobilizarea unor segmente largi ale populației, inclusiv tineretul comsomolist, și au creat un anumit grad de coeziune socială, cel puțin la nivel de aparență.

10. Lupta împotriva speculației în RSSM a implicat o combinație de măsuri administrative, mobilizarea comunității, sancțiuni pentru speculanți și eforturi de îmbunătățire a aprovizionării. Totuși, provocările economice și sociale au făcut ca măsurile să fie adesea insuficiente, deși fenomenul a persistat. Criminalizarea activității antreprenoriale a generat o atitudine negativă față de inițiativa privată și mecanismele de piață care a persistat în timp și reprezintă o reminiscență totalitară în mentalitatea populației cu impact asupra vieții economice contemporane.

11. Transformările impuse în asigurarea cu locuință, vestimentație, alimentație și consumul de bunuri au reflectat nu doar o modernizare forțată, ci și perpetuarea inegalităților sociale sub masca egalitarismului comunist. Documentele demonstrează că accesul la locuințe decente funcționa ca instrument de stratificare socială, nomenclatura și noii veniți din alte republici unionale beneficiind de apartamente în regim privilegiat. Pentru obținerea de locuințe se recurgea atât la cadrul legal, cât și la relații informale și corupție, abuzuri din partea unor responsabili. Construcția în masă a adus și unele beneficii, precum soluționarea parțială a problemei asigurării cu locuințe. Politica hrușciovistă a promovat construcția rapidă și eficientă a locuințelor, or acest lucru a dus la standardizarea construcțiilor și utilizarea unor materiale mai puțin durabile. Apartamentele comunale și căminele au fost soluții adoptate în această perioadă, unde mai multe familii trăiau împreună într-un spațiu.

12. Sovietizarea habitatului a implicat o reconfigurare radicală a peisajului rural prin impunerea proiectelor tip și reproiectarea satelor conform principiilor planificării socialiste. Expedițiile etnografice desfășurate între 1948 și 1953 au documentat tranziția de la casele tradiționale cu amplasare haotică și organizare flexibilă a spațiului interior către locuințe standard, amplasate ordonat în linie, cu fațade simple, geamuri mari orientate uniform spre sud și acoperișuri în două ape. Materialele de construcție au evoluat de la chirpiciul tradițional și acoperișurile din stuf către utilizarea intensivă a pietrei moi (cotileț), a ardeziei și a betonului, iar organizarea internă a locuințelor a suferit modificări esențiale prin introducerea bucătăriilor separate, a sobelor perfecționate și a spațiilor amenajate conform modelelor urbane. Totuși, analiza fotografiilor de epocă și a rapoartelor etnografice demonstrează că această modernizare forțată nu a anulat complet cultura tradițională. Țăranii au păstrat elemente ale organizării tradiționale a spațiului interior, covoarele țesute manual, mobilierul din lemn și icoanele ortodoxe coexistând cu portretele liderilor sovietici și aparatele radio, reflectând un proces de negociere indirectă între vechile și noile structuri sociale mai degrabă decât o înlocuire completă.

13. În anii imediat postbelici, populația s-a confruntat cu o penurie severă de îmbrăcăminte și încălțăminte, sistemul de cartele aplicat între 1944-1947 accentuând deficitul de produse vestimentare. Industrializarea treptată a dus la creșterea cantității de mărfuri fabricate, însă calitatea și diversitatea produselor au rămas adesea sub așteptări din cauza echipamentelor învechite, lipsei personalului calificat și planificării rigide orientate spre indicatori cantitativi. Îmbrăcăminte tradițională a fost treptat înlocuită de produse industriale, ceea ce reflectă o tranziție de la tradițiile locale la influențele externe și la standardele moderne de consum. Această schimbare nu a fost uniformă: în timp ce unele elemente tradiționale au dispărut, altele s-au adaptat și au fost reinterpretate. Colectivizarea a avut un impact mare asupra stilului vestimentar, prin faptul că ocuparea femeilor la muncile din colhoz le-au determinat să renunțe să țese și să confecționeze haine tradiționale, dar să utilizeze textilele produse industrial, aceasta determinând o schimbare rapidă în preferințele textile și ale croielii. Rapoartele expedițiilor etnografice subliniază că hainele confecționate manual au fost aproape complet înlocuite cu articole de îmbrăcăminte produse industrial, cum ar fi cele din bumbac și lână. Această tranziție a fost percepută ca un semn al progresului socialist, dar a dus și la pierderea unor tradiții culturale. În ciuda presiunii regimului sovietic, vestimentația tradițională a continuat să aibă un rol important în viața socială, mai ales cu ocazia sărbătorilor calendaristice și de familie. Aceste haine reflectau identitatea națională și rezistența culturală în fața uniformizării. Costumele populare erau purtate de populație și de ansambluri folclorice cu ocazia sărbătorilor, evenimentelor culturale și în cadrul sărbătorilor sovietice, acestea în mare parte fiind kitsch-uri și încadrându-se în conceptul culturii „naționale după formă și socialiste după conținut”.

14. Alimentația cotidiană în RSS Moldovenească în anii postbelici a fost marcată de o transformare dramatică, caracterizată prin 3 etape distincte: supraviețuirea extremă în anii 1944-1947, subnutriția cronică din anii 1948-1953 și o ușoară ameliorare în anii 1953-1961. Foametea organizată, apoi colectivizarea forțată a

destructurat sistemul alimentar tradițional, transformând modalitățile de producție și consum ale populației rurale. Loturile de pe lângă casă au devenit indispensabile pentru supraviețuire. Aceste grădini mici permiteau cultivarea cartofilor, verzei, cepei, fasolei - singurul spațiu unde familiile mai aveau control asupra propriei alimentații. Conservarea tradițională (varza murată, sfecla, ceapa uscată, fructele uscate) asigura varietate minimă pe timp de iarnă. Remarcabil este faptul că, în pofida opresiunii sistemice, gospodinele și-au păstrat cunoștințele culinare tradiționale. Mămăliga, plăcintele, învârtitele, coliva continuau să se prepare din resurse limitate. Sărbătorile religioase - mai ales Crăciunul și Paștele, deși descurajate oficial, rămăneau momente de reafirmare culturală.

15. Sistemul de alimentație publică a constituit o componentă importată a organizării sociale, reflectând contradicțiile profunde dintre ideologia egalitaristă oficială și stratificarea socială concretă. Documentele demonstrează că, în practică, acest sistem a perpetuat privilegiile nomenclaturii, funcționarii de rang înalt având acces prioritar la cantinele speciale cu produse de calitate superioară, în timp ce cantinele pentru muncitori sufereau de lipsuri grave, meniuri monotone și condiții sanitare precare. Calitatea produselor și serviciilor în alimentația publică a reprezentat o problemă gravă pe întreaga perioadă studiată, rapoartele de control documentând în mod repetat condiții antisănătare grave, nerespectarea normelor de porționare, sortiment extrem de restrâns și disciplină de muncă defectuoasă.

16. Consumul de alcool în RSSM a reprezentat un fenomen social complex cu consecințe grave la toate nivelurile societății. Documentele demonstrează că numeroși militari și ofițeri ai NKVD în anii 1944-1945 au comis numeroase acte de violență și huliganism sub influența alcoolului, iar nomenclatura de partid și de stat era afectată de alcoolism cronic. În anii postbelici numeroși funcționarii de stat și partid s-au dedat la abuzuri de serviciu sub influența alcoolului, beția afectând grav funcționarea instituțiilor de stat. Fenomenul a fost răspândit în toate mediile sociale și profesionale. Strategia implementată în anul 1959 de combatere a beției prin mobilizarea gărzilor populare și aplicarea presiunii sociale colective a obținut rezultate parțiale, fenomenul rămânând adânc înrădăcinat ca problemă structurală a societății sovietice din RSSM.

17. Puterea sovietică a urmărit sistematic să transforme familia dintr-o instituție sacralizată religios într-un construct laicizat, subordonat ideologic statului. Procesul de sovietizare a instituției familiale s-a desfășurat printr-o strategie complexă de defacere și recompunere a fundamentelor axiologice pe care se întemeia familia tradițională. Persistența ridicată a religiozității în rândul populației RSSM evidențiază rezistența profundă a structurilor mentale tradiționale față de presiunea ideologică sovietică. Numărul impresionant de botezuri, cununii și înmormântări religioase efectuate în perioada postbelică, chiar în condițiile unei propagande ateiste intense și a riscurilor sociale asociate practicării ritualurilor religioase, demonstrează că familia în RSSM a funcționat ca un bastion al conservării valorilor tradiționale, un spațiu de rezistență pasivă față de tentativele de reformatare ideologică totală.

18. Crearea ritualurilor sovietice alternative demonstrează contradicțiile inerente proiectului comunist de construire a unei civilizații noi. Încercările de a substitui

ritualurile religioase cu echivalente laice s-au dovedit a fi problematice tocmai pentru că noile ceremonii erau lipsite de profunzimea simbolică și de dimensiunea transcendentă care confereau sens ritualurilor tradiționale. Persistența practicilor religioase în contextul unei persecuții ideologice intense și al riscurilor sociale asociate demonstrează că familia a reușit să funcționeze ca un spațiu de transmisie intergenerațională a valorilor tradiționale, rezistând presiunilor statului totalitar.

19. Sistemul de verificare a trecutului, originii sociale și comportamentului moral al membrilor de partid și al candidaților la intrarea în organizațiile comuniste a creat o societate stratificată în care biografia personală devenea un element determinant al destinului social. Practica delațunii, promovată sistematic prin recompensarea denunțătorilor și pedepsirea celor care nu raportau abaterile colegilor, a transformat îndoiala reciprocă și suspiciunea în fundamente ale relațiilor sociale. Discutarea publică a problemelor de viață privată, inclusiv a relațiilor intime și a conduitei morale, în cadrul ședințelor de partid transforma intimitatea într-un subiect de dezbatere colectivă și judecată politică.

20. Statul sovietic nu a făcut distincție dintre spațiul public și cel privat. Sistemul extins de educație politică, cu cercurile de studiu, școlile de partid și seminarele obligatorii, transforma timpul liber al cetățenilor într-un instrument de îndoctrinare continuă. Participarea la aceste activități nu era doar o obligație formală, ci o dovadă permanentă a loialității politice, absența sau dezinteresul fiind interpretate ca semne de atitudine dușmănoasă față de regim. Alfabetizarea, deși cu efecte pozitive evidente, era concepută ca o condiție prealabilă pentru receptarea mesajelor propagandistice. Invazia propagandei în spațiul domestic, prin intermediul radiodifuzoarelor care transmiteau mesaje ideologice, a reprezentat o formă extremă de penetrare a spațiului privat. Aceste dispozitive transformau locuința într-o extensie a spațiului public propagandistic, făcând imposibilă crearea unui refugiu complet izolat de discursul oficial. Organizarea sistematică a timpului liber supravegheat prin cluburi, case de cultură, cinematografe, teatre, activități recreative etc. reprezenta o încercare de eliminare a oricărei forme de sociabilitate spontană și necontrolată. Sărbătorile oficiale, transformate în ocazii de manifestare a loialității politice, pierduseră din semnificația lor comunitară autentică, devenind spectacole rituale în care populația juca rolul de masă entuziastă pentru glorificarea regimului. Totuși, persistența sărbătoririi clandestine a sărbătorilor religioase și absenteismul de la muncă în aceste zile demonstrează că, calendarul tradițional continua să structureze temporal viața multor oameni.

21. Sovietizarea copilăriei a început cu transformări în procedurile de înregistrare a nașterii copilului și a căsătoriei, în urma implementării în RSSM a ideologiei comuniste și a legislației sovietice. Copilăria a fost înțeleasă în calitate de „pepinieră” de creștere a comuniștilor și a reprezentat în imaginarul sovietic o etapă de devenire a comuniștilor adulți. Un rol decisiv în cadrul acestui sistem i-a revenit instituțiilor de educație timpurie și de învățământ școlar. Școlarizarea în primii ani postbelici a avut un caracter forțat, fiind motivată de interesul autorităților sovietice de a instala controlul administrativ și politico-ideologic asupra tinerei generații care a început să fie supusă dresajului ideologic prin programele de studii ideologizate și

prin implicarea în organizațiile comuniste de copii și tineret care au cuprins în rândul lor aproape toți elevii. Școlarizarea generală a fost un pas deosebit de important în dezvoltarea societății. În același timp, ideologizarea și politizarea școlii, subordonarea ei obiectivelor politice ale Partidului Comunist îngusta perspectivele de dezvoltare doar în anumite direcții.

22. Extinderea rețelei de orfelinate în perioada postbelică în RSSM s-a datorat politicii sociale de diminuare a numărului copiilor vagabonzi și orfani care sufereau de distrofie și subnutriție - de a reduce mortalitatea în rândul copiilor. Numărul orfelinelor a crescut în timpul foametei și a început să se micșoreze la începutul anilor '50. Statul sovietic, pe de o parte, a provocat criza umanitară în RSSM prin foametea organizată, politica de rechiziționare a produselor agrare și politica represivă, iar pe de altă parte, s-a arătat „uman”, organizând o rețea extinsă de orfelinate destinată să salveze copiii. Sistemul de orfelinate prezenta disfuncționalități grave și persistente la nivel structural, iar sub pretextul educației prin muncă și al formării comuniste copiii erau supuși unei exploatare economice intensive. Începând cu anul 1956, orfelinatele au fost înlocuite treptat cu școli-internat. Totuși, modelul rămânea fundamentat pe același sistem de educație prin muncă și îndoctrinare ideologică, cu îmbunătățiri relative ale condițiilor materiale.

Recomandări:

- ✓ Cercetarea vieții cotidiene în RSSM necesită o abordare interdisciplinară, care să integreze instrumentarul istoriei sociale, al antropologiei culturale, al sociologiei cunoașterii și al studiilor de memorie.
- ✓ Este necesară, după elucidarea particularităților și generalităților vieții cotidiene din RSSM, continuarea cercetărilor sub aspect comparativ cu alte republici unionale.
- ✓ Valorificarea cunoștințelor despre viața cotidiană în RSSM în manualele școlare va contribui la crearea unei viziuni obiective despre regimul totalitar comunist, la combaterea miturilor sovietice și la desovietizarea societății.
- ✓ Este necesar de a se elabora și implementa cursuri și seminare speciale despre viața cotidiană, realitățile sociale și economice din RSSM la universitățile din Republica Moldova.
- ✓ Colectarea și conservarea fizică și digitală a patrimoniului fotografic din perioada sovietică va păstra materialul documentar ce va servi în continuare la cercetarea și cunoașterea realităților cotidiene, sociale, economice și politice din RSSM.
- ✓ Constituirea pe lângă un muzeu din Republica Moldova a unei expoziții tematice referitoare la societatea sovietică din RSSM. Expoziție extinsă și în spațiul virtual, accesibilă online.
- ✓ Inițierea unei serii de mese rotunde și culegeri de studii despre comunismul din R(A)SSM în cadrul cărora cercetătorii să dezbată subiecte și probleme referitoare la manifestările totalitarismului comunist în R(A)SSM, viața cotidiană, represiuni, cultură etc. Seria de manifestări și culegeri de studii vor consolida comunitatea cercetătorilor preocupați de studiul totalitarismului și va dezvolta direcțiile de cercetare deja încetățenite și va dezvolta altele noi.

- ✓ Este necesar să fie inițiate prelegeri și lecții publice în instituțiile de învățământ pentru elevi și studenți, dar și în bibliotecile publice pentru publicul larg, pe teme referitoare la regimul comunist, viața cotidiană și socială în RSSM.
- ✓ Reieșind din impactul mass-media în societate, este necesar să fie realizate emisiuni radio și tv la tema vieții cotidiene, astfel ca informațiile și cunoștințele bazate pe fapte, documente și dovezi să fie cunoscute și înțelese. Acest fapt va contribui la conștientizarea adevărului istoric.
- ✓ Toate rezultatele cercetării vieții cotidiene, a realităților sociale, economice, politice și culturale într-o platformă online „Muzeul virtual al comunismului în RSSM” va multiplica impactul social rezultatelor obținute.

BIBLIOGRAFIE

Surse inedite:

Agenția Națională a Arhivelor (ANA)

- 1.ANA, F. A-12, inv. 1, d. 103, 172, 174, 219, 239, 248, 282, 472, 484, 652.
- 2.ANA, F. A-12, inv. 3, d. 100, 103, 156, 223, 25, 55, 89.
- 3.ANA, F. A-278, inv. 3, d. 1153.
- 1.ANA, F. A-51, inv. 2, d. 40, 67, 149, 151, 188.
- 2.ANA, F. A-51, inv. 3, d. 25, 120, 276, 412.
- 3.ANA, F. A-51, inv. 4, d. 105, 113, 289, 342, 420, 427, 455, 110.
- 4.ANA, F. A-51, inv. 5, d. 127, 152, 155, 181, 382, 498, 594, 86, 526.
- 5.ANA, F. A-51, inv. 7, d. 54, 58, 71, 122, 136, 357.
- 6.ANA, F. A-51, inv. 8, d. 77, 96.
- 7.ANA, F. A-51, inv. 12, d. 263, 349, 384.
- 4.ANA, F. A-51, inv. 20, d. 315.
- 5.ANA, F. A-51, inv. 21, d. 277, 323.
- 6.ANA, F. R-2848 inv. 11, d. 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 28, 30, 35, 39, 200, 267.
- 7.ANA, F. R-2857, inv. 1, d. 2.
- 8.ANA, F. R-2991, inv. 4, d. 2, 21, 43.
- 9.ANA, F. R-2991, inv. 6, d. 1, 2, 8, 12, 14, 18, 47, 49, 50, 53, 70, 73, 94, 103.
10. ANA, F. R-3087, inv. 1, d. 5, 6, 14, 29, 104, 144, 147, 154, 183, 204.

Arhiva Academiei de Științe a Moldovei - AAȘM

11. AAȘM, F. 3, inv. 1, d. 38, 50, 98, 101, 102.
12. AAȘM, F. 24, inv. 2. d. 3, 6, 8, 10, 15, 18, 19, 22, 23, 28, 30.

Culegeri de documente și de date statistice publicate

13. DOLGHI, A. (2024). *Viața cotidiană în RSS Moldovenească: (1944-1961)*. Studiu și documente. Chișinău.
14. *Economia națională a RSS Moldovenești 1988*. Anuar statistic. (1989). Chișinău: Cartea Moldovenească.
15. GRIBINCEA, A., GRIBINCEA, M., SISCANU, I. (2004). *Politica de moldovenizare în RASS Moldovenească*. Culegere de documente și materiale. Chișinău: Civitas.
16. MALACENCO, A., ROTARU, L. (editori). (2022). *Purgatoriul sovietic în Basarabia: Directive, ordine și indicații ale NKGB-MGB, 1944-1946*. Chișinău.
17. TĂRANU, M. (2021). *Un genocid nerecunoscut. Foametea organizată de URSS în Basarabia (1946-1947)*. București: Vreamea.
18. TĂRANU, A. (2017). *Foametea în Moldova sovietică (1946-1947)*. Culegere de documente. Chișinău: Litera.

19. ȚĂRANU, M. S. (ed.). (2014). *Scrisori către Stalin sau Spovedaniile celor ocupați (1947-1953)*. Chișinău: Pontos.
 20. Государственно-правовые акты МССР. (1963). Указ Президиума Верховного Совета СССР от 14 декабря о временном применении кодексов Украинской ССР. In: *Государственно-правовые акты МССР (1924–1940)*. Сост. А. Сурилов. Кишинев.
 21. *История народного хозяйства Молдавской ССР: 1917-1958 гг. (1974)*. Кишинев: Издательство „Штиинца”.
 22. *Народное хозяйство Молдавской ССР в 1956 (1957)*. Статистический сборник. Кишинев: Государственное Статистическое Издательство.
 23. *Народное хозяйство Молдавской ССР в 1960 г. (1961)*. Статистический ежегодник. Кишинев: Государственное Статистическое Издательство.
 24. *Народное хозяйство Молдавской ССР в 1964 (1965)*. Статистический сборник. Кишинев: Статистика.
 25. *Народное хозяйство Молдавской ССР, 1924-1974. (1975)*. Статистический сборник. Кишинев.
 26. *Народное хозяйство МССР (1924-1974)*. (1975). Статистический сборник. Кишинев: Картя Молдовеняскэ.
 27. *Народное хозяйство МССР (1924-1974)*. (1978). Статистический сборник. Кишинев: Картя Молдовеняскэ.
 28. *Народное хозяйство СССР в 1956 году*. (1957) Статистический ежегодник. Москва: Гос. статистическое изд-во.
 29. ПАСАТ В. (1994). *Трудные страницы истории Молдовы: 1940-1950-е гг.* Москва: Терра.
 30. ПАСАТ В. (2009). *Православие в Молдавии: власть, церковь, верующие. 1940-1953*. Том 1: Собрание документов в 4 т. Москва: Росспэн.
 31. ПАСАТ В. (2010). *Православие в Молдавии: власть, церковь, верующие. 1953-1960*. Т. 2: Собрание документов в 4-х тт. Москва: Росспэн.
 32. *Постановление № 1882 от 24 ноября 1942 года об ответственности за невыполнение обязательных поставок сельскохозяйственных продуктов государству колхозными дворами и единоличными хозяйствами, СНК ССР.* (1942). Горький: Б. и.
 33. *Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам. (1967)*. В 5 т. Сб. док. за 50 лет. Т. 2: 1929–1940 гг. Москва: Политиздат, pp. 519–530.
 34. *Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам. В 5 т.: Сб. док. за 50 лет. Т. 4. 1953-1961 гг. (1968)*. Москва: Политиздат.
 35. Уголовный кодекс МССР: Принят пятой сессией Верховного Совета МССР пятого созыва 24 марта 1961 г. *Ведомости Верховного Совета МССР*, 1961 г., № 10.
 36. *Уголовный кодекс РСФСР: С изменениями на 15 окт. 1935 г.* Москва: Сов. законодательство, 1935.
 37. *Хронологическое собрание законов МССР, Указов Президиума Верховного Совета и Постановлений Правительства МССР. (1960)*. Том I. 1940-1947. Кишинев.
- Memorii și studii de istorie orală**
38. *Arhivele memoriei: Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească: Memorii. Documente. Studii de caz. Vol. 1, Tom 1: Cercetări realizate în localitățile din centrul Republicii Moldova.* (2016). Editor: L. Cojocaru. Chișinău: «Balacron».
 39. *Arhivele memoriei: Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească: Memorii.*

Documente. Studii de caz. Vol. 1, Tom 2: Cercetări realizate în localitățile din centrul Republicii Moldova. (2019). Editor: L. Cojocar. Chișinău, «Balacron».

40. Snegur M. (2007). *Labirintul destinului. Memorii*. Chișinău: Fundația „Draghiștea”.
41. TUREA, L. (2008). *Cartea foametei*. București: Curtea Veche Publishing.
42. VASILIEV, B. (2012). *Stalin mi-a furat copilăria*. Ed. a 2-a. Chișinău: Litera.
43. БОДЮЛ, И. (2001). *Дорогой жизни : время, события, раздумья*. Воспоминания. Кишинев: Кушнир и К°.

Arhive și resurse online

44. *Alegerile parlamentare din 2021 în Republica Moldova*. https://alegeri.md/w/Alegerile_parlamentare_din_2021_%C3%AEn_Republica_Moldova (Accesat 10.11.2025)
45. *Alegerile parlamentare din 2025 în Republica Moldova*. https://alegeri.md/w/Alegerile_parlamentare_din_2025_%C3%AEn_Republica_Moldova (Accesat 10.11.2025)
46. ZELENCIUC, V., *Raportul expedițiilor de teren din anul 1957*. Disponibil: <https://arhivaetnografica.ich.md/> (Accesat în 20.08.2024)

Monografii, studii, articole

47. ARIÈS, Ph. (1960). *L'Enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime*. Paris: Plon.
48. ARIÈS, Ph., DUBY, G. (coord.). (1994-1997). *Istoria vieții private*. Vol. 1 - 10. București: Meridiane.
49. BLOCH, M. (1996). *Societatea feudală*. Vol. 1. *Formarea legăturilor de dependență*. București: Dacia.
50. BLOCH, M. (1998). *Societatea feudală*. Vol. 2. *Clasele și cârmuirea oamenilor*. București: Dacia.
51. BODIU, I. (1967). *Lichidarea deosebirilor esențiale dintre oraș și sat în condițiile RSS Moldovenești*. Chișinău.
52. CAȘU, I. (2015). *Dușmanul de clasă: Represiuni politice, violență și rezistență în R(A)SS Moldovenească, 1924-1956*. Ed. a 2-a. Chișinău: Cartier.
53. CRĂCIUN, T. (1951). *Din istoria învățământului norodnic în RSS Moldovenească*. Chișinău: Școala Sovietică.
54. DOLGHI, A. (2022). *Copilăria în Moldova Sovietică (1924–1961). O investigație istorico-antropologică a copilăriei de la periferia imperiului*. Chișinău: Arc.
55. DOLGHI, A. (2025). *Viața cotidiană în RSS Moldovenească: (1944-1961): Studiu de istorie și antropologie vizuală*. Chișinău: Lexon-Prim.
56. DOLGHI, A. (2025a). *O istorie socială a vieții cotidiene în RSS Moldovenească (1944-1961)*. Chișinău.
57. DUMĂNESCU, L. (2015). „Țară, țară, vrem ostași!” *Despre copilărie, în communism*. Cluj-Napoca: Editura Mega.
58. EATON, K. B. (2004). *Daily life in the Soviet Union*. Westport, Conn: Greenwood Press.
59. ELIADE, M. (1990). *Profetism românesc*. Vol. 1. București: Editura „Roza Vânturilor”, pp. 139-151.
60. ELIADE, M. (2000). *Istoria credințelor și ideilor religioase*. Univers Enciclopedic.
61. ELIADE, M. (2017). Al doilea interviu cu Mircea Eliade. Treptele unei aventuri spirituale. In: ELIADE, M., *Întâlnirea cu sacrul. Volum alcătuit și îngrijit de Cristian Bădiliță, Paul Barbăneagră*. București: Vremea, pp. 28-29.
62. ENTELIS, G. (1969). *Țărâניהa colhoznică din Moldova pe calea spre comunism*. Chișinău: Cartea Moldovenească.
63. FEBVRE, L. (1946). *La terre et l'évolution humaine*. Paris: Albin Michel.

64. FITZPATRICK, S. (2016). *Stalinismul de fiecare zi. Viața cotidiană în Rusia Sovietică a anilor 1930*. București: Corint Books.
65. GORER, G. (2001). *The psychology of great russians*. In: M. MEAD; G. GORER; J. RICKMAN. (2001). *Russian culture. Series: Margaret Mead: The Study of Contemporary Western Culture*. Book 3. New York: Berghahn Books.
66. JOHNSTON, T. (2011). *Being Soviet Identity, Rumour, and Everyday Life under Stalin 1939–1953*. OUP Oxford.
67. LE GOFF, J. (1970). *Civilizatia Occidentului Medieval*. București: Editura Stiintifica.
68. LE GOFF, J. (1999). *Omul medieval*. Iași: Polirom.
69. LEFEBVRE, H. (1971). *Everyday Life and the Modern World*. Transl. S. Rabinovitch. New York: Harper and Row.
70. MEAD, M. (1928). *Coming of age in Samoa: a psychological study of primitive youth for Western civilization*. New York: Morrow.
71. MEAD, M. (1930). *Growing Up in New Guinea: A Comparative Study of Primitive Education*. New York: Blue Ribbon Book.
72. MEAD, M. and M. WOLFENSTEIN (eds.) (1955), *Childhood in Contemporary Cultures*. Chicago: University of Chicago Press.
73. MEMEI, A. (2014). *Teroarea comunistă în RASSM (1924-1940) și RSSM (1944-1947). Măturii documentare*. Ed. a 2-a, rev. și actualizată. Chișinău.
74. MUREȘAN, M. (2021). *Între rural și urban: fragmente din cotidianul comunist: Studii de caz. – Raionul Gherla*. Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință.
75. NECULAU, A. (2004). Cum s-a construit o nouă identitate socială – o introducere. In: NECULAU, A. (ed.), *Viața cotidiană în comunism*. Iași: Polirom, p. 11-24.
76. NESTEROVA, T. (2016). Arhitectura din perioada postbelică a Moldovei Sovietice. *Arta*, nr. 1(AV), pp. 96-103.
77. ORLOV, Igor (2022). Phenomenon of Sovietness in Russian Historiographical Tradition. In: *RUDN Journal of Russian History* 21, no. 4, pp. 597–607.
78. PASAT, V. (2011). *RSS Moldovenească în epoca stalinistă (1940-1953)*. Chișinău: Cartier.
79. PASAT, V. (2019). *Biserica ortodoxă și puterea sovietică în RSS Moldovenească (1940-1991)*. Chișinău: Cartier.
80. PETRIC, P. (1974). *Partidul și bunăstarea poporului*. Chișinău, Cartea Moldovenească.
81. PRISAC, L., GRĂDINARU, N. (2019). Dimensiuni ale cotidianului sovietic în RSSM. In: COROBICA, E. L. (ed.), *Panorama comunismului în Moldova Sovietică*. Iași: Polirom, pp. 703-723.
82. Raportul analitic al Comisiei (2010) pentru studierea și aprecierea regimului comunist totalitar din Republica Moldova. In: *Limba Română*, nr. 7-8(181-182), pp. 11-24.
83. REȘETNIC, E. (2020). Noi forme de loisir în societatea rurală postbelică din RSSM (1945–1985): Aspecte generale. In: *Simpozionul național de etnologie Tradiții și procese etnice*. Ediția I, 6 octombrie 2020. Chișinău, pp. 177-184.
84. ROTARU, L. (2025). *Inginerie națională și socială în învățământul superior din RSS Moldovenească*. Chișinău: Lexon-Prim.
85. SPALATU, V., ANDRONIC, T. (2010). Evoluția legislației penale a RM cu privire la participarea ilegală a activității de întreprinzător. *Avocatul poporului*, nr. 1, pp. 24-28.
86. ȘEVČENCO, R. (2022). *Rezistența anticomunistă în RSS Moldovenească*. Chișinău: Cartdidact.
87. ȘIȘCANU, E. (2009). Imixtiunea statului totalitar de tip sovietic în viața privată. In: *Stat și viață privată în regimurile comuniste*. Iași: Editura Polirom, pp. 409-421.

88. ȘIȘCANU, I. (2019). Colectivizarea în RSS Moldovenească: conjunctură, modalități și consecințe. In: *Historia est Magistra Vitae: Valori, paradigme, personalități: In honorem profesor Ion Eremia*. Chișinău: BȘC, pp. 567-581.
89. ȘIȘCANU, I. (coordonator) (2021). *Epidemiile și măsurile de contracarare a acestora în RSS Moldovenească*. Chișinău: Lexon-Prim.
90. ȚĂRANU, M. (2021). *Un genocid nerecunoscut. Foametea organizată de URSS în Basarabia (1946–1947)*. București: Vremea.
91. ȚĂRANU, A. (2016). Înfometarea Moldovei postbelice sub regimul sovietic (1946–1947). *Akademios*, nr. 2, pp. 117-125.
92. ȚĂRANU, M. (2018). Modalitățile de rechiziționare a produselor agricole de la locuitorii RSSM în timpul foametei organizate. *Akademios*, nr. 1, pp. 91-97.
93. URSU, V. (2011). Reabilitarea patrimoniului istoric al Chișinăului în perioada postbelică și inițierea construcției unei identități urbane de tip sovietic (anii '40-'50 ai sec. XX). In: *Identitățile Chișinăului*. Ediția 1, Chișinău, pp. 89-94.
94. URSU, V. (2013). *Politica culturală în RSS Moldovenească, 1944-1956*. Chișinău: Pontos.
95. VASILE, V. (2014). *Viața cotidiană a românilor între anii 1941-1965*. Târgoviște: Cetatea de Scaun.
96. VIZER, B. (2012). *Economia și starea socială a populației din Moldova (anii '40 - '80 ai sec. XX)*. Chișinău: Î.E.P. Știința.
97. ZAVTUR, A. (1972). *Formarea și dezvoltarea structurii sociale socialiste în Moldova*. Chișinău: Cartea Moldovenească.
98. ZELENCIUC, V., LOSKUTOVA, V. (1986). *Noile sărbători, datini și ritualuri*. Chișinău: Cartea Moldovenească.
99. ZELENCIUC, V., POPOVICI, I., LOSKUTOVA, L. (1977). *Tradiții și contemporaneitate*. Chișinău: Cartea Moldovenească.
100. БАРБУЛАТ, В. (1969). *Развитие рабочего класса Молдавской ССР (1945-1955)*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ.
101. БЕЛОВИНСКИЙ, Л. (2017). *Повседневная жизнь человека советской эпохи. Предметный мир и социальное пространство*. Москва: Академический Проект.
102. БЕЛОВИНСКИЙ, Л. В. (2015). *Энциклопедический словарь советской повседневной жизни*. Москва: НЛЮ.
103. БЛОК, М. (1973). *Апология истории или ремесло историка*. Москва: Наука.
104. БУРЛАКУ И. (1982). Роль профсоюзов в развитии социалистического соревнования на завершающем этапе строительства социализма в Молдавской ССР. In: *Актуальные проблемы истории социалистического строительства в Молдавии*. Кишинев: Штиинца, p. 100-112.
105. ГЕЛЛЕР, М. (1985). *Машина и винтики. История формирования советского человека*. Overseas Publications Interchange LTD, London.
106. ГОРДОН, Л., КЛОПОВ, Э. (1974). *Социальное развитие рабочего класса СССР*. Москва: Знание.
107. ГОРЛОВ, В. Н. (2009). Жилищное строительство в СССР: достижение советского народа исторического масштаба. *Марксизм и современность*, № 1 (45), с. 6-10.
108. ГУБОГЛО, М. Н. (2017). Концепт «советскости» в этнолого-антропологическом контексте. *Вестник антропологии*, № 3 (39), с. 4-26.
109. ДОРОГАНИЧ, Ф. (1970). Налоговая политика Советского государства в период коллективизации сельского хозяйства в правобережных районах Молдавии (1945-1959 гг.). In: *Сельское хозяйство и крестьянство Советской Молдавии (1921-1965)*. Кишинев, p. 42-56.
110. ДЬЯЧКОВ, И. В. (1968). *Общественное и личное в колхозах*. Москва: Колос, 1968.

111. ЖИДКОВА, Е. (2012). Советская гражданская обрядность как альтернатива обрядности религиозной. *Государство. Религия. Церковь*, № 3-4, р. 408-429.
112. ЗЕЛЕНЧУК, В. С., ЛОСКУТОВА, Л. Д. (1986). *Ноше сэрбэторь, датинь ши ритуалурь (рекомандэрь практиче)*. Кишинэу: Картя молдовеняскэ.
113. ЗИМА, В. Ф. (1996). *Голод в СССР 1946–1947 годы: происхождение и последствия*. Москва: Институт Российской истории РАН.
114. ЗУБКОВА, Е. (1999). *Послевоенное советское общество: политика и повседневность. 1945–1953*. Москва: РОССПЭН.
115. КЕЛЛИ, К. (2003а). *Маленькие граждане большой страны: интернационализм, дети и советская пропаганда*. Новое литературное обозрение, № 60, pp. 218-251.
116. КЕЛЛИ, К. (2003б). Хочу быть трактористкой! (Гендер и детство в довоенной советской России). In: *Социальная история. Ежегодник, 2003*. Женская и гендерная история. Москва: РОССПЭН, pp. 385-410.
117. КЕЛЛИ, К. (2004). «Школьный вальс»: повседневная жизнь советской школы в постсталинское время. *Антропологический форум*, 1, pp.104-155.
118. КОНСТАНТИНОВ, А. (1966). *Кишинев (экономический очерк)*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ.
119. КОСИОНОВА, Е. (1982). Социалистическое соревнование за повышение производительности труда в промышленности Молдавской ССР (1944-1950 гг.). In: *Актуальные проблемы истории социалистического строительства в Молдавии*. Кишинев: Штинца, р. 81-99.
120. ЛЕБИНА, Н. (2015). *Советская повседневность: нормы и аномалии. От военного коммунизма к большому стилю*. Москва: Новое литературное обозрение.
121. ЛЕБИНА, Н. (2019). *Пассажиры колбасного поезда: Этюды к картине быта российского города: 1917-1991*. Москва: Новое литературное обозрение.
122. ЛЕФЕВР, А. (2007). Повседневное и повседневность. *Социологическое обозрение*, № 3 (6), с. 33-36.
123. МАЕЙР, В. (1977). *Уровень жизни населения СССР*. Москва: Мысль.
124. ПИЛИПЕНКО, И. (2021). Динамика жилищного строительства в республиках СССР в 1920-1980-е гг. *Историко-экономические исследования*. № 4, р. 567-595.
125. ПОЛЯКОВ, Ю. А., ПИСАРЕНКО, Э. Е. (1978). Исторические аспекты изучения советского образа жизни. *Вопросы истории*, № 6, р. 3–14.
126. ПОПОВ, А. (2000). *Экономическая политика советского государства. 1946-1953 гг.* Тамбов: Изд-во ТГТУ.
127. РЕПИДА, Л. (1980). Качественные изменения в численности рабочего класса в период социалистического строительства в Молдавской ССР. In: *Формирование и изменение численности рабочего класса Молдавии*. Кишинев: Штинца, р. 111-144.
128. РОМАНОВ, П.; ЯРСКАЯ-СМИРНОВА, Е. (ред.) (2007). *Советская социальная политика 1920–1930-х годов: идеология и повседневность*. Москва: ООО «Вариант», ЦСПГИ.
129. РЯБИКИН, С. П. (1997). Экономическое и политическое содержание стахановского движения в 1935–1938 гг. *Ученые записки Санкт-Петербургского имени В. Б. Бобкова филиала Российской таможенной академии*, № 2, pp. 196–206.
130. САЛЬНИКОВА, А. А. (2007). *Российское детство в XX веке История, теория и практика исследования*. Казань: Казанский государственный университет им. В. И. Ульянова-Ленина.
131. СЕНЯВСКИЙ, С. Л. (1973). *Изменения в социальной структуре советского общества (1938-1970 гг.)*. Москва.

132. СМИРНОВА, Т. М. (2015). *Дети страны Советов: От государственной политики к реалиям повседневной жизни. 1917–1940 гг.* Москва–Санкт-Петербург: ИЭА РАН, Центр гуманитарных инициатив.
133. СЫТНИК М.К. (1976). *Коллективизация сельского хозяйства и формирование класса колхозного крестьянства в Молдавии.* Кишинев: Штиинца.
134. ТИШКОВ В. (2000), Антропология российских трансформаций. *Этнографическое Обзорение*, №1, с. 3-19.
135. УРСУЛ, Д., РОШКА, А., ЕНТЕЛИС Г. (1984). *Образ жизни сельского населения в условиях развитого социализма.* Кишинев: Штиинца.
136. ФЕВР, Л. (1991). *Бои за историю.* Москва: Наука, р. 216.
137. ФЕДЧЕНКО, М. Н. (2009). *Повседневная жизнь советского человека (1945 – 1991 гг.).* Монография. Курган: Изд-во Курганского гос. ун-та.
138. ЦАРАНОВ, В. И. (2011). *Очерки социально-экономического развития Молдовы (1940–1960 гг.).* Кишинёв: Elan-Poligraf.
139. ЦУЛИМОВ, А. (1961). *Пути преодоления существенных различий между городом и деревней.* Кишинев: Карта молдовеняскэ,
140. ЯРСКАЯ-СМИРНОВА Е., РОМАНОВ П. (ред.) (2008). *Советская социальная политика: сцены и действующие лица, 1940 – 1985.* Москва: ООО «Вариант», ЦСПГИ. 2008.

LISTA PUBLICAȚIILOR AUTORULUI LA TEMA TEZEI

1. Cărți de specialitate

1.1. cărți de specialitate monoautor

1. DOLGHI, A. *Copilăria în Moldova Sovietică: (1924–1961): O investigație istorico-antropologică a copilăriei de la periferia imperiului.* Chișinău: Arc, 2022. 318 p. ISBN 978-9975-0-0623-1.
2. DOLGHI, A. *Viața cotidiană în RSS Moldovenească (1944-1961). Studiu de istorie și antropologie vizuală.* Chișinău: Lexon-Prim, 2025. ISBN 978-9975-173-63-6.
3. DOLGHI, A. *O istorie socială a vieții cotidiene în RSS Moldovenească (1944-1961).* Chișinău: S. n., 2025. ISBN 978-5-86654-537-7.

1.2. monografii colective

1.3. culegeri de documente

4. DOLGHI, A. (editor). *Viața cotidiană în RSS Moldovenească: (1944-1961): Studiu și documente.* Chișinău: S. n., 2024 375 p. ISBN 978-9975-46-955-5.

2. Articole în reviste științifice

2.1. în reviste din bazele de date Web of Science și SCOPUS (9)

5. DOLGHI, A. Regimul comunist și dinamica numărului de copii orfani în R(A)SS Moldovenească (1924-1961). *Transilvania*, 2021, nr. 5, pp. 50-57. ISSN: 0255-0539.
6. DOLGHI, A. Documentarea vizuală în cercetările istorice și etnologice din Basarabia și Republica Moldova. *Revista Transilvania*, 2024, nr. 10, pp. 76-89. ISSN 0255-0539.
7. DOLGHI, A. Politica statului sovietic cu privire la procedurile de înregistrare a căsătoriei și a nașterii copilului. Cazul RSS Moldovenești (1944–1961). *Revista de Etnologie și Culturologie*. 2019, nr. 26, pp. 5-14. ISSN 1857-2049.
8. DOLGHI, A. Propagarea valorilor copilăriei sovietice și formarea unei noi identități în RSS Moldovenească (1944–1961). *Revista de Etnologie și Culturologie*. 2020, nr. 27, pp. 12-20. ISSN 1857-2049.
9. DOLGHI, A. Organizația de pionieri ca factor al transformărilor identitare din RSS Moldovenească (1944–1953). *Revista de Etnologie și Culturologie*. 2020, nr. 28, pp. 5-12. ISSN 1857-2049.

10. DOLGHI, A. Cu privire la actualitatea *etnologiei sovieticității* în Republica Moldova. In: *Revista de Etnologie și Culturologie*. 2021, nr. 29, pp. 36-43. ISSN 1857-2049.
11. DOLGHI, A. Alimentația copiilor în orfelinatele din RSS Moldovenească (1944–1947). *Revista de Etnologie și Culturologie*. 2021, nr. 30, pp. 21-28. ISSN 1857-2049.
12. DOLGHI, A. Copiii în cadrul tradițiilor de iarnă din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (1944–1961). *Revista de Etnologie și Culturologie*. 2022, nr. 31, pp. 12-21. ISSN 1857-2049.
13. DOLGHI, A. Locuința în mediul urban din RSS Moldovenească în anii 1944–1961. *Revista de Etnologie și Culturologie*, 2023, vol. 34, pp. 20-27. ISSN 1857-2049.

2.2. în reviste din străinătate recunoscute

14. DOLGHI A. Transformările în vestimentația populației RSS Moldovenești în contextul realităților sociale și economice din anii 1944-1961. *Acta Terrae Fagarasiensis*, 2024, XIII, pp. 352-367. ISSN 2285 – 5130.
15. DOLGHI A. Universul obiectelor materiale ca sursă de cercetare a vieții cotidiene în RSS Moldovenească (1944-1961). *Acta Terrae Fagarasiensis*. 2025, vol. 14, pp. 393-403. ISSN 2285 – 5130.
16. DOLGHI A. The Phenomenon of “Speculation” and the Struggle Against It in the Moldavian SSR in 1944–1961. *DAVA – Journal of History and Cultural Heritage*. Issue 1 (2025), pp. 116-127. ISSN-L: 3120 – 0338.

2.3. în reviste din Registrul Național al revistelor de profil

Articole în reviste de categoria B

17. DOLGHI, A. Politica Statului Sovietic privind componența națională a corpului didactico-științific și studentesc la facultățile de istorie din RSSM (1944–1965). *Revista de Etnologie și Culturologie*. 2015, nr. 18, p. 90-96. ISSN 1857-2049.

3. Articole în culegeri științifice

3.1. în lucrările conferințelor științifice internaționale (peste hotare)

18. DOLGHI, A. Sovietizarea vieții cotidiene din RSS Moldovenească (1944-1953). In: *Istorie, Cultură și Cercetare*. Vol. III. Târgoviște: Cetatea de Scaun, 2019, p.243-263. ISBN: 978-606-537-449-2.
19. DOLGHI, A. Transformările în vestimentația populației rurale din RSS Moldovenească în anii 1944-1961. In: *Conservarea și valorizarea moștenirii culturale. Studii și articole. Lucrările Conferinței cu participare internațională Patrimoniul cultural imaterial în contextul păstrării și valorizării peisajului cultural*, Baia Mare, 20-23 septembrie 2023. N. Lazar, D. Suiogan, M. Mare (coordonatori). Târgoviște: Cetatea de Scaun, 2024, p. 144-156. ISBN: 978-606-537-740-0.
20. DOLGHI, A. Transformarea portului tradițional al românilor din RSS Moldovenească ca expresie a politicii naționale a statului sovietic în anii (1944-1991). In: *Identitate, tradiții și interferențe culturale = Identity, traditions and cultural interferences*. Coord.: Gh. Boda, D.-C. Rogojanu. Târgoviște: Cetatea de Scaun, 2025, pp. 223-244. ISBN 978-606-537-767-7.

3.2. în lucrările conferințelor științifice internaționale (Republica Moldova)

21. DOLGHI, A. Condițiile de trai în orfelinatele din RSS Moldovenească în anii 1944-1947. In: *Patrimoniul Cultural: Cercetare, Valorificare, Promovare*. Vol. II. Materialele conferinței. Patrimoniul Cultural: Cercetare, Valorificare, Promovare. Ediția a XIII-a, vol.2, 27–28 mai 2021. Chișinău, 2021, p. 164-171. ISBN: 978-9975-3513-7-9.
22. DOLGHI, A. Viziuni și concepte asupra copilăriei sovietice ca etapă a formării unei noi identități. In: *Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare*. Ediția 12, Vol.1, 28-29 mai 2020. Chișinău, 2020, pp. 194-205. ISBN 978-9975-52-215-1.

23. DOLGHI, A. Impactul colectivizării asupra vieții cotidiene din RSS Moldovenească (1944-1951). In: *Conferința Științifică Internațională a Tinerilor Cercetători Valorificarea patrimoniului etnocultural al Republicii Moldova în educația tinerei generații și a societății civile*, Ed. a 4-a, 30 octombrie 2019. Chișinău, 2019, p. 113-129. ISBN 978-9975-84-105-4.

3.3. în lucrările conferințelor științifice naționale cu participare internațională

24. DOLGHI, A. Viziuni asupra cotidianului în opera științifică și literară a lui Mircea Eliade. In: *Probleme sensibile și controversate ale societății contemporane*. Materialele Conferinței științifice naționale cu participare internațională, 25-26 octombrie 2024. Chișinău: CEP UPSC, 2025, p. 238-246. ISBN 978-9975-48-237-0.

3.4. în lucrările conferințelor științifice naționale

25. DOLGHI, A. Abecedarul ca instrument de îndoctrinare a copilăriei și formare a unor noi identități în R(A)SS Moldovenească (1924–1961). In: *Simpozionul Național de Etnologie: Tradiții și procese etnice*. Ediția 1, 6 octombrie 2020, Chișinău. Chișinău, 2020, pp. 240-251. ISBN 978-9975-52-221-2.

26. DOLGHI, A. Etnologia copilăriei sovietice ca direcție de cercetare în Republica Moldova. In: *Simpozionul Național de Etnologie: Tradiții și procese etnice*. Ediția 2, 30 martie 2021. Chișinău, 2021, pp. 93-104. ISBN 978-9975-3337-8-8.

27. DOLGHI, A. Transformări în locuința din mediul rural în RSS Moldovenească în anii 1944-1961. In: *Cercetarea istorică și culturologică în spațiul unitar european: paradigme, realități, perspective*. Culegere de studii. Coord.: V. Ursu, L. Noroc. Chișinău: CEP UPSC, 2023, p.384-397. ISBN 978-9975-46-817-6.

28. DOLGHI, A. Evoluția instituțională a cercetărilor etnografice în cadrul Academiei de Științe a Moldovei (1946-1991). In: *Salvgardarea și conservarea digitală a patrimoniului etnografic din Republica Moldova*. Materialele conferinței științifice naționale, 13 decembrie 2022. Chișinău, 2023, pp. 13-29. ISBN: 978-9975-84-185-6.

29. DOLGHI, Adrian. Copiii în cadrul instituțiilor de învățământ din RSS Moldovenească în anul de studii 1944-1945. In: *Studii culturale*, Ed. 2, 24 septembrie 2020. Chișinău, 2021, Ediția 2, Vol.2, pp. 161-169. ISBN 978- 9975-3521-4-7

3.5. în alte culegeri de lucrări științifice editate peste hotare.

3.6 în alte culegeri de lucrări științifice editate în Republica Moldova

30. **DOLGHI, A.,** DOLGHI, V. Familia în societatea sovietică: teorii și practici totalitare. In: *Promemoria*. Nr. 4. 2012, p.185-200. ISSN: 1857-3843.

31. DOLGHI, A. Școlarizarea copiilor în RSS Moldovenească în anii 1944-1961. In: *În oglinda istoriei: de la medieval la contemporan: In onorem profesor Valentin Tomuleț*. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) "Andrei Lupan", 2022. p. 713-730. ISBN 978-9975-62-465-7.

32. DOLGHI, A. Documentarea vizuală în cercetările Institutului Social Român din Basarabia. In: *Buletin Științific. Revista de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie*. 2024, nr. 37-38(50-51), pp. 137-147. ISSN 1857-0054. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1390636>

4. Teze în culegeri științifice

4.1. în lucrările conferințelor științifice internaționale (peste hotare)

33. DOLGHI, A. The fight against "speculation" in the Moldovan SSR in 1944-1961. In: *The 2nd International Conference "Heritage Capitalisation And Development - Identity, Innovation, Digitalisation, Environment, Awareness And Security" Heritage – Ideas*. October 30-31, 2024, Bucharest, Romania. p. 43-44. (fără ISBN). https://www.ien.ro/sites/default/files/Heritage-IIDEAS%202024_Book%20of%20abstracts.pdf.

34. DOLGHI, A. Aplicarea cunoștințelor și materialelor referitoare la viața cotidiană în RSS Moldovenească în predarea/învățarea istoriei în ciclul gimnazial și liceal: aspecte teoretice și practic. In: *Congresul Național al Istoricilor Români*. Rezumate ale comunicărilor, Chișinău–Suceava, 27-31 august 2024. Chișinău, 2024, p.282. ISBN 978-5-36241-280-7.
- 4.2. în lucrările conferințelor științifice internaționale (Republica Moldova)**
35. DOLGHI, A. Copiii în cadrul instituțiilor de educație timpurie din R(A)SSM în anii 1924–1961: aspecte politice, sociale și cotidiene. In: *Conferința Științifică Internațională Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare, ediția a XIV-a*. Programul și rezumatele conferinței, 30-31 mai 2022. Chișinău, 2022, p.73. ISBN 978-9975-84-158-0.
36. DOLGHI, A. Copiii în cadrul tradițiilor de iarnă din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (1944-1961). In: *Conferința științifică internațională Valorificarea patrimoniului etnocultural în cercetare și educație*. Ediția a 5-a, 24 noiembrie 2020. Chișinău, 2020, p. 38. ISBN 978-9975-52-222-9.
37. DOLGHI, A. Dinamica numărului de orfelinate și de copii instituționalizați din R(A)SS Moldovenească (1924–1961). In: *Conferința științifică internațională Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare*, Ediția a 13-a, 27-28 mai 2021. Program și rezumatele comunicărilor. Chișinău, 2021, p.82. ISBN 978-9975-84-140-5.
38. DOLGHI, A. Instituirea sărbătorilor sovietice în RSS Moldovenească (1944-1964): exemple din localități rurale. In: *Conferința științifică internațională Viața cotidiană în spațiul Est-European din cele mai vechi timpuri până în prezent: abordări interdisciplinare*, Ed. 1, 30 octombrie 2018. Chișinău, Republica Moldova, 2018, pp. 30-31. ISBN 978-9975-84-058-3.
39. DOLGHI, A. Locuința în mediul urban din RSS Moldovenească (1944–1961). In: *Conferința științifică internațională “Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare”*, Ediția a 15-a, 30-31 mai 2023, Chișinău: Programul și rezumatele comunicărilor. Chișinău, 2023, p. 63. ISBN 978-9975-84-186-3.
40. DOLGHI, A. Modelul și valorile copilăriei sovietice implementate în RSS Moldovenească. In: Conferința științifică internațională «Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare. Programul și rezumatele comunicărilor. Ediția a 12-a, 28-29 mai 2020. Chișinău, 2020, p. 73. ISBN 978-9975-84-123-8. ISBN 978-9975-84-123-8.
41. DOLGHI, A. Procedurile de înregistrare a căsătoriei și a nașterii copilului în RSS Moldovenească (1944–1961). In: Conferința științifică internațională Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare, Ed. a 11-a. Programul și rezumatele comunicărilor, 29-31 octombrie 2019. Chișinău, 2019, p. 83. ISBN 978-9975-84-104-7.
42. DOLGHI, A. Propaganda comunistă versus asigurarea raționalizată cu produse alimentare și mărfuri industriale de larg consum în RSS Moldovenească (1944-1947). In: *Congresul Național al Istoricilor Români*. 27-31 august 2024. Chișinău: Bons Offices, 2024, pp. 238-239. ISBN 978-5-36241-280-7.
43. DOLGHI, A. Transformări ale tradițiilor de iarnă în RSS Moldovenească. In: *Simpozionul Internațional de Etnologie: Tradiții și procese etnice*. Ediția a III-a. 31 martie 2022. Programul și rezumatele simpozionului. Chișinău, 2022, p.29. ISBN 978-9975-84-157-3.
44. DOLGHI, A. Transformări în viața cotidiană a populației rurale din RSS Moldovenească în anii 1944–1961. In: *Simpozionul Internațional de Etnologie: Tradiții și procese etnice*. Ediția 4, 30 martie 2023. Chișinău, 2023, p. 27. ISBN 978-9975-84-188-7.
- 4.3. în lucrările conferințelor științifice naționale cu participare internațională**
45. DOLGHI, A. Copilăria sovietică reflectată în publicațiile periodice Scânteia Leninistă și Tînărul Leninist din R(A)SS Moldovenească (1924-1961). In: *Relațiile etnoculturale moldo-ucrainene în aspect sincron și diacronic*. Ediția 6, 10 noiembrie 2021. Chișinău, 2021, p. 16. ISBN 978-9975-62-448-0.

46. DOLGHI, A. Formarea conștiinței civice sovietice prin promovarea identității moldovenești în învățământul și știința istorică (1944–1965). In: *Conferința științifică națională cu participare internațională a tinerilor cercetători: Valorificarea patrimoniului etnocultural al Republicii Moldova în educația tinerei generații*. Ediția 1, 17 noiembrie 2016. Chișinău, 2016, pp. 30-31. ISBN 978-9975-133-48-7.
47. DOLGHI, A. Impunerea modului de viață socialist în RSSM (1944–1953). In: *Conferința științifică națională a tinerilor cercetători: Valorificarea patrimoniului etnocultural al Republicii Moldova în cercetare și educație*. Ediția 2. 16 noiembrie 2017. Chișinău, 2017, ISBN 978-9975-84-042-2. pp. 13-14.
48. DOLGHI, A. Revista Femeia Moldovei, despre cum trebuiau crescuți și educați copii sovietici. In: *Conferința Științifică Națională cu participare internațională: Valorificarea patrimoniului etnocultural în cercetare și educație*. Ediția a VI-a. 30 noiembrie 2021. Chișinău, 2021, p.19. ISBN: 978-9975-3513-9-3.
49. DOLGHI, A. Rolul sărbătorilor sovietice revoluționare în instaurarea controlului ideologic asupra societății: teoria și practica implementării în RSSM. In: *Conferința științifică națională cu participare internațională a tinerilor cercetători Valorificarea patrimoniului etnocultural al Republicii Moldova în cercetare și educație*. Ediția 3, 15 noiembrie 2018. Chișinău, 2018, pp. 23-24. ISBN 978-9975-84-074-3.
- 4.4. în lucrările conferințelor științifice naționale**
50. DOLGHI, A. Alimentația copiilor în orfelinatele din RSSM în anii 1945-1947. In: *Simpozionul național de studii culturale: dedicat Zilelor Europene ale Patrimoniului*, Ediția a 3-a, 28 septembrie 2021. Chișinău, 2021, p. 34. ISBN 978-9975-3337-7-1.
51. DOLGHI, A. Aplicarea teoriei construcției sociale în cercetarea copilăriei sovietice. In: *Metodologii și tehnici moderne de cercetare etnografică*. Masa rotundă : Ediția a 3-a: Documentarea vizuală ca sursă de cunoaștere etnografică, Chișinău, 4 octombrie 2022. Chișinău, 2022, p.12. ISBN: 978-9975-84-170-2.
52. DOLGHI, A. Copiii în cadrul instituțiilor de învățământ din RSSM în anul de studii 1944-1945. In: *Simpozionul național de studii culturale*, Ediția a 2-a, 24 septembrie 2020 Chișinău. Rezumate ale comunicărilor. Chișinău, 2020, p. 59-60. ISBN 978-9975-3358-7-4.
53. DOLGHI, A. Documentarea vizuală în cercetările Institutului Social român din Basarabia. In: *Istorie, etnografie și spiritualitate în viziunea personalităților basarabene din a doua jumătate a sec. al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea*, 24 septembrie 2024, Chișinău. Chișinău: Editura „Lexon-Prim”, 2024, Ediția 5, pp. 20-21. ISBN 978-9975-172-93-6.
54. DOLGHI, A. Elucidarea de către B.P. Hasdeu a unor aspecte ale vieții cotidiene în lucrarea Istoria critică a românilor. In: *Istorie, etnografie și spiritualitate în viziunea personalităților basarabene din a doua jumătate a sec. al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea*. Ediția 6, 23 septembrie 2025. Chișinău: Editura „Lexon-Prim”, 2025, pp. 9-10. ISBN 978-9975-173-77-3.
55. DOLGHI, A. Importanța științifică și politică a expedițiilor etnografice din primii ani postbelici în RSS Moldovenească: Cazul expediției din anul 1948 în satul Jura, raionul Râbnița. In: *Studii culturale*. Ediția 4, 28 septembrie 2022. Chișinău, 2022, pp. 48-49. ISBN 978-9975-84-165-8.
56. DOLGHI, A. Întrecerile socialiste în RSS Moldovenească (1944-1961): „Bățul și Morcovul” muncii sovietice. In: *Sesiunea științifică a departamentului Istoria românilor, universală și arheologie*. Ediția 11, 23 mai 2025. Chișinău: CEP USM, 2025, pp. 93-94. ISBN 978-9975-62-874-7.

57. DOLGHI, A. Sistemul de alimentație publică în RSS Moldovenească în anii 1944-1961. In: *Conferința științifică a Muzeului Național de Istorie a Moldovei*. ediția a 35-a, 23-24 octombrie 2025: Program. Rezumatele comunicărilor. Chișinău, 2025, pp. 154-155. ISBN 978-9975- 87-140-2.
58. DOLGHI, A. Uniforma școlară în RSS Moldovenească. In: *Portul popular – expresie a istoriei și culturii neamului. Conferința științifică națională*. Ediția a 3-a, Chișinău, 22 iunie 2023. Programul și rezumatele comunicărilor. Chișinău, 2023, pp. 15-16. ISBN 978-9975-84-189-4.
59. DOLGHI, A. Universul obiectelor materiale ca sursă de cercetare a vieții cotidiene în RSS Moldovenească (1944-1961). In: *Perspective contemporane în etnologie, muzeologie și științele naturii*. Ediția XXXVI, 24 octombrie 2025. Chișinău: Lexon-Prim, 2025, pp. 22-23. ISBN 978-9975-173-01-8.
60. DOLGHI, A. Vestimentația în mediul rural din RSS Moldovenească în anii 1944-1961 (în baza materialului colectat în expedițiile etnografice). In: *Perspective contemporane în etnologie, muzeologie și științele naturii*. Ediția 35, 23 octombrie 2024. Chișinău: Lexon-Prim, 2024, Ediția XXXV, pp. 28-29. ISBN 978-9975-173-01-8.

ADNOTARE

Autor: Adrian Dolghi

Tema: Viața cotidiană în RSS Moldovenească în contextul transformărilor politice, sociale și economice (1944-1961). Teză de doctor habilitat în istorie, Chișinău, 2026.

Domeniul de studiu: specialitatea 611.02 – Istoria Românilor (pe perioade).

Cuvinte-cheie: RSSM, regim comunist, viață cotidiană, violență, ideologizare, propagandă, PCM; **Structura tezei:** lista abrevierilor, introducere, 6 capitole a câte 4-8 subcapitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie cu 591 titluri, 341 pagini (până la bibliografie), declarația privind asumarea răspunderii și CV-ul autorului.

Scopul cercetării: Elucidarea complexă a vieții cotidiene a populației RSSM în contextul transformărilor politice, sociale și economice din anii 1944-1961 prin analiza impactului regimului totalitar comunist asupra dimensiunilor vieții de zi cu zi: materiale, sociale, culturale și private. **Obiectivele tezei:** Cercetarea structurilor vieții cotidiene în RSSM în anii 1944-1961; Analiza și valorificarea istoriografiei vieții cotidiene în RSSM; Cercetarea procesului de sovietizare a vieții cotidiene; Elucidarea aspectelor sociale ale vieții cotidiene în mediul rural și urban; Investigarea impactului factorilor politici și ideologici asupra familiei și vieții cotidiene; Analiza situației copiilor și identificarea factorilor care au influențat viața cotidiană a tinerei generații în contextul politico-ideologic și social postbelic.

Noutatea și originalitatea științifică a prezentei cercetări constau în abordarea, pentru prima dată, interdisciplinară și multiaspectuală a vieții cotidiene din RSSM în anii 1944-1961. Studiul inaugurează noi direcții de cercetare în istoriografia din Republica Moldova: *istoria vieții cotidiene în RSSM, Antropologia istorică a „sovieticității” din Republica Moldova și Istoria copilăriei sovietice din RSSM*. Pentru prima dată au fost identificate și elucidate structuri și dimensiuni ale cotidianului sovietic din RSSM necercetate anterior; au fost valorificate și incluse în circuitul științific un volum important de documente inedite și mărturii culese de la martori oculari la temă.

Rezultatele obținute: A fost realizată o cercetare interdisciplinară de sinteză, documentată asupra istoriei vieții cotidiene în RSSM. Investigația a demonstrat că sărăcia, foamea din 1946-1947 și sistemul represiv n-au fost disfuncționalități ale regimului, ci instrumente de control social, menținând populația în dependență totală față de stat. Studiul a elucidat mecanismele de îndoctrinare a copilăriei prin școlarizare forțată și sistemul de orfeline, relevând exploatarea economică intensivă a minorilor sub pretextul educației comuniste.

Analiza a evidențiat contradicția dintre propaganda oficială și realitatea materială, demonstrând că modernizarea forțată în domeniile locuirii, industrializării și mobilității forței de muncă a servit scopuri de stratificare socială, inginerie demografică și denaturare a componenței etnice. Cercetarea a relevat că procesul de sovietizare nu a fost liniar, ci o dinamică conflictuală în care familia și cultura tradițională au funcționat ca spații de rezistență pasivă, persistența religiozității și a ritualurilor tradiționale demonstrând incapacitatea regimului de a controla complet intimitatea existenței umane. **Semnificația teoretică:** În lucrare sunt dezvoltate teorii și metodologii de cercetare, precum și trei direcții de cercetare noi; au fost identificate structuri și dimensiuni ale cotidianului sovietic în RSSM necercetate anterior; au fost formulate concluzii cu privire la impactul regimului politic, ideologiei și propagandei comuniste asupra vieții de zi cu zi a populației RSSM.

Valoarea aplicativă: cercetarea a inițiat direcții științifice noi: *Istoria vieții cotidiene în RSSM, Antropologia istorică a „sovieticității” din Republica Moldova și Istoria copilăriei sovietice din RSSM*. Au fost elucidate structuri și dimensiuni ale cotidianului din RSSM necercetate anterior care vor putea fi dezvoltate ca teme științifice distincte. Rezultatele cercetării vor servi la elaborarea cursurilor, manualelor școlare și universitare, emisiunilor Radio și TV despre regimul totalitar din RSSM, de asemenea vor contribui la *desovietizarea societății* – combaterea miturilor totalitare. **Implementarea rezultatelor științifice** a avut loc prin publicarea unei culegeri de documente inedite, a 3 monografii, 28 de articole științifice, cca 40 de comunicări la conferințe științifice naționale și internaționale, inclusiv în ședințe plene.

ANNOTATION

Author: Adrian Dolghi

Theme: Everyday Life in the Moldavian Soviet Socialist Republic in the Context of Political, Social and Economic Transformations (1944-1961). Habilitation thesis in history, Chișinău, 2026; **Field of Study:** Specialty 611.02 – History of Romanians (by periods).

Keywords: MSSR, communist regime, everyday life, violence, ideologization, propaganda, PCM. **Thesis Structure:** list of abbreviations, introduction, six chapters with 4-8 subsections each, general conclusions and recommendations, bibliography with 591 titles, 341 pages (excluding bibliography), declaration of assumption of responsibility and author's CV.

Research Objective: The comprehensive elucidation of everyday life of the MSSR population in the context of political, social and economic transformations during 1944-1961, through analysis of the impact of the totalitarian communist regime on dimensions of daily life: material, social, cultural and private. **Thesis Objectives:** Researching the structures of daily life in the Moldavian SSR during the years 1944–1961; Analysis and valorization of historiography of everyday life in MSSR; Research of the process of Sovietization of everyday life; Elucidation of social aspects of everyday life in rural and urban environments; Investigation of the impact of political and ideological factors on family and everyday life; Analysis of the situation of children and identification of factors that influenced the everyday life of the younger generation in the post-war politico-ideological and social context.

The novelty and scientific originality of this study lie in its interdisciplinary and multifaceted approach—the first of its kind—to daily life in the Moldavian SSR during the years 1944–1961. The study opens up new directions for research in the historiography of the Republic of Moldova: the history of daily life in the Moldavian SSR, the historical anthropology of “Sovietness” in the Republic of Moldova, and the history of Soviet childhood in the Moldavian SSR. For the first time, previously unexplored structures and dimensions of Soviet daily life in the Moldavian SSR have been identified and elucidated; a significant

volume of unpublished documents and testimonies collected from eyewitnesses on the subject has been evaluated and incorporated into the scholarly discourse.

Results Obtained: A meticulously documented synthesis regarding the history of everyday life in MSSR has been accomplished. The investigation demonstrated that poverty, the famine of 1946-1947 and the repressive system were not dysfunctions of the regime, but instruments of social control, maintaining the population in total dependence on the state. The study elucidated the mechanisms of indoctrination of childhood through forced schooling and the orphanage system, revealing the intensive economic exploitation of minors under the pretext of communist education. The analysis highlighted the contradiction between official propaganda and material reality, demonstrating that forced modernization in the domains of housing, industrialization and labor mobility served purposes of social stratification, demographic engineering and distortion of ethnic composition. The research revealed that the process of Sovietization was not linear, but a conflictual dynamic in which family and traditional culture functioned as spaces of passive resistance, with the persistence of religiosity and traditional rituals demonstrating the regime's incapacity to completely control the intimacy of human existence. **Theoretical Significance:** The work develops research theories and methodologies, as well as three new research directions; previously unstudied structures and dimensions of Soviet everyday life in MSSR have been identified; conclusions have been formulated regarding the impact of the political regime, ideology and communist propaganda on the daily life of the MSSR population. **Practical Value:** The research has initiated new scientific directions: History of Everyday Life in MSSR, Historical Anthropology of "Sovietness" in the Republic of Moldova and History of Soviet Childhood in MSSR. Structures and dimensions of everyday life in MSSR previously unstudied have been elucidated, which can be developed into distinct scientific themes. The research results will serve in the development of courses, school and university textbooks, Radio and TV broadcasts about the totalitarian regime in MSSR, and will also contribute to the desovietization of society – combating totalitarian myths. **The implementation of the scientific results** was carried out through the publication of a collection of previously unpublished documents, three monographs, a study on history and visual anthropology, 28 scientific articles, and approximately 40 presentations at national and international scientific conferences, including plenary sessions.

АННОТАЦИЯ

Автор: Адриан Долгий; **Тема:** Повседневная жизнь в Молдавской ССР в контексте политических, социальных и экономических преобразований (1944-1961). Диссертация на соискание степени доктора хабилитат истории, Кишинев, 2026. **Область исследования:** специальность 611.02 – История румын (по периодам). **Ключевые слова:** МССР, коммунистический режим, повседневная жизнь, насилие, идеологизация, пропаганда, КПМ; **Структура диссертации:** список сокращений, введение, шесть глав с 4-8 подразделами каждая, общие выводы и рекомендации, библиография с 591 названиями, 341 страниц (до библиографии), декларация об ответственности и автобиография автора. **Цель исследования** состоит в комплексном освещении повседневной жизни населения МССР в контексте политических, социальных и экономических преобразований 1944-1961 годов путем анализа воздействия коммунистического тоталитарного режима на различные аспекты повседневного существования: материальные, социальные, культурные и приватные. **Задачи диссертации:** Исследование структур повседневной жизни в МССР в 1944-1961 годах; Исследование процесса советизации повседневной жизни; Выяснение социальных аспектов повседневной жизни в сельской и городской среде; Изучение

влияния политических и идеологических факторов на семью и повседневную жизнь; Анализ положения детей и выявление факторов, которые влияли на повседневную жизнь молодого поколения в послевоенном политико-идеологическом и социальном контексте. **Научная новизна и оригинальность** настоящего исследования заключаются в том, что в нем впервые применяется междисциплинарный и многоаспектный подход к изучению повседневной жизни в МССР в 1944–1961 годах. Исследование открывает новые направления в историографии Республики Молдова: история повседневной жизни в МССР, историческая антропология «советскости» в Республике Молдова и история советского детства в МССР. Впервые были выявлены и проанализированы ранее неисследованные структуры и аспекты повседневной жизни в МССР; был изучен и включен в научный оборот значительный объем неизданных документов и свидетельств, полученных от очевидцев. **Полученные результаты:** Была создана документированная синтезирующая работа по истории повседневной жизни в МССР. Исследование доказало, что бедность, голод 1946-1947 годов и репрессивная система были не дисфункциональностями режима, а инструментами социального контроля, удерживая население в состоянии полной зависимости от государства. Исследование раскрыло механизмы идеологизации детства через принудительное школьное обучение и систему детских домов, выявив интенсивную экономическую эксплуатацию несовершеннолетних под предлогом коммунистического воспитания. Анализ выявил противоречие между официальной пропагандой и материальной реальностью, доказав, что форсированная модернизация в сферах жилищного строительства, индустриализации и мобильности рабочей силы служила целям социальной стратификации, демографической инженерии и искажения этнического состава. Исследование показало, что процесс советизации был не линейным, а представлял собой конфликтную динамику, в которой семья и традиционная культура функционировали как пространства пассивного сопротивления, при этом сохранение религиозности и традиционных обрядов свидетельствовало о неспособности режима полностью контролировать интимную сферу человеческого существования. **Теоретическое значение:** В диссертации разработаны теории и методологии исследования, а также определены три новых направления исследований; выявлены ранее не изученные структуры и измерения советской повседневности в МССР; сформулированы выводы относительно воздействия политического режима, идеологии и коммунистической пропаганды на повседневную жизнь населения МССР. **Практическое значение:** Исследование инициировало новые научные направления: история повседневной жизни в МССР, историческая антропология «советскости» в Республике Молдова и история советского детства в МССР. Были освещены ранее не изученные структуры и измерения повседневной жизни в МССР, которые могут быть развиты в качестве отдельных научных тем. Результаты исследования могут быть использованы при разработке учебных курсов, школьных и университетских учебников, радио- и телепередач о тоталитарном режиме в МССР, а также будут способствовать десовветизации общества – борьбе с тоталитарными мифами. **Внедрение научных результатов** состоялось путем публикации сборника ранее не изданных документов, издания 3 монографий, 28 научных статей, представления около 40 докладов на национальных и международных научных конференциях, в том числе на пленарных заседаниях

DOLGHI ADRIAN
VIAȚA COTIDIANĂ ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ
ÎN CONTEXTUL TRANSFORMĂRIILOR POLITICE, SOCIALE ȘI
ECONOMICE (1944-1961)

Specialitatea: 611.02 – ISTORIA ROMÂNILOR (pe perioade)

Rezumatul tezei de doctor habilitat în istorie

Tiparul rezumatului tezei de doctor habilitat în istorie a fost finanțat din cadrul proiectului nr. 24. 00208. 0807. 09/PD II „Viața cotidiană în RSS Moldovenească în contextul transformărilor politice, sociale și economice (1944-1961)”

Aprobat spre tipar: 31.03.2026

Formatul hârtiei 60x84 1/16

Hârtie ofset. Tipar ofset.

Tiraj: 50 ex.

Coli de tipar: 4,4

Comanda nr. ...

Centrul Editorial-Poligrafic al UPS „Ion Creangă” din Chișinău

or. Chișinău, str. Ion Creangă, nr. 1, bloc 4, MD-2069

E-mail: cep@upsc.md